

Kodittomana vieraalla maalla

Somalialaisten asunnottomuus ja arkinen selviytyminen
Helsingissä

Taika Julia Tuunanen
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiologia
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2014

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä – Författare – Author Taika Julia Tuunanen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Kodittomana vieraalla maalla. Somalialaisten asunnottomuus ja arkinen selviytyminen Helsingissä.			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiologia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu		Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2014	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 98 s. (+ liitteet 3 s.)
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tutkielma käsittelee maahanmuuttajataustaisten, tarkemmin Somaliasta Suomeen muuttaneiden ihmisten asunnottomuutta Helsingissä. Perinteisesti asunnottomuus on ollut ilmiö, jonka ympärille on kiertynyt kokonainen sosiaalisten ongelmien kirjo, ja joka on kohdistunut etenkin päihde- ja mielenterveysongelmaisiin kantasuomalaisiin miehiin. Suomen monikulttuuristumisen myötä, asunnottomuus on kuitenkin saanut uusia puolia sekä piirteitä, ja se koskettaa yhä useammin maahanmuuttajataustaisia. Tutkimuksen päätavoitteina on pohtia tekijöitä, jotka aiheuttavat somalialaisten asunnottomuutta, sekä sitä, kuinka he arjestaan asunnottomina selviytyvät.</p> <p>Asunnottomien somalialaisten elämää on tässä tutkimuksessa pyritty ymmärtämään menemällä heidän luokseen asuntoloihin. Aineisto kerättiin haastattelemalla kymmentä somalialaista, jotka kaikki haastatteluhetkellä asuivat asunnottomille tarkoitetuissa asuntoloissa Helsingissä. Heidän yksittäisten kertomusten ja kokemuksellisuuden kautta, sekä olemassa olevaa kirjallisuutta hyödyntäen, aiheesta on pyritty luomaan temaattinen kokonaisuus, joka vastaa edellä esitettyihin tavoitteisiin. Työn tärkeitä teemoja ovat somalidiaspora Suomessa, maahanmuutto, yhteiskuntaan kiinnittyminen, muuttoliike sekä rasismi. Teoreettisia avainkäsitteitä ovat asunnottomuus, integraatio, diaspora sekä arki.</p> <p>Tutkimuksen mukaan somalialaisten asunnottomuus on valtaväestöön verrattuna erityyppistä. Somalialaisten asunnottomuus liittyy sosiaalisten ongelmien sijaan ennemminkin asunnon saantiin, ja laajemmin integraatioon sekä yhteiskuntaan kiinnittymiseen liittyviin ongelmiin. Taustalla vaikuttavat suomalaisen yhteiskunnan rakenteelliset, ulossulkevat tai syrjäyttävät mekanismit, jotka vaikeuttavat somalialaisten asunnon saantia. Tällaisia mekanismeja ovat muun muassa asuntomarkkinoilla ja työelämässä koettu syrjintä ja rasismi, sekä turvapaikanhakijoiden hajajointuspolitiikka.</p> <p>Oman kodin ja naapuruston puuttuminen ei kuitenkaan näytä aiheuttavan vakavia sosiaalisia ongelmia tai syrjäytymistä, sillä somalialaiset ankkuroituvat oman lähtökulttuurinsa arvoihin ja rakenteisiin, uskonnollisuuteen ja yhteisöllisyyteen, ja pitävät elämäänsä tätä kautta hallinnassa. Islam tuo konkreettisten tapojen lisäksi arkeen lohtua, ja on tärkeä yksilön identiteetin rakennuspalikka asunnottomuuden vaikeassa kokemuksessa. Asuntolassa itseä identifioidaan usein muslimiksi ja päihdeettömäksi, jolloin erottaudutaan muista asuntolan asukkaista, ja yleisesti asunnottomuuteen liittyvästä leimaavuudesta. Myös omasta etnisestä yhteisöstä saadaan tukea, ja etenkin transnationaalisten suhteiden ylläpidon merkitys on suuri, osittain siksi, että ilman omaa kotia ja naapurustoa, sosiaalisten suhteiden muodostaminen ja niiden ylläpitäminen paikallisella tasolla voi olla hankalaa.</p> <p>Tutkimuksen mukaan, somalialaisten arkea asunnottomana määrittää vahvasti myös ryhdikkyys, joka ilmenee muun muassa urheilun, harrastusten, päihdeettömyyden sekä itsestä että kodista (asuntolan huoneesta ja yhteisistä tuloista) huolehtimisen muodoissa. Siisteyden ja puhtaiden vaatteiden merkitys on suuri, josta kertoo muun muassa lukuisat puheenvuorot pyykkituvan tärkeydestä. Ryhdikkyys on saattanut olla elämäntapa jo aiemmin, mutta asunnottomuuden kokemuksen kautta, sen merkitys identiteetin ja arjen rakennuspalikkana näyttää kasvavan.</p> <p>Tutkimukseen osallistuneet eivät asunnottomuudesta huolimatta olleet yhteiskunnan ulkopuolella, vaan aktiivisia ja motivoituneita toimijoita. Näin ollen tutkimuksessa oletetaan, että somalialaisten asunnottomuuden hoitaminen olisi monessa suhteessa helpompaa kuin valtaväestön asunnottomuuden, johon usein liittyy sosiaalisten ongelmien yhteen kietoutuneisuutta. Tämän vuoksi valtaväestön asunnottomuuden ratkaisemiseksi ei useinkaan riitä pelkkä asunnon saaminen, vaan tarvitaan kokonaisvaltaisempaa tukea. Tutkimuksen perusteella tilanne ei somalialaisten osalta näytä olevan näin.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords asunnottomuus, kodittomuus, Somalia, diaspora, maahanmuutto, integraatio, rasismi, islam, arki			

Sisältö

1 Johdanto	1
2 Somalidiaspora Suomessa	4
2.1 Diasporan käsite	5
2.2 Siirtomaavallan uhri ja verinen sisällissota	6
2.3 ”Somalishokki”	7
2.4 Yhteisöllinen somalikulttuuri	9
2.5 Uskonnollinen somalikulttuuri	11
3 Suomalaisen yhteiskunnan monikulttuuristuminen	14
3.1 Suomen maahanmuuton historiaa	14
3.2 Turvapaikkamenettelystä ja asumisesta sen aikana	16
3.3 Integraation määritelmiä ja pohdintaa integraatiosta	18
3.4 Koti yhteiskuntaan kiinnittymisen välineenä	21
3.5 Rasismi yhteiskuntaan kiinnittymisen esteenä	22
4 Asunnottomuus ja asuminen Suomessa	26
4.1 Asunnottomuus vai kodittomuus? – pohdintaa asunnottomuuden määritelmistä	26
4.2 Asunnottomuuden trendit	29
4.3 Asunnottomat maahanmuuttajat Helsingissä	30
4.4 Maahanmuuttajien asunnottomuuden erityispiirteitä	32
4.5 Pitkäaikaisasunnottomuus asunnottomuuden vaikein muoto	34
4.6 Maahanmuuttajien asumispalvelut ja asumisolot Suomessa	35
4.7 Somalialaisten alueellinen eriytyminen	36
4.8 Eri näkökulmia asunnottomuuteen	38
5 Aineisto ja analyysi	39
5.1 Aineistonkeruu	39
5.2 Aineiston analysointi	40
5.3 Kentälle pääsy	42
5.4 Haastatteluprosessi	43
5.5 Oma roolini vuorovaikutustilanteissa	44
5.6 Eettiset kysymykset	46
5.6.1 Osallistujien ymmärrys	47
5.6.2 Yksityisyys	47
5.6.3 Osallistujille koituvan harmin minimoiminen	48
5.6.4 Riistäminen (englanniksi exploitation)	49

6 Koditon vieraalla maalla – asunnottomuuden syiden tarkastelua	49
6.1 <i>Maaailma on täällä</i>	51
6.2 <i>Ja tällä hetkellä mulla ei ole töitä</i>	53
6.3 <i>Hän haukku mua niinku koko ajan, niinku ihan sikana</i>	57
6.4 <i>Tulee vähän ongelmia sinulle ja sinun ystävälle</i>	61
6.5 <i>Vähän oli sitten riiteleminen</i>	63
6.6 <i>Suomessa asuminen on vaikeaa meille</i>	66
7 Koditon, vaan ei syrjäytynyt – arkisen selviytymisen tarkastelua	69
7.1 <i>Jumala hän itse päättää, sen jälkeen mä vain menen</i>	71
7.2 <i>Mulla ei oo suomalaisia kavereita, mutta mulla on somaleita ja arabeita kavereina</i>	76
7.3 <i>Mä käyn uima-halli, ja mä harrastan kuntosali, ja myös kävelyä. Mä aina kävelen!</i>	78
7.4 <i>Mä käytän vain teetä ja ruokaa</i>	80
7.5 <i>Suomalainen antaa meille kaikki, niinku koulu on ilmainen ja rahaa</i>	82
8 Johtopäätökset	84
9 Jatkotutkimusmahdollisuuksia	89
Lähteet	91
Liite 1. Haastattelurunko	99
Liite. 2. Haastatellut	100

1 Johdanto

”Koti on paljon enemmän kuin vain fyysinen asumus: kodittomalta puuttuu turvallinen yksityinen tila, josta käsin hän voi ohjata elämäänsä” (SOCCA, julkaisuvuosi tuntematon c).

Pro gradu -työni käsittelee maahanmuuttajataustaisten, tarkemmin Somaliasta Suomeen muuttaneiden ihmisten asunnottomuutta Helsingissä. Tyypillisesti asunnottomuus on ollut ilmiö, jonka ympärille on kiertynyt kokonainen sosiaalisten ongelmien kirjo, ja joka on kohdistunut etenkin päihde- ja mielenterveysongelmaisiin, yhteiskunnan laidalla kulkeviin kantasuomalaisiin miehiin. Perinteisesti suomalaisiin kohdistuneet ongelmat, kuten asunnottomuus, ovat Suomen monikulttuuristumisen myötä saaneet uusia puolia sekä piirteitä. Nykyään maahanmuuttajien osuus asunnottomista ei ole enää marginaalinen, sillä jopa 25 prosenttia yksinäisistä asunnottomista ja yli 60 prosenttia asunnottomista perheistä ovat maahanmuuttajataustaisia (ARA 2014 a).

Tutkimukseni fokus on rakentunut ja selkiintynyt vähitellen tutkimusprosessin edetessä. Aluksi tiesin vain, että tutkimuskohteeni on asunnottomuus. Aloin ensin tutustumaan ilmiöön sen kummemmin aihetta rajaamatta. Mielenkiintoni kohdistui etenkin asunnottoman ihmisen arkeen: mitä se on, mistä se alkaa ja mihin se loppuu? (Jokinen 2005). Olin kiinnostunut elämän arkisesta ulottuvuudesta ilman omaa kotia, sillä asetelma tuntui itselleni, ilman omaa kokemusta asunnottomuudesta, niin mahdottomalta. Tutkimuskirjallisuuteen tutustuessani, huomasin pian, että valtaväestön asunnottomuus on ollut monen tutkimuksen kohde (ks. esim. Aarniola et al. 1988; Granfelt 1998; Korhonen 2002; Kostiainen & Laakso 2012), kun taas asunnottomuuden uudempaa ilmiötä – maahanmuuttajien asunnottomuutta – ei ollut muutamaa tutkimusta lukuun ottamatta (Rastas 2002; Sarantaus 2006; Mikkonen & Kärkkäinen 2003) tutkittu Suomessa juurikaan. Vähemmistöjen oikeuksista kiinnostuneena sosiologina halusin oman tutkimukseni kautta muuttaa tätä tutkimuksen niukkuuden ja ilmiön laajuuden välistä epätasapainoa.

Maahanmuuttajien asunnottomuuden tarkasteluun on tarjolla useita näkökulmia. Työni yhtenä perusjuonteena on somalialaisten¹ asunnottomuuden ja arkisen selviytymisen vertailu valtaväestön vastaaviin seikkoihin. Olettamukseni siitä, että maahanmuuttajien asunnottomuuden syyt sekä

¹ Käytän tutkimuksessani nimitystä somalialaiset kuvaamaan somalialaistaustaisia ihmisiä. En halua kyseenalaistaa heidän suomalaisuuttaan, mutta etniseen taustaan perustuva jaottelu on tutkimuksen kannalta välttämätöntä. Valtaväestöstä käytän nimitystä suomalaiset tai valtaväestöön kuuluvat.

luonne, olisivat valtaväestöön pääpiirteittäin verrattuna erityyppisiä, lisäsivät aiheen kiinnostavuutta ja tärkeyttä. Oletukseni todenmukaisuus on työni myötä vahvistunut, ja aineistoni sekä kirjallisuuslähteiden valossa on perusteltua väittää, että kun kantaväestön asunnottomuutta ovat yleisesti aiheuttaneet psykososiaaliset ongelmat ja yhteiskunnallinen syrjäytyminen (esim. Kostiainen & Laakso 2002; Sarantaus 2006; Korhonen 2002), liittyvät somalialaisten ongelmat ennemminkin asunnon saantiin sekä laajemmin integraatioon että yhteiskuntaan kiinnittymiseen liittyviin ongelmiin. Taustalla vaikuttavat suomalaisen yhteiskunnan rakenteelliset, ulossulkevat tai syrjäyttävät mekanismit, jotka vaikeuttavat somalialaisten asemaa asuntomarkkinoilla.

Asunnottomuutta aiheuttavien syiden lisäksi myös arkiset selviytymiskeinot ja arkielämän luonne ovat aineistoni mukaan somalialaisilla asunnottomilla valtaväestöön verrattuna erityyppisiä. Somalialaisten arjessa painottuvat oman kulttuurin, etenkin yhteisöllisyyden ja uskonnon merkitykset, sekä arjen ryhdikkyys. Muun muassa nämä tekijät toimivat merkittävänä voimavaroina, joiden avulla taistellaan syrjäytymistä ja ulossulkemista vastaan. Asuntolassa itseä identifioidaan usein muslimiksi ja päihdeettömäksi, jolloin erottaudutaan muista, usein päihdeitä käyttävistä asuntolan asukkaista, ja yleisesti asunnottomuuteen liittyvästä leimaavuudesta. Identifioitumalla korostetaan omaa minuutta, jota uudessa kotimaassa, ilman omaa kotia sekä naapurustoa, joudutaan pohtimaan uudelleen.

Sosiologia nähdään usein makrotason tieteenä, jossa tarkastelu tapahtuu yhteiskunnallisten rakenteiden tasolla. Tämän lisäksi sosiologialla on hyvin vakiintuneet perinteet etnografisessa sekä kvalitatiivisessa tutkimuksessa, johon myös oma tutkimukseni lukeutuu. Oma kiinnostukseni kohdistuu etenkin sosiologiseen tutkimukseen, jonka keskiössä ovat ihmisten arki ja arjen kokemukset jokapäiväisen elämän todellisuuden tuottajina (Berger & Luckmann (1966, 31). Taustalla vaikuttaa etnografisen metodin valinnan ohella esimerkiksi Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin (1966) teoria todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta ja ihmisten arkitiedon merkityksistä sekä tärkeydestä sosiologisia tutkimusasetelmia rakennettaessa.

Tutkimuksessa en ole halunnut rajata tarkasti, mikä kuuluu arkeen ja mikä ei. Tutkimuksessani olen käyttänyt määritelmää, jonka mukaan arki on mahdollista löytää kaikkialta ihmisten jokapäiväisestä elämästä (Jokinen 2005, 10). Arkinen ulottuvuus työssäni löytyi muun muassa haastateltujen kertomuksista pyykkivuoroista, uskonnosta, opiskelusta, urheilemisesta ja asunnon etsimisestä. Vaikka arki ei kiinnity pelkästään kotiin (emt., 14), on aineistoni valossa hyvin perusteltua väittää, että kodin puuttuminen vaikuttaa dramaattisesti arkeen, ja laajemmin yhteiskuntaan kiinnittymiseen.

Asunnottomuus on tutkimuksessani määritelty koskemaan kaikkia ulkona, asuntoloissa, erilaisissa tilapäissuojissa tai väliaikaisesti ystävien tai sukulaisten luona asuvia ihmisiä. Väliaikaisesti ystävän tai sukulaisten luona asuvien määrittelemistä asunnottomiksi olen tutkimustani tehdessä joutunut erityisesti pohtimaan, sillä tämä oli haastateltavilleni melko yleinen asumismuoto. Ystävien ja sukulaisten luona ei kuitenkaan yleensä asuttu väliaikaisesti, sillä asumisjärjestely saattoi kestää vuosikausia. Vuosia kestänyttä ystävän tai sukulaisen luona asumista en ole tulkinnut asunnottomuusajaksi, sillä näin eivät tehneet myöskään haastateltavani, jotka kertoivat asunnottomuuden alkaneen siitä, kun he olivat muuttaneet ystävän tai sukulaisen luota pois.

Perustarpeet tyydyttävä asunto on yksi inhimillisen hyvinvoinnin kivijaloista ja jokaisen ihmisen oikeus. Asunnottomuutta on kutsuttu sosiaalisen syrjäytymisen näkyvimmäksi ilmentymäksi, ja asumisolosuhteet ovat keskeisessä osassa maahanmuuttajan kotoutumisen sosiaalisesta ulottuvuutta (Rastas 2002, 8). Työni yksi lähtökohta on ollut, että koti ja naapurusto ovat yhteiskuntaan kiinnittymisen merkittäviä välineitä. Maahanmuuttajien asunnottomuus on tärkeä aihe yhdenvertaisuuden, oikeudenmukaisuuden sekä ihmisoikeuksien lisäksi myös taloudelliselta kantilta, sillä asunnottomuus lisää yhteiskunnan kustannuksia huomattavasti (mm. Korhonen 2002, 81). Suomessa asuvien ihmisten integroituminen yhteiskuntaan on siis jokaisen edun mukaista, mutta silti maahanmuuttajien asunnottomuusluvut kasvavat jyrkästi vuosi vuoden jälkeen. Työni ensimmäinen tavoite on ollut selvittää näitä syitä, jotka johtavat asunnottomuuteen. Työni toinen tavoite on ollut selvittää, kuinka asunnottomuudesta selviydytään. Toinen tavoite liittyy läheisesti arjen kokemuksiin ja arkiseen selviytymiseen.

Tutkimuskysymykseni ovat tarkemmin seuraavat:

- 1. Mitkä tekijät aiheuttavat somalialaisten asunnottomuutta Helsingissä?**
- 2. Mitkä tekijät edesauttavat somalialaisten asunnottomien arkista selviytymistä?**

Tutkimus jakaantuu yhdeksään päälukuun. Toisessa luvussa, *Somalidiaspora Suomessa*, avaan diasporan käsitettä, jonka jälkeen kerron Somalian lähihistoriasta ja ”somalishokista”. Toisen luvun loppupuolella kuvailen somalikulttuurin kahta kivijalkaa: yhteisöllisyyttä sekä uskonnollisuutta, ja esittelen somalikulttuuria käsittelevää kirjallisuutta. Kolmannessa luvussa, *Suomalaisen yhteiskunnan monikulttuuristuminen*, kerron suomalaisen yhteiskunnan kehityksestä etnisesti yhtenäisestä kansallisvaltiosta monikulttuurisemmaksi yhteiskunnaksi. Aloitan kertomalla lyhyesti maahanmuuton historiasta, jonka jälkeen esittelen turvapaikkamenettelyn peruseräätteen ja

asumisjärjestelyt prosessin aikana. Tämän jälkeen avaan integraation käsitettä, ja kirjallisuutta hyödyntäen pohdin, kuinka maahanmuuttajat integroituvat suomalaiseen yhteiskuntaan. Lopuksi pohdin kodin merkitystä yhteiskuntaan kiinnittymisen välineenä, ja rasismin merkitystä yhteiskuntaan kiinnittymisen esteenä. Luvussa 4, *Asunnottomuus ja asuminen Suomessa*, avaan eri asunnottomuuden määritelmiä, ja pohdin muun muassa asunnottomuuden ja kodittomuuden eroja. Tämän jälkeen kuvailen asunnottomuuden ilmiön laajuutta: mihin asunnottomuus on Suomessa keskittynyt, ja ketä se Suomessa koskettaa. Kerron, kuinka maahanmuuttajien asunnottomuus on ilmiönä kasvanut, ja kuinka se pääpiirteittäin kirjallisuuden mukaan eroaa valtaväestön asunnottomuudesta. Lisäksi kuvailen somalialaisten alueellista eriytymistä, ja lopuksi esitän kolme eri tapaa (”linssiä”), joiden kautta asunnottomuutta työni tuloksissa tarkastellaan. Luvussa 5, *Aineisto ja analyysi*, esittelen, kuinka aineistoni on kerätty ja analysoitu. Pohdin luvussa myös omaa rooliani kentällä sekä eettisiä kysymyksiä. Seuraavassa luvussa, *Koditon vieraalla maalla – asunnottomuuden syiden tarkastelua*, esittelen tuloksiani ja pyrin vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni. Tulosten esittely jatkuu luvussa 7, *Koditon vaan ei syrjäytynyt – arkisen selviytymisen tarkastelua*, joka keskittyy vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseeni. Tämän jälkeen vedän narunpäitä yhteen luvussa 8, *Johtopäätökset*, jonka jälkeen, työn viimeisessä luvussa, esittelen jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 Somalidiaspora Suomessa

Tutkimukseni osallistuu keskusteluun Suomen monikulttuuristumisesta, jonka johdosta työni tärkeitä teemoja ovat olleet muun muassa somalidiaspora Suomessa, maahanmuutto, yhteiskuntaan kiinnittyminen, muuttoliike sekä rasismi. Työni teoreettisia avainkäsitteitä ovat olleet asunnottomuus, integraatio, diaspora ja arki. Tutkimusaineistoni on kerätty haastattelemalla kymmentä asunnottomaa somalialaista henkilöä, jotka haastatteluhetkellä asuivat asunnottomille tarkoitetuissa asuntoloissa² Helsingissä. Tutkimus on alueellisesti rajattu Helsinkiin, ja rajauksen perusteluna on ensisijaisesti asunnottomuuden vahva keskittyminen Helsinkiin.

Tutkimuksen kohderyhmän rajautumiseen somalialaisiin on useita syitä. Ensinnäkin, halusin tutkia sorrettua etnistä ryhmää saadakseni heidän äänensä ja kokemuksensa kuuluviin (ks. esim. Virtanen & Vilkama 2008, 145). Ajattelin näiden äänien ja kokemusten tuovan mielenkiintoista ja ennen kaikkea uutta näkökulmaa asunnottomuuskeskusteluihin. Toiseksi, halusin tutkia voidaanko

² Kaikki haastattelemanani ihmiset asuivat väliaikaisissa asunnottomille tarkoitetuissa asumisyksiköissä tai asuntoloissa, joista käytän kaikista termiä ”asuntola”.

kohderyhmäni etnisyydellä tai kulttuurilla valottaa asunnottomuuden syitä, esimerkiksi asuntomarkkinoilla koetun syrjinnän ja rasismien kautta. Asunnottomuus ei yleensä ole ongelma töihin tai puolison takia maahan tulleille, ja myös opiskelijat saavat usein opiskelija-asunnon (Kostiainen & Laakso 2012, 17). Näin ollen valitsin kohderyhmäkseni maahanmuuttajaryhmän, joka on vahvasti keskittynyt pääkaupunkiseudulle (Dhalmann & Vilkkama 2009, 427), ja jolla on lisäksi pakolaistaustaa. Somalialaiset muodostavat yhden suurimmista pakolaisryhmistä Suomessa (Pakolaisneuvonta ry 2014), ja muodostavat siksi tärkeän kohderyhmän. Pakolaisina tulleilla on yleensä pienemmät tulot, vähemmän varallisuutta, ja he saattavat kokea enemmän syrjintää asuntomarkkinoilla kuin muut maahanmuuttajaryhmät (ks. esim. Forsander 2001, 62). Kolmanneksi, ymmärsin tutkimukseni alkuvaiheessa, että maahanmuuttajien asunnottomuuden tutkiminen yleisellä tasolla johtaisi pro gradu -työn mittaisessa tutkimuksessa todennäköisesti vain pintapuolisiin johtopäätöksiin ja yleistyksiin. Näin ollen pidin melko tiukkaa rajausta hyvänä vaihtoehtona.

Aiheen rajauksesta huolimatta Suomessa asuvien somalialaisten asunnottomuuden tutkimiseen on liittynyt omat haasteensa ryhmän heterogeenisyyden takia (ks. esim. Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 134; Hautaniemi 2004, 47-48; Tiilikainen 2003, 29-30). Pysin tutkimusta tehdessäni kamppailemaan tätä ongelmaa vastaan ymmärtämällä ilmiötä kokonaisuutena, yksittäisten ihmisten kertomusten ja kokemuksellisuuden kautta. Kirjallisuuden ja haastattelujen avulla olen pyrkinyt luomaan temaattisen kokonaisuuden aiheestani, jossa etsin toistuvuutta ja säännönmukaisuuksia.

Tässä luvussa kerron somalidiasporasta Suomessa. Aloitan avaamalla diasporan käsitettä, jonka jälkeen siirryn tarkastelemaan Somalian historiaa ja ”somalishokkia”, joka syntyi somalialaisten saapuessa Suomeen 1990 -luvulla. Luvun loppupuolella kerron somalikulttuurin kahdesta kivijalasta: yhteisöllisyydestä sekä uskonnollisuudesta.

2.1 Diasporan käsite

Suomessa asuvat somalialaiset ovat niin sanottu diasporassa asuva maahanmuuttajaryhmä. Diasporaan liittyy kokemus siitä, että vuosikymmenienkin jälkeen, oikea kotimaa on jossain muualla, kuin mihin henkilö on itse asettunut (Wahlbeck 1999, 30). Tällöin kotimaa esiintyy diasporassa keskeisesti ylläpidetyissä muistoissa, mielikuvissa ja myyteissä. Tämän lisäksi diasporiseen kokemukseen liittyy usein kiinteästi myös konkreettinen yhteydenpito sukulaisiin ja ystäviin entisessä kotimaassa, sekä mahdolliset vierailut sinne (Tiilikainen 2003; Tiilikainen 2007;

Wahlbeck 1999). Diasporayhteisö saattaa elää jossain määrin eristyksissä valtayhteisöstä, eikä tunne tulevansa täysin hyväksytyksi valtayhteisön piirissä. (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 145.) Tällaista näkökulmaa on myös kritisoitu, ja useat tutkimukset toteavat, että diasporinen kokemus ja kuulumisentunne jotakin toista etnistä ryhmää tai kansallisvaltiota kohtaan, eivät sulje pois halua integroitua ja kuulua myös vastaanottavaan yhteisöön (esim. Vertovec 2009).

Tavallisesti diaspora yhdistetään pakotettuun muuttoon, mihin liittyy usein ryhmää yhdistävä traumaattinen historia, sekä kollektiivinen identiteetti, joka halutaan säilyttää (Wahlbeck 1999, 29). Diasporayhteisö on tavallisesti jatkuvassa transnationaalissa suhteessa kotimaahansa, ja tuntee vastuuta sen avustamisesta, jonka takia esimerkiksi ylijarajaiset rahalähetykset ovat tyypillisiä somalialaisille (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 147; Tiilikainen 2003, 134; Tiilikainen 2008, 267). Monet yhteisön jäsenet myös puhuvat kotimaahansa palaamisesta olosuhteiden sen salliessa (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 147). Tilastokeskuksen selvityksen mukaan 83 prosenttia somalialaisista vastasi myönteisesti väitteeseen ”kotini on siellä missä olen syntynyt” ja myytti paluusta kotimaahan säilyy somalialaisilla usein vahvana (Paananen 2005, 56).

2.2 Siirtomaavallan uhri ja verinen sisällissota

Afrikan sarvessa sijaitseva Somalia on ollut geopolittisesti hyvin merkittävä alue. Tämä on johtanut siihen, että jo 1800 -luvulta asti Somalian alue on ollut siirtomaa- ja suurvaltapolitiikan pelinappulana. Siirtomaavalloista etenkin Englanti, Italia ja Ranska ovat vaikuttaneet suuresti tämän alueen historiaan. Englannin hallinnoima pohjoinen Somalimaa ja Italian hallinnoima eteläinen Somalia kuitenkin yhdistyivät monien vaiheiden jälkeen Somalian tasavallaksi vuonna 1960. Siirtomaavaltapolitiikan vuoksi monia etnisiä somalialaisia asuu edelleenkin ympäri Afrikkaa. (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 136; Tiilikainen 2003, 26.)

Itsenäistymisen jälkeen Somalia on kärsinyt aika ajoin kuivuudesta, nälänhädästä sekä verisestä sodasta Ogadenin alueesta Etiopian kanssa. Somalia on monen muun Afrikan maan tavoin kärsinyt myös huonosta hallinnosta, joka johti poliittisen tilanteen kärjistymiseen 1980 -luvulla. Ilmapiiri maassa kiristyi, kun diktatorinen kenraali Mohammed Siad Barre päätyi uudistamaan muun muassa traditionaalista klaanijärjestelmää. (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 136.)

Traditionaalisesti tiettyyn sukuyhteyteen kuulumisen ”määritti yksilön velvollisuudet ja oikeudet muita sukuun kuuluvia kohtaan, ja esimerkiksi paimentolaisilla oikeudet veteen, maahan ja karjaan

määrittyivät perinteisesti patrialineaaristen sukujuurten perusteella” (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 136-137). Uudistetussa klaanijärjestelmässä klaanijäsenyys joko oikeutti tai piti ulkopuolella tietyistä etuoikeuksista tai resursseista, kuten valtion viroista. Nämä etuoikeudet ja resurssit eivät kuuluneet perinteisten klaanien auktoriteettien piiriin, jotka määrittivät sosiaalisia, taloudellisia, poliittisia ja oikeudellisia instituutioita vain hyvin paikallisesti. Etenkin he, jotka jäivät ulkopuolelle, eivät tätä voineet hyväksyä. Kriittisiä mielipiteitä hallitusta ja kenraalia kohtaan ilmaisseet joutuivat vainon kohteeksi, heidät vangittiin mielivaltaisesti, ja monet katosivat kokonaan. (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 137.) Hirmuhallitsija Siad Barre syöstiin vallasta vuonna 1991, jonka jälkeen maa ajautui täydelliseen kaaokseen ja lopulta sisällissotaan (Tiilikainen 2003, 26).

Pohjoisessa tätä nykyä itsenäisessä Somalimaassa on jo pitkään ollut melko rauhallinen tilanne. Myös eteläisessä Somaliassa on aivan viime aikoina tilanne rauhoittunut hieman, ja maahan on vuonna 2012 saatu muun muassa uusi parlamentti ja presidentti (UNDP 2013). Rauhankahdukset ovat antaneet toivoa paremmasta tulevaisuudesta paluumuuttoa odottaville ja Somaliassa asuville ihmisille.

2.3 ”Somalishokki”

Sisällissodan alkaminen ajoi miljoonia somalialaisia pakolaisuuteen pääosin naapurimaihin Keniaan ja Etiopiaan. Myös Suomeen saapui somalialaisia turvapaikanhakijoita 1990 -luvun alusta alkaen. (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 134.) Suomi valikoitui kohdemaaksi muun muassa siksi, että Somalian pääkaupungista Mogadishusta oli lentoyhteys naapurimaahamme Venäjälle (Tiilikainen 2003, 52). Suomalaisen yhteiskunnan on kuvattu olleen monin tavoin valmistautumaton turvapaikanhakijoiden vastaanottamiseen, joka osittain johti vilkkaan yhteiskunnallisen keskustelun syntyyn, jota Esa Allas (1991) on kuvaillut ”somalishokkina”.

”Somalishokin” syntyyn lienee vaikuttanut somalialaisten näkyvyys suurimpana pakolaisryhmänä, suurimpana afrikkalaistaustaisena ryhmänä ja suurimpana yksittäisenä muslimiryhmänä (Tiilikainen 2003, 52). Somalialaiset joutuivat rankan negatiivisen huomion kohteeksi, ja somalialaisia kuvattiin valtamediassa hyvin ikävästi (ks. esim. Dhalmann 2011, 40; Tiilikainen 2003, 52). Suomea koetteli 1990 -luvun alussa myös raskas lama-aika, joka kovensi asenteita uutta maahanmuuttajaryhmää kohtaan entisestään (Esim. Tiilikainen 2003, 52).

Somalialaisia turvapaikanhakijoita saapui Suomen rajalle 1990 -luvun alussa vajaat 1500 henkilöä, eli pieni kourallinen maanpakoon lähteneiden määrään nähden. Koko Suomessa oli ulkomaalaisia tuolloin noin 26 000 (Dhalmann 2011, 40), ja Suomi oli etnisesti ja kulttuurisesti poikkeuksellisen yhtenäinen maa (Puuronen 2011, 68). Ulkomaalaisten määrä on kuitenkin viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana kasvanut moninkertaiseksi: Vuonna 2012 Suomessa asui vakinaisesti yhteensä jo lähes 200 000 ulkomaalaista henkilöä, ja heistä 7468 ihmisellä oli Somalian kansalaisuus (Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto 2013, 4). Somalialaiset muodostavat suurimman kansalaisuusryhmän Suomessa heti suomalaisten, venäläisten, virolaisten ja ruotsalaisten jälkeen (Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto 2013, 4), ja kooltaan somalialaiset ovat yksi merkittävimmistä maahanmuuttajaryhmistä Suomessa. Somalia äidinkielenään puhuvia oli vuonna 2012 Suomessa lähes 15 000 ihmistä (emt.). Lukuun sisältyy Suomessa syntyneitä somalinkielisiä henkilöitä, jotka ovat saaneet Suomen kansalaisuuden.

Nykypäivänä somalialaisia saapuu Suomeen pääasiassa perheenyhdistämisen kautta tai turvapaikanhakijoina. Viime vuonna oleskeluluvan Suomesta sai 760 somalialaista (Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto 2014 c, 1), ja heistä lähes jokaiselle myönnettiin oleskelulupa perhesiteen perusteella (Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto 2014 b, 12). Perhesideperusteisen muuton yleisyys saattaa osaltaan selittää sen, miksi suurin osa Suomeen saapuneista somalialaisista on nuoria tai lapsia. Vaikka Suomeen tulon syy on useimmiten sisällissodan aiheuttama turvattomuus, muodostavat Suomeen tulleet somalialaiset hyvin heterogeenisen ryhmän: he tulevat eri puolilta Somaliaa, niin maaseudulta kuin kaupungeistakin, sekä heidän koulutus- että klaanitaustansa vaihtelevat (ks. esim. Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 134; Hautaniemi 2004, 47-48; Tiilikainen 2003, 29-30).

Viime vuosien aikana turvapaikanhakijamäärät ovat Suomessa vähentyneet, johon on saattanut vaikuttaa etenkin maahanmuuttopolitiikan kentällä tapahtuneet kiristykset: kun vielä vuonna 2009 hakijoita oli lähes 6000 (Sisäasiainministeriön Maahanmuuttovirasto 2011 a, 10), ovat hakijamäärät vuosi vuodelta systemaattisesti vähentyneet noin 3000 hakijan vuositasolle (Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto 2013, 11). Suomeen on vastaanotettu keskiarviolta 950 turvapaikanhakijaa per vuosi vuosien 2000-2012 välillä (Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto, *julkaisuvuosi tuntematon*).

2.4 Yhteisöllinen somalikulttuuri

Seuraavaksi kuvaan pääpiirteisesti Somalian etnisiä ja kulttuurisia rakenteita ja esittelen samalla työni kannalta merkittävimpiä tutkimuksia somalikulttuurista. Somaliryhmän heterogeenisyydestä huolimatta, pyrin tekemään karkeita yleistyksiä somalialaisista etnisenä ryhmänä, jotka jakavat ainakin osittain yhteisen alkuperän, ja joita yhdistää muista ihmisryhmistä erottavat kulttuuriset ja sosiaaliset erityispiirteet kuten kieli, uskonto sekä erilaiset tavat että perinteet (ks. esim. Dhalmann 2011). Tiedostan, että teen yleistyksiä suuresta joukosta hyvin erilaisia ihmisiä, mutta koen, että yleiskuvan saaminen kohderyhmäni kulttuurisista ominaisuuksista on tutkimukseni kannalta oleellista. Vaikka teen yleistyksiä, haluan painottaa myös yksilöllisiä eroja, enkä halua antaa homogeenista kuvaa somalialaisista yhtenäisenä etnisenä ryhmänä. Painotankin, että etnisyys on aina tilannekohtaista ja epäyhtenäistä (Dhalmann 2011, 25), ja tutkimusten mukaan etenkin henkilön ikä sekä Suomessa vietetyt vuodet vaikuttavat suuresti yksilöllisiin tapoihin, arvoihin sekä kulttuuriin (mm. Huttunen 2005, 21).

Perinteisen klaanijäsenyyden merkitys saattaa olla maanpakolaisuudessa elävien somalialaisten keskuudessa vähenemässä, mutta laajan perheen sosiaalinen merkitys on usein keskeinen. Vaikka tämä vaihtelee suuresti yksilöstä riippuen, katsotaan perheeseen kuuluvan vanhempien ja lasten lisäksi myös isovanhemmat, sedät, tädit ja monet eriaisteiset serkut. Eri maissa asuvat somalialaiset rakentavat aktiivisesti transnationaalista yhteisöllisyyttä, jolloin esimerkiksi Suomessa asuvat somalialaiset pitävät kotimaassaan asuviin yhteyttä puhelimen ja muiden viestimien avulla. (ks. esim. Tiilikainen 2003, 132-133; Tiilikainen 2007, 266-267). Sukulaisten määrää saattaa lisätä myös moniavioisuus, sillä perinteisesti islamin mukaan muslimimies voi olla naimisissa jopa neljän naisen kanssa yhtä aikaa (esim. Tiilikainen 2003, 33), mikäli mies on esimerkiksi riittävän hyvätuloinen tarjotakseen useammille ihmisille hyvän elintason. Marja Tiilikaisen mukaan somalilaiset kuitenkin usein kritisoiivat moniavioisuutta, ja saattavat haluta erota miehestään uuden vaimon vuoksi (emt., 34).

Somaliassa avioerot ovat melko tavallisia, niitä ei koeta erityisen häpeällisinä, ja myös naiset voivat avioitua uudelleen (Tiilikainen 2003, 34). Erotilanteessa pienet lapset jäävät usein äidilleen ja Suomessa somalilaisien huoltamia yksinhuoltajaperheitä onkin runsaasti (Tiilikainen 2007, 269). Avioerotilanteet saattavat olla monimutkaisia ja pitää sisällään melko näkymättömänä olleen ongelman: musliminaisten voi olla vaikea saada avioeroa islamilaisesta avioliitosta, mikäli aviomies vastustaa eroa (emt., 280).

Usein somalialaiset ydinperheet ovat suomalaisittain suuria, sillä melkein kolmannessa osassa Suomessa asuvista somaliperheistä on vähintään yhteensä 7 henkilöä (Paananen 2005, 53). Toisaalta on huomattu, että lapsiluku pienenee Suomessa asuttaessa (Tiilikainen 2007, 270). Somalikulttuuri on yleisesti ottaen kollektiivinen ja yhteisöllinen kulttuuri, josta laajan perheen sisäisen tuen ja avunannon vastavuoroisuusperiaate on esimerkki. On sanottu, että somalikulttuurissa vastavuoroisuuden odotus on aina olemassa (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 138).

Tutkija Hanna Dhalmannin mukaan (2011, 57) somalialaisten asumiskulttuuria voi yleisellä tasolla kuvata yhteisölliseksi, ja useiden sukupolvien yhteisasuminen kuuluu kulttuuriin. Myös naapureiden merkitys ja naapuriapu ovat asioita, jotka korostuvat somalialaisten asumiskulttuurissa, ja somalialainen sananlasku kuuluukin: "Hyvä naapuri, hyvä elämä". Somalikulttuuriin kuuluu perinteisesti vierailukulttuuri ja on yleistä, että kodin ovi on aina avoin naapureille ja muille vieraille.

Tutkimusten mukaan, somalialaisten yksi tärkeimmistä omaan kotiin liittyvistä toiveista on se, että lähellä asuu muita somalialaisia sukulaisia ja ystäviä. Kuitenkaan, koska kantaväestöstä ei haluta eristäytyä, toivotaan asuinympäristöön myös kantasuomalaisia. Somalitaustaiset naapurit voivat tarjota tärkeän sosiaalisen verkoston, ja he voivat auttaa toisiaan muun muassa lasten hoidossa ja uuden asuinympäristön opastamisessa. (Dhalmann 2011, 60.) Tämä on työni kannalta kiinnostavaa, sillä asunnottomalta puuttuu oman kodin lisäksi myös oma naapurusto ja naapureihin rakentuneet sosiaaliset verkostot, jotka Dhalmannin (2011) tulosten valossa näyttävät olevan somalialaisille hyvin tärkeitä. Nämä naapurustossa syntyneet sosiaaliset verkostot saattavat olla erityisen tärkeitä, koska rasismien tai ulossulkemisen vuoksi muut siteet voivat olla heikkoja, tai ympäristö voi muuten tuntua uhkaavalta ja vieraalta. Dhalmannin mukaan (2011, 60) naapurustoverkostot helpottavat etenkin kotiäitien arkea ja yhteisöllisen elämäntavan ylläpitämistä.

Toinen Dhalmannin (2011) tutkimuksissa ilmennyt merkittävä asumiseen liittyvä toive on sopivankokoinen, ja muutenkin usein suurperheelle sopiva asunto, koska pienet tyypilliset suomalaiset kerrostaloasunnot ovat usein soveltumattomia suurperheiden tarpeisiin. Suomalainen asuntorakentaminen perustuu suomalaiseen ydinperhenormiin, joka on johtanut tyypillisesti pieniin asuntoihin. Suomen talvinen ilmasto aiheuttaa suurperheille monine lapsineen lisähaasteita, ja ulos lähtemisen hankaluus kerrostalosta monen lapsen ja lastenrattaiden kanssa voi aiheuttaa

levottomuutta ja meteliä asunnossa. (Dhalmann 2011, 74.) Dhalmannin haastattelemista somalialaisista monet olivat kieltäytyneet esimerkiksi hissittömistä asunnoista, koska suuren lapsikatraan kanssa on eläminen tällaisessa asunnossa vaikeaa (Dhalmann 2011, 74). Asuminen on Suomessa, etenkin Helsingissä, yleensä ahdasta, ja asumisen ahtautta saattaa lisätä myös vierailijoiden majoittaminen ja erilaiset väliaikaiset asumisjärjestelyt. Työssäni olen tutkinut yhteisöllisyyden merkitystä runsaasti, ja esimerkiksi yhteisasumista ystävien ja sukulaisten luona, josta kerron tarkemmin työni loppupuolella.

2.5 Uskonnollinen somalikulttuuri

Kollektiivisuuden lisäksi islamin uskolla saattaa olla suuri merkitys somalien päivittäisessä elämässä. Suurin osa somalialaisista on sunni-muslimeja. Päivittäiset rukoushetket, käynnit moskeijassa ja lasten kasvattaminen "hyviksi muslimeiksi" ovat tärkeitä identiteetin rakennuspalikoita monille somalialaisille. Sodan ja pakolaisuuden myötä islamin ja uskonnollisuuden merkitys saattaa joidenkin kohdalla korostua, mutta tässä on suuria yksilöllisiä vaihteluita. (ks. esim. Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 140; Tiilikainen 2003, 135.)

Somaliyhteisöissä kotia, ruumista ja sukupuolirooleja saatetaan tuottaa uskonnon kautta, ja islam on nähty usein tärkeimpänä uskonnollisten muslimien elämää määräävänä tekijänä (Tiilikainen 2003, 16). Länsimaissa erityisesti musliminaisten pitämä huntu on herättänyt paljon huomiota, ja usein huntu näyttäytyy etenkin mediassa musliminaisten ja -miesten välisenä epätasa-arvon symbolina, joka on johtanut muun muassa Ranskassa siihen, että kasvot peittävän hunnunkäyttö julkisilla paikoilla on lailla kiellettyä. Kuitenkin tällaiseen stereotyyppiseen käsitykseen alistetusta musliminaisesta on kohdistettu tutkijayhteisöissä kritiikkiä (Maasilta et al. 2008, 53-54; Moallin 2005; Tiilikainen 2003). Tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, kuinka musliminaiset yleensä esitetään henkilöinä, joilla ei ole aktiivista roolia yhteiskunnassa, vaikka tosiasiassa esimerkiksi äitiyttä arvostetaan islamissa suuresti (Moallin 2005, 97).

Naisilla siis on, vastoin useita länsimaissa vallitsevia käsityksiä, hyvin tärkeä ja aktiivinen rooli somalikulttuurissa. Usein muun muassa arjen sujuvuudesta huolehtiminen, erilaiset rutiinit, islamilaisen identiteetin vahvistaminen ja taloudesta huolehtiminen ovat asioita, jotka voidaan nähdä naisten asemaa heikentävinä tai jopa orjuuttavina, mutta jotka oikeastaan kertovat naisten toimijuudesta sekä vallankäytöstä (Tiilikainen 2003, 64-65).

Islamin uskolla on ollut erityisasema maahanmuuttokeskusteluissa, ja se on saanut osakseen poikkeuksellisen paljon negatiivisia mielikuvia. Islamia suomalaisissa joukkoviestimissä tutkineet Mari Maasilta ym. (2008, 34) ovat todenneet, että journalismi korostaa islamin väkivaltaisuutta ja ääri-ilmiöitä, mutta kertoo islamista uskontona ja kulttuurina vain hyvin vähän (emt., 62). Maasillan ym. mukaan journalismissa toistuvat myös jutut ”huivitetuista naisista” ja ympärileikkauksista, ja yleisesti ottaen media välittää islamista monoliittista ja uhkaavaa kuvaa (emt., 64).

Islamin usko on tärkeä osa somalikulutturia, ja sen merkitys ulottuu usein uskonnollisten ihmisten koteihin asti. Marja Tiilikaisen mukaan (2003, 126-127) uskonto synnyttää tiettyjä asuntosuunnitteluun liittyviä tarpeita, jotka saattavat joissain tapauksissa vaikeuttaa sopivan kodin löytämistä. Esimerkiksi muslimeille yleinen kodin tilojen jakautuminen sukupuolen mukaan asettaa vaatimuksia asunnon pohjaratkaisulle.

Kodin sisällä olevat tilat määrittyvät sukupuolisesti ja sosiaalisesti, ja yleensä esimerkiksi vieraat naiset ja miehet seurustelevat eri huoneissa (Tiilikainen 2003, 126). Naiset eivät myöskään näyttäydy ilman huntua ja säädyllistä pukeutumista muiden kuin läheisten perheenjäsentensä tai muiden naisten seurassa (Tiilikainen 2003, 122), jolloin esimerkiksi avokeittiöllisiä asuntoja vältetään. Joissakin tapauksissa tällaiset asuntojen suunnitteluun ja pohjaratkaisuihin liittyvät seikat ovat aiheuttaneet tarjotuista asunnoista kieltäytymisiä, joita taas suomalaisen viranomaisen voi olla hyvin vaikea ymmärtää (Virtanen & Vilka 2008, 145). Se, kuinka islam asumiseen vaikuttaa, riippuu ainakin siitä, kuinka pitkään Suomessa on asuttu, sillä sukupolvien välillä on suuria eroja.

Islamin uskoon liittyy sukupuolen lisäksi myös puhtautta ja terveyttä koskevia ohjeita, jotka saattavat muodostaa tiettyjä asumuksellisia ohjeistuksia. Esimerkiksi saniteettitiloihin liitetään usein toiveita, jotka helpottaisivat rukouksia edeltävän puhdistautumisen suorittamista (Virtanen & Vilka 2008, 148). Puhtaudesta huolehtiminen ja erilaisten tuoksujen ja parfyymeiden runsas käyttö on somalialaisille hyvin tyypillistä: asunnoista leijailee usein porraskäytävään voimakas suitsukkeen tuoksu, joilla hoidetaan mm. erilaisia henkiä (Tiilikainen 2003, 121), ja myös voimakkaiden parfyymeiden käyttö vaatteissa ja iholla on puhtausrituaalien takia hyvin yleistä.

Islamin uskoon ja somalikulttuuriin liittyy monia kollektiivisia uskonnollisia juhlia ja kokoontumisia, joista tärkein on ramadan-kauden päättävä id-juhla. Uskonnolliset somalialaiset vierailevat usein moskeijassa viikonloppuisin osallistumassa koraanikouluihin, rukouksiin tai luentoihin. Nämä tilaisuudet ovat paitsi tärkeitä uskonnollisia tilaisuuksia, myös tärkeitä sosiaalisia

tapahtumia. Useimmille somalialaisille, etenkin naisille, keskeinen uskonnollinen tila on kuitenkin koti, missä islamilaista tilaa luodaan koristelujen, tilajärjestelyjen, äänien ja uskonnollisten käytäntöjen avulla. (Tiilikainen 2003, 137.) Islamin uskoon kuuluu myös päivittäiset Mekan suuntaan kohdistuvat rukoukset, jolloin Koraanin resitointia kuullellaan kotona kaseteilta ja videoilta (Tiilikainen 2003, 138). Kodin merkitys uskonnollisena tilana on asunnottomuuden kannalta kiinnostavaa ja herättää monia kysymyksiä: korostuuko vai väheneekö uskonnon merkitys vailla vakinaista asuntoa? Missä uskontoa asunnottomana pääsääntöisesti harjoitetaan? Onko uskonnolla suuri merkitys asunnottoman arkisessa jaksamisessa? Esimerkiksi näihin kysymyksiin pyrin vastaamaan aineistoni valossa työni loppupuolella.

Somalialaiset ovat yksi tutkituimmista etnisistä ryhmistä Suomessa. Seuraavaksi kerron niistä somalialaisiin keskittyneistä tutkimuksista, jotka eivät ole vielä tulleet esille, ja jotka ovat olleet relevanteimpia omassa tutkimuksessani.

Somalipakolaisista on kirjoittanut muun muassa Anne Alitolppa-Niitamo teoksessa *Somalipakolaiset Helsingissä* (1994), joka on Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys somalipakolaisten verkostoiden ja klaanijäsenyyden merkityksestä. Teoksessa käsitellään lisäksi muun muassa somalialaisten ja suomalaisten kulttuurien kohtaamista, sekä somalialaisten melko aktiivista yhdistystoimintaa. Teos ei ole enää kaikilta osin kovinkaan ajankohtainen, mutta esimerkiksi teksti klaanijäsenyydestä oli minulle tutkimuksen teon alkuvaiheessa mielenkiintoista luettavaa.

Kotimaansa ulkopuolella asuvasta somaliyhteisöstä, eli somalidiasporasta on kirjoittanut muun muassa Anne Alitolppa-Niitamo sekä Abdullahi Ali teoksessa *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ* (2001), jonka on toimittaneet Annika Forsander, Elina Ekholm, Petri Hautaniemi ym. Alitolppa-Niitamon ja Alin luvussa ”*Somalidiaspora Suomessa*” käsitellään ”somalidiasporan muutoksia, haasteita ja haaveita”. Kappale etenee kronologisesti Somalian siirtomaavallasta ja sisällissodasta, integroitumiseen suomalaiseen yhteiskuntaan, ja elämiseen diasporassa. Teoksessa painotetaan Suomessa asuvien somalialaisten heterogeenisyyttä, joka näkyy muun muassa kulttuuristen normien tulkinnassa, oman etnisyyden määrittelemisessä, ja integraation mahdollisuuksien kokemisessä. Työssäni olen hyödyntänyt etenkin alalukua ”*Integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan*”, sillä siinä käsitellään asunnottomuuteen läheisesti liittyviä teemoja; integraatiota ja kotoutumista. Kappaleessa käsitellään muun muassa somalialaisten suhteellisen vaikeaa työllistymistilannetta Suomessa, johon teoksen mukaan liittyy useimmiten valtaväestön ennakkoluulojen lisäksi se, että

somalialaisten aiempi työkokemus ja koulutustausta on ollut vaikeasti hyödynnettävissä Suomessa. Vaikeutena on myös ollut, että monilla somalialaisilla koulutustaustaa on hyvin vähän. (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 141).

Suomessa Islamia on tutkinut Marja Tiilikainen (2003) teoksessa *Arjen Islam: Somalinaisten elämää Suomessa*. Tiilikaisen väitöskirja on kattava teos Suomen somalinaisista toimijoista, jossa hän käsittelee kattavasti eri teemoja kuten uskontoa naisten arjessa, kotia diasporassa, somalinaisten sosiaalisia siteitä, ja perheen aseman muuttumista diasporassa. Teos on ollut työni näkökulmasta yksi merkittävimmistä, ja se on tarjonnut minulle valtavasti konkreettista tietoa somalikulttuurista yleensä, ja auttanut minua ymmärtämään somalialaisten naisten kotiin, arkeen ja uskontoon liittyviä kokemuksia, joihin liittyy läheisesti diasporassa eläminen.

Tuomas Martikaisen ja Marja Tiilikaisen toimittamassa *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ* (2007) on Marja Tiilikaisen kirjoittama kiinnostava luku somaliäideistä sekä transnationaaleista suhteista perheenjäseniin. Luku avaa transnationaalisuuden ulottuvuuksia kolmen eri naisen kertomusten avulla. Työni kannalta kiinnostavaa on etenkin kappale arjen kuosittelusta, jossa painotetaan kodin tärkeyttä somalinaisten arjen tärkeimpänä näyttämönä.

3 Suomalaisen yhteiskunnan monikulttuuristuminen

Seuraavassa osiossa esittelen suomalaisen yhteiskunnan kehitystä etnisesti yhtenäisestä kansallisvaltiosta monikulttuurisemmaksi yhteiskunnaksi. Aloitan kertomalla lyhyesti maahanmuuton historiasta, jonka jälkeen esittelen turvapaikkamenettelyn peruseriaatteen ja asumisjärjestelyt prosessin aikana. Tämän jälkeen avaan integraation käsitettä, ja kirjallisuutta hyödyntäen pohdin, kuinka maahanmuuttajat integroituvat suomalaiseen yhteiskuntaan. Lopuksi pohdin kodin merkitystä yhteiskuntaan kiinnittymisen välineenä, ja rasismin merkitystä yhteiskuntaan kiinnittymisen esteenä.

3.1 Suomen maahanmuuton historiaa

Suomi on traditionaalisesti ollut maastamuuton maa, ja arviolta noin miljoona suomalaista muutti Suomesta pois 1900 -luvun aikana. Eniten muutettiin länsinaapuriin Ruotsiin, jonne parempi elintaso ja työmahdollisuudet houkuttelivat suomalaisia etenkin 1960-1970 -luvuilla. (Mikkonen & Kärkkäinen 2003, 9.) Ensimmäisen kerran vasta 1980 -luvulla Suomen maahanmuuttoluvut olivat

positiivisia, eli maastamuuttolukuja korkeampia. Tällöin useimmat maahanmuuttajat olivat Ruotsista palaavia suomalaisia. (Emt., 9.) 1990 -luvulla maahanmuutto lisääntyi entisestään, kun entisen Neuvostoliiton alueelta saapui suuria määriä inkerinsuomalaisia perheineen takaisin Suomeen. Toisen suuren maahanmuuttajaryhmän muodostivat somalialaiset turvapaikanhakijat. (Mikkonen & Kärkkäinen 2003, 3.)

Vaikka maahanmuutto on lisääntynyt, elää Suomessa yhä nykyisinkin suhteellisen pieni määrä maahanmuuttajia: Vuonna 2012 Suomessa asui vajaat 200 000 ulkomaan kansalaista, joka on 3,6 prosenttia koko väestöstä (Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto 2013 a, 4). Lukua voidaan verrata naapurimaahan Ruotsiin, jossa asui lähes 700 000 ulkomaan kansalaista vuonna 2012, joka on yli 7 prosenttia koko Ruotsin väestöstä (Statistics Sweden, *julkaisuvuosi tuntematon a*).

Maahanmuuton kasvu Suomessa on kuitenkin ollut huimaa, ja ulkomaalaisten kansalaisten määrä on Suomessa kymmenkertaistunut 1990 -luvun alusta (Mikkonen & Kärkkäinen 2003, 9). Suomi on joutunut sopeutumaan maahanmuuton huimaan kasvuun nopeasti, ja onkin onnistunut siinä suhteellisen hyvin esimerkiksi nopeiden lainsäädännöllisten toimien avulla (Saukkonen 2012, 10).

Vuonna 1991 valmistui ensimmäinen ulkomaalaislaki, joka käsitteli muun muassa maahanmuuttajien oleskelulupia. Tämä laki korvattiin vuonna 2004 voimaan tulleella ulkomaalaislailla (301/2004). Uuden lain tarkoituksena on edistää hallittua maahanmuuttoa sekä hyvää hallintoa ja oikeusturvaa ulkomaalaisasioissa. Vuonna 2006 valmistui Suomen maahanmuuttopoliittinen ohjelma, jonka yksi päätavoitteista oli työperusteisen maahanmuuton sekä opiskelijoiden ja tutkijoiden maahanmuuton lisääminen. Työperustaisen maahanmuuton lisäämisellä on pyritty paikkaamaan suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtymisestä syntyneitä työvoimapulaa (Jaakkola 2009, 11).

Turvapaikka- ja pakolaiskysymyksiä on ohjelmassa käsitelty kymmenen sivun verran. Ohjelmassa painotetaan ympärilyöreästi, kuinka Suomen tulee turvata turvapaikkaa hakeville asiantunteva oikeusapu, ja huomioida erityisryhmien kotouttamiseen liittyvät tarpeet. Turvapaikanhakijoiden asuntopoliittisia linjauksia ei ohjelmasta valitettavasti löydy. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2006, 26-36.)

3.2 Turvapaikkamenettelystä ja asumisesta sen aikana

Turvapaikkamenettelyn oikeudellisten peruseriaatteiden ymmärtäminen on tutkimukseni kannalta relevanttia, sillä lähes kaikki somalialaiset Suomessa ovat saapuneet maahan turvapaikanhakijoina, pakolaiskiintiössä tai perheen yhdistämisen kautta, jolloin turvapaikan saaneen perheenjäsenille (alaikäisille lapsille sekä aviopuolisolle), tarjotaan tietyin edellytyksin mahdollisuutta muuttaa Suomeen (Tiilikainen 2003, 51-52). Kuten edellisessä luvussa mainittiin, somalialaiset muodostavat yhden suurimmista turvapaikanhakijaryhmistä Suomessa (Pakolaisneuvonta ry 2014).

Turvapaikanhakijat itsessään muodostavat hyvin pienen osan kaikista maahanmuuttajista. Vuonna 2012 Suomeen muutti noin 31 000 ulkomaalaista, joista suurin osa saapui maahan ja haki oleskelulupaa perhesiteen, työnteon tai opiskelun takia (Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto 2013 a, 3). Samana vuonna myönteisen turvapaikkapäätöksen sai 1601 ihmistä, eli vain 5 prosenttia kaikista maahanmuuttajista jäi Suomeen turvapaikanhakijoina (emt., 11). Maassa oleskelevalle ulkomaalaiselle annetaan turvapaikka, jos hänellä on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi esimerkiksi alkuperänsä, tai uskontonsa johdosta. (Ulkomaalaislaki 301/2004, 87 §-88 a§.) Tämän lisäksi Suomeen voidaan ottaa myös pakolaiskiintiössä Yhdistyneiden Kansakuntien Pakolaisjärjestön, eli UNHCR:n pakolaisiksi katsomia henkilöitä. Pakolaiskiintiöllä tarkoitetaan uudelleen sijoitettavien kansainvälisen suojelun tarpeessa olevien ulkomaalaisten vastaanottoa valtion kunkin vuoden talousarviossa vahvistettujen perusteiden mukaisesti. (Emt.)

Turvapaikkaa hakevan henkilöllisyyden, matkareitin ja maahantulon selvittää poliisi ja rajavartiolaitos. Hakijan henkilöllisyyttä selvitetäessä kerätään henkilötiedot hänen perheenjäsenistään tai muista omaisistaan, ja nykyään somalialaisten perheen yhdistämisen kohdalla DNA-tutkimus tehdään lähes poikkeuksetta (Hautaniemi 2004). Maahanmuuttovirasto suorittaa turvapaikkapuhuttelun, jossa suullisesti selvitetään hakijan perusteet oikeudenloukkauksista kotimaassaan. Puhuttelun hakemus ratkaistaan joko hakijan eduksi, tai sitten hakemus hylätään, jolloin päätetään samalla asianomaisen käännättämisestä tai maasta karkottamisesta. (Ulkomaalaislaki 301/ 2004, 97§.)

Mikäli hakemus ratkaistaan hakijan eduksi, saa hakija oleskeluluvan Suomesta ja hänelle tehdään hänelle määrättyssä kotikunnassaan lain velvoittama henkilökohtainen kotouttamissuunnitelma. Suomen laki velvoittaa maahan muuttaneiden kotouttamiseen ja yhdenvertaisuuden edistämiseen,

joka turvaa maahanmuuttajien oikeudet päästä kotoutumista tukevien ja edistävien toimenpiteiden ja palvelujen piiriin, joka takaa henkilölle esimerkiksi sosiaaliturvan. (Uusikylä et al. 2010, 10.)

Hakemuksen käsittelemisen ajaksi, joka saattaa kestää vuosia, turvapaikanhakijalle järjestetään asuinpaikka sellaisesta vastaanottokeskuksesta, jossa on tilaa. (Pakolaisneuvonta ry 2010.)

Vastaanottokeskuksessa asuminen on ilmaista, ja turvapaikanhakija voi asua vastaanottokeskuksessa koko turvapaikkaprosessin ajan. Yksintulleet alaikäiset lapset majoitetaan vastaanottokeskusten yhteydessä toimiviin ryhmäkoteihin tai säilöön. (Emt.)

Suomessa harjoitetaan pakolaisten hajasijoituspolitiikkaa, eli turvapaikansaaneiden ihmisten sijoittamista eri kuntiin ympäri Suomen. Alun perin 1990 -luvulla ajateltiin, että pakolaisten hajasijoituspolitiikka on järkevää, sillä näin Suomeen tullut saa oman kuntapaikan ja kunnan tarjoamat sosiaalipalvelut, jolloin Suomeen kotiutumisen katsottiin alkavan helpoiten (esim. Mikkonen & Kärkkäinen 2003, 59). Hajasijoituspolitiikalla on pyritty myös siihen, ettei ns. maahanmuuttaja-alueita pääsisi syntymään (emt.), ja että maahanmuuttajien kotouttamisesta aiheutuneet kulut jakautuisivat kuntien välillä tasaisemmin.

Osalle tämä kotouttamisjärjestely toimiikin, mutta usein ihmiset hakeutuvat pääkaupunkiseudulle asumaan, jossa on usein suuremman etnisen yhteisön lisäksi paremmat työllistymismahdollisuudet, sekä elävämpi kaupunkikulttuuri (ks. esim. Mikkonen & Kärkkäinen 2003; Rastas 2002; Paananen 2005). Muun muassa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) julkaisussa (2003) kritisoidaan sitä, että vastaanottokeskukset sijaitsevat ympäri maata, osa erittäin maaseutumaisissa pikkukylissä ”keskellä ei mitään” (Mikkonen & Kärkkäinen 2003). Myös maahanmuuttajien asunnottomuutta tutkinut Merja Rastas (2002) on kritisoinut hajasijoituspolitiikkaa ja todennut, että hajasijoittaminen kuntiin on luonut tilanteita, joissa maahanmuuttajien sopeutuminen Suomeen on ollut lähes mahdotonta. Rastaa mukaan (2002, 37-46) maahanmuuttajien pyrkimykset integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan, eli hakeutua alueille, jossa on tarjolla koulututusta ja maahanmuuttajien työmarkkinat, ovat johtaneet asunnottomuuteen. Uusimmat tutkimukset osoittavat, että ulkomaalaistaustaiset harvemmin viihtyvät pitkiä aikoja maaseudulla tai taajamissa (esim. Kostiainen & Laakso 2012, 18), joka alleviivaa yhteiskunnallisen keskustelun tarvetta aiheesta.

Sekundaarinen muuttoliike on erityisesti somalialaisten keskuudessa yleistä, jotka usein muuttavat alkusijoituskunnasta suurempaan kaupunkiin. Somalinkieliset ovat keskittyneet erityisesti

Helsinkiin ja sen itäisiin osiin, sekä muutamille alueille Vantaalla sekä Turkuun. (Dhalmann 2011, 41.) Sukulaisten ja ystävien sekä parempien koulutus- että työllistymismahdollisuuksien lisäksi kaupunkeihin houkuttelevat myös muun muassa etniset kaupungit ja moskeijat (emt., 58). Monelle kova kilpailu asunnoista ja vuokra-asuntojen korkeat hinnat Helsingissä tulevat yllätyksenä (Mikkonen & Kärkkäinen 2003, 23). Kunnallisen vuokra-asunnon saantia vaikeuttaa tällaisissa tilanteissa myös se, että sisäisen muuttoliikkeen aiheuttama asunnottomuuden katsotaan olevan itse aiheutettua (Rastas 2002).

3.3 Integraation määritelmiä ja pohdintaa integraatiosta

Edellisissä luvuissa on kerrottu, kuinka maahanmuutto Suomeen on dramaattisesti lisääntynyt viimeisten vuosikymmenien aikana. Tämä on synnyttänyt tarpeen keskustella ja tutkia sitä, kuinka maahanmuuttajat sopeutuvat uuteen kotimaahansa. Sopeutumista tarkastellaan yleensä integraation käsitteen avulla, joka voidaan yksinkertaisesti määritellä osallistumisen lisääntymisenä ympäröivän yhteiskunnan sosiaalisiin toimintoihin, kuten työhön ja koulutukseen (Valtonen 1997). Tarkemmin integraation käsitteen voi paloitella tarkoittamaan ihmisten asemaa sosiaalisessa järjestelmässä, taloudellisessa järjestelmässä tai oikeudellisessa ja poliittisessa järjestelmässä. Lisäksi kulttuurinen, henkinen ja psykologinen integraatio mainitaan usein erikseen (Saukkonen 2012, 66). Useimmat määrittelijät korostavat integraation prosessiluonnetta: Integraatio nähdään jatkuvana liikkeenä, prosessina, kohti yhteiskunnan keskiötä (Forsander 2001, 39). Pasi Saukkonen (2012, 65) on kuvaillut integraatiota prosessina, jossa ”maahanmuuttaja asettuu aloilleen ja etsii paikkaansa yhteiskunnassa.”

Asuminen on tärkeässä osassa integraation sosiaalista ulottuvuutta. Asunto ja asuinalue ovat elämän sujumisen ja viihtyvyyden kannalta keskeisiä, ja monet tutkimukset ovat osoittaneet, että kotoutumisprosessi ei ala ennen vakituisen asunnon saantia (ks. esim. Mikkonen & Kärkkäinen 2003, 30). Sosiaalinen ulottuvuus painottuu vuorovaikutukseen esimerkiksi naapuruston kanssa, ja esimerkiksi somalialaisille oman yhteisön läheisyys on tutkimusten mukaan varsin tärkeää (ks. Dhalmann 2011).

Vahvat emotionaaliset siteet lähiympäristöön, paikalliset sidokset sekä oman kulttuurin harjoittaminen lisäävät tutkimusten mukaan yhteiskuntaan kuulumisen tunnetta (sense of belonging) (Waite 2012; Valentine 2009). Lähiympäristön lisäksi sosiaalisilla sidoksilla ja suhteilla muihin ihmisiin ja yhteisöihin on suuri merkitys kuulumisen tunteelle. Louise Waite (2012) vertasi Isossa-

Britanniassa toteutetussa tutkimuksessa afrikkalaistaustaisten maahanmuuttajien kuulumisen kokemuksia, ja huomasi, että tärkeitä yhteiskuntaan kuulumisen tunnetta lisääviä sidoksia somalitaustaisille olivat esimerkiksi sosiaaliset suhteet omaan muslimiyhteisöön ja moskeijaan. Tämä selittyy sillä, että oma yhteisö auttaa ihmistä identifioimaan itsensä (esimerkiksi muslimiksi) ja asemoimaan itsensä yhteiskunnassa, jossa kuuluu vähemmistöön suhteessa yhteiskunnan hegemoniaan.

Myös Östen Wahlbeck painottaa integraation määritelmässään (1999) sosiaalisten verkostojen merkitystä. Wahlbeck määrittelee integraation osaksi sitä kehitystä, jossa maahanmuuttajat tulevat osaksi yhteiskunnan sosiaalisia ryhmiä ja yhteiskunnan instituutioita. Wahlbeck painottaa, että integraation käsitettä tulisi käyttää kuvaamaan rakenteellista prosessia, jossa yksilöllä on mahdollisuus sekä säilyttää oma identiteettinsä ja kulttuurinsa, että kuulua ympäröivään yhteiskuntaan (Wahlbeck 1999, 14).

Sosiaalisten tekijöiden lisäksi, myös työllistyminen, tulot ja opiskelu nähdään usein integraation mittareina, joilla on monia integraation osa-alueita palvelevia vaikutuksia etenkin taloudellisesta, mutta myös psykososiaalisesta näkökulmasta (Alitolppa-Niitamo 2005, 39). Työttömyydellä, taloudellisella epävarmuudella ja vähävaraisuudella on maahanmuuttajien hyvinvoinnille samanlaisia negatiivisia seurauksia kuin valtaväestölle. Käytettävissä olevat varat vaikuttavat suuresti elämänlaatuun, ja muun muassa asumiseen ja asunnonsaannin mahdollisuuksiin. Vaikka maahanmuuttajien työttömyys näyttää vähentyvän asumisajan myötä, on työttömyys edelleen suuri ongelma maahanmuuttajille, etenkin pakolaisille, joilla on muita maahanmuuttajaryhmiä harvemmin työpaikka tai työllistymistä edesauttavia sosiaalisia verkostoja odottamassa (Forsander & Ekholm 2001, 62). Anne Alitolppa-Niitamon sekä Abdullah Alin mukaan (2001, 134) monet somalialaiset opiskelevat ahkerasti pääosin heikkojen työllistymismahdollisuuksien vuoksi. Edellä mainittujen mukaan (2001) somalialaisten joukossa onkin enemmän opiskelijoita kuin muissa maahanmuuttajaryhmissä.

Maahanmuuttajat yleisesti ottaen pitävät työtä erittäin tärkeänä elämänsisältönä, ja esimerkiksi Maahanmuuttajien elinolot -tutkimuksen mukaan työn tekemisellä näyttäisi olevan erityisen suuri merkitys juuri somalialaisille: Kun suomalaisista 58 prosenttia piti ansiotyötä erittäin tärkeänä elämänsisältönä, oli se sitä 69 prosentille virolaisista, 72 prosentille vietnamilaisista ja peräti 90 prosentille somalialaisista (Alitolppa-Niitamo 2005, 40).

Maahanmuuttajan kotoutumisen kannalta on edellä mainittujen asioiden lisäksi tärkeää myös kulttuuriset ulottuvuudet integraatiossa, esimerkiksi uuden kielen oppiminen, joka monin tavoin helpottaa uuteen yhteiskuntaan mukaan pääsemistä. Kielen ja yhteiskunnan tuntemuksen puutteen vaikutukset elämänhallinnalle ja esimerkiksi vanhemmuudelle, sekä etniseen identiteettiin liittyvä hämmennys, saattavat lisätä ihmisen psykososiaalisia ongelmia. (Alitolppa-Niitamo 2005, 46.) Kielitaidon puute jo yksinään lisää haasteita ymmärtää ympäröivää yhteiskuntaa ja erilaisia palveluita, ja sitä, kuinka ne toimivat. Suomessa hyvinvointipalvelut ovat eriytyneet monille hallinnollisille sektoreille ja julkisten palvelujen tuntemus on merkittävää esimerkiksi erilaisten palveluiden saamiseksi. (Emt., 47.)

Maahanmuuttajien integraatiotutkimuksen lähtökohta on pysynyt pitkään samanlaisena, vaikka integraatiota onkin kutsuttu eri aikoina eri nimillä. Tutkimuksen kohteena ovat kuitenkin olleet maahanmuuttajissa yksilö- tai yhteisötasolla tapahtuvat muutokset suhteessa vastaanottavaan yhteisöön. Globalisaatiokeskustelun myötä maahanmuuttajien integraatio on alettu nähdä paikallistasoa laajempänä kysymyksenä, ja kaksisuuntaisena prosessina. (Forsander 2001, 32.) Ymmärrän kaksisuuntaisuuden siten, että siinä integraatio tapahtuu yksilön ja ympäröivän yhteiskunnan vuorovaikutuksessa, ja pidän kaksisuuntaisuuden huomioimista integraatiokeskusteluissa erittäin tärkeänä.

Muuttoliiketutkimuksessa on yhteiskuntaan sopeutumisen strategioista käytetty muun muassa termejä assimilaatio, akkulturaatio, sopeutuminen, kiinnittyminen, kuuluminen ja myöhemmin integraatio. Keskeistä kaikille termeille on maahanmuuttajien pyrkimys kuulua *johonkin* tai joutua ulossuljetuksi *jostakin*. Integraatiokeskustelun keskeisin liittymäkohta onkin juuri tämä kysymys erosta *meidän ja muiden* välillä, jolloin keskustelu etnisyydestä, ja etnisestä identiteetistä, liittyy läheisesti myös integraatiokeskusteluun. (Forsander 2001, 32-33.)

Annika Forsanderin mukaan (2001, 39) postmodernismikeskustelun anti integraatiokeskusteluun on ollut valta-yhteiskunnan problematisointi, jolloin ero *meidän ja muiden* välillä ei enää olekaan selvä. Integraatiokeskustelussa valta-yhteisö, joka integroi, ja vähemmistö, joka integroituu, on perinteisesti oletettu yhtenäisiksi kokonaisuuksiksi. Mutta onko tällaisia integraatiokeskustelun tarkoittamia kokonaisuuksia olemassakaan? Ja onko rajanvetoa integroituihin ja heihin, jotka vielä integroituvat hedelmällistä vetää? (Forsander 2001, 39.) Jokainen voi esimerkiksi kysyä itseltään, kuinka integroitunut ympäröivään yhteiskuntaan kokee olevansa.

Kuten huomataan, integraation käsite on moniselitteinen ja dynaaminen, eikä täysin ongelmaton. Monet tutkijat ovat korostaneet, kuinka integraatiokäsitteen rajauksessa on tarpeen määritellä yhteisöt, joista kulloinkin puhutaan. Mielestäni seuraavat kolme näkökulmaa tuovat hyvin esiin sen, että integraatio ei ole pelkästään vähemmistön sopeutumista valtayhteiskuntaan, vaan integraatiota on myös esimerkiksi eri ryhmien sisällä. Seuraavan jaottelun on alun perin esittänyt Raymond Breton (1964), joka oli yksi ensimmäisistä integraatiota määrittäneistä sosiologeista.

3 erilaista näkökulmaa integraation tarkasteluun:

- 1) Vähemmistön integraatio valtayhteisöön. Tätä kutsutaan myös rakenteelliseksi integraatioksi.
- 2) Integraatio eri etnisten ryhmien välillä. Viittaa etnisten ryhmien keskeiseen kanssakäymiseen ja esimerkiksi vähemmistötietoisuuden herättämiseen.
- 3) Integraatio oman etnisen yhteisön sisällä. Kutsutaan myös sisäiseksi integraatioksi.

Työssäni en ole käyttänyt tiukasti vain yhtä käsitettä kuvaillessani integraatiota, sillä kuten edellä huomattiin, määritelmät eivät ole kovin tarkkoja, ja tiukkoja rajoja eri termien välille ei pysty edes vetämään. Työssäni käytän pääosin käsitettä integraatio, kun puhun henkilön mahdollisuuksista osallistua yhteiskuntaan esimerkiksi tekemällä ansiotyötä. Suomessa 1990 -luvulla integraatio päätettiin kääntää kotoutumiseksi ja integraatiopolitiikka vastaavasti kotouttamiseksi. Joissain yhteyksissä olen käyttänyt näitä suomenkielisiä termejä, jos olen katsonut niiden olevan selkeimpiä (esimerkiksi integraatioon liittyvää lainsäädäntöä kutsutaan yleisesti kotouttamislaiksi eikä integraatiolaiksi). Tämän lisäksi puhun kontekstista riippuen yhteiskuntaan kiinnittymisestä ja yhteiskuntaan kuulumisesta, kun haluan painottaa henkilön henkistä yhteiskuntaan kuulumisen tunnetta (sense of belonging).

3.4 Koti yhteiskuntaan kiinnittymisen välineenä

Kodin merkitystä maahanmuuttajien omaelämäkerroissa on tutkinut Laura Huttunen teoksessa *Kotona, maanpaossa, matkalla* (2002). Huttusen tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää, mitä merkityksiä maahanmuuttajat antavat kodille, ja mitkä kiinnittymisen paikat ovat maahanmuuttajien näkökulmasta tärkeitä. Huttusen tutkimusten mukaan ”koti on kiintopiste tai paikka, josta ollaan suhteessa maailmaan.” Muun muassa toimijuuden mahdollisuus, mahdollisuus hallita omaa ympäristöä sekä tehdä mielekkääksi koettuja asioita, liittyvät läheisesti kotiin, ja kotona olemisen

kokemukseen. Huttusen mukaan fyysinen ja aistein koettu maisema, talo ja ihmissuhteet antavat kodille merkityksiä (2002, 328).

Huttusen mukaan koti on sekä poliittisesti että emotionaalisesti hyvin latautunut sana (Huttunen 2002, 50). Se herättää paljon mielikuvia ja tunteita, joka asettaa asunnottomuuden tutkimisen arkaluonteiselle tutkimuskentälle. Koti liitetään yleensä fyysiseen taloon tai asuntoon, josta syntyy usein mielikuva ihmisen yksityisestä tilasta (”vain kotona voi olla rauhassa”). Kodilla voidaan kuitenkin tarkoittaa myös kotimaata tai kotiseutua, jolloin mieleen tulee yleensä kuuluminen johonkin kansakuntaan, tai esimerkiksi poliittiset ja sosiaaliset oikeudet. Kotiin yhdistetään usein myös käsite arki, ja myös ajatukset perheestä ja suvusta liittyvät läheisesti kotiin. (Huttunen 2002, 50.)

Kodilla olen omassa tutkimuksessani tarkoittanut fyysistä asumusta Suomessa, en haastateltavien kotimaissa. Tutkimukseni alkuvaiheissa ajattelin, että kodin merkitykset saisivat haastatteluissa suuren roolin. Kuitenkin huomasin pian, että kodin merkityksistä puhuminen ”*mitä koti sinulle merkitsee*” -tyyliin oli äärettömän vaikeaa, todennäköisesti sen abstraktiuden vuoksi. Konkreettisemmat kysymykset kuten ”*onko kotisi Suomessa vai Somaliassa*” toimivat jo paremmin.

Tulkitsen työssäni kodin olevan paikka, ”arjen näyttämö” (Tiilikainen 2003; Vilkkö 2010, 19), josta kiinnitytään yhteiskuntaan. Tulkitsen kodin olevan paikka, josta muodostetaan sosiaalisia suhteita lähiympäristöön, jotka kirjallisuuden perustella (esim. Dhalmann 2011) ovat Suomessa asuville somalialaisille jaksamisen ja hyvinvoinnin keskiössä. Etenkin työni toinen tutkimuskysymys somalialaisten arkisesta selviytymisestä, liittyi läheisesti tähän lähtökohtaan. Työni tulosten keskiössä käsitelläänkin niitä mekanismeja, joilla tätä kodin puuttumista korvataan.

3.5 Rasismi yhteiskuntaan kiinnittymisen esteenä

Tutkimukseni sijoittuu tutkimuskentälle, jossa suomalaisen yhteiskunnan monikulttuuristuminen ja siihen liittyvät ilmiöt ovat olennaisia. Keskeinen monikulttuuristumiseen liittyvä ilmiö on rasismi (ks. Huttunen & Löytty & Rastas 2005). Rasismissa on kyse rodullisesta luokittelujärjestelmästä, jossa kuhunkin vähemmistöön kohdistuvalla rasismilla on oma erityinen muotonsa ja historiansa. Tämä siksi, että eri etniset ryhmät ovat olleet tekemisissä toisten etnisten ryhmien kanssa eri tavoin (Puuronen 2011, 7).

Ihmisten kanssa tutkimusaiheestani keskustelleena, olen huomannut, että lähes poikkeuksetta ihmisen etnisyys, alkuperä, tai ”rotu” nostetaan ainakin jossain muodossa keskusteluissa esille selittämään esimerkiksi yksilön käyttäytymistä tai mieltymyksiä. Voidaan puhua rodullistamisesta, joka on suomalaisen yhteiskunnan rotujärjestelmää tuottavaa ja ylläpitävää toimintaa, joka vahvistaa etnisten ryhmien hierarkiaa. Rodullistamisen käsite voidaan nähdä kannanottona sen puolesta, että ”rotu” on sosiaalinen, kielellinen konstruktio, ei biologinen tosiasia (Puuronen 2011, 22). Klassisia esimerkkejä rodullistamisesta ovat esimerkiksi niin sanottujen maahanmuuttokriitikoiden tapa esittää somalialaiset rikollisina ja barbaareina, tai venäläisten ”ryssittely”. Usein eri etnisistä ryhmistä puhuttaessa tyypillinen keskustelunaloitus on: ”siis mä en todellakaan ole rasisti, mutta...” jonka jälkeen esitetään etniseen ryhmään liitetty yleistys tai ennakkoluulo, jotka usein ovat, jos ei suoraan negatiivisia, niin ainakin toiseuttavia.

Rasismi on tärkeä teema tutkimuskohteeni näkökulmasta, sillä ihmisen alkuperä, äidinkieli, ulkonäkö sekä monet muut ominaisuudet vaikuttavat ihmisen mahdollisuuksiin menestyä esimerkiksi asuntomarkkinoilla tai työelämässä. Etnisiin vähemmistöihin kuuluvilla ihmisillä ei näytä olevan samanlaisia mahdollisuuksia, kuin valtaväestöön kuuluvilla, tulla toimeen ja menestyä (Puuronen 2011, 59). Somalialaiset Suomessa joutuvat niin rassistien rikosten kuin muunkin rasismien kohteeksi useammin kuin muut maahanmuuttajaryhmät, ja he tutkimusten mukaan kohtaavat muita etnisiä ryhmiä enemmän syrjintää (Puuronen 2011, 38). Tämä tekee somalialaisten tilanteesta asuntomarkkinoilla haastavamman, etenkin kun suurin osa somalialaisista asuu vuokra-asunnoissa (ks. esim. Virtanen & Vilkama 2008; Paananen 2005, 50), joita tutkimusten mukaan kantaväestöä harvemmin vuokrataan maahanmuuttajille (Kostiainen & Laakso 2012, 18).

Tuomas Martikaisen, Tuula Sakaranahon ja Marko Juntusen toimittamassa teoksessa: *Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa* (2008) on mielenkiintoinen luku *Somalien asuminen pääkaupunkiseudulla: Suurperheiden arki suomalaisissa lähiöissä*, ja sen ovat kirjoittaneet Hanna Virtanen ja Katja Vilkama. He ovat luvussaan käsitelleet somalialaisten asettumista pääkaupunkiseudulle, sekä somalialaisten asumisen arkea. Heidän tekemien haastattelujen perusteella voidaan todeta, että somalialaiset joutuvat asuinympäristössään usein rasismien kohteeksi. Tutkimuksen mukaan, somalialaisiin kohdistuva rasismi ilmenee etenkin arkipäivän rasismina, esimerkiksi nimittelynä kodin ulkopuolella. (Virtanen & Vilkama 2008, 145.)

Rasismia voidaan määritellä ja tutkia eri tavoin ja monista eri näkökulmista. Vesa Puuronen (2011) on tehnyt erottelun esimerkiksi rakenteellisen ja arkielämän rasismin välille. Rakenteellisesta

rasismista puhutaan, kun on kyse normien ja instituutioiden keskeisistä käytännöistä, jotka asettavat jotkin etniset, rodulliset tai kulttuuriset ryhmät toisia heikompaan asemaan. Arkielämän rasismista puhutaan, kun on kyse arkisissa kohtaamisissa ilmenevistä käytännöistä, jotka asettavat eri ryhmiin kuuluvat ihmiset epätasa-arvoiseen asemaan tai osoittavat heidän alempiarvoisuutensa. Kyse voi olla nimittelystä, syrjinnästä työssä tai oppilaitoksissa, hiljaisesta ulossulkemisesta, tai pahimmassa tapauksessa väkivallasta. (Esim. Souto 2011.)

Anna Rastas on esittänyt määritelmän, jossa rasismiksi voidaan luonnehtia ”sellaisia valta- ja alistussuhteita tuottavia ajattelu-, puhe- ja toimintatapoja, joissa jonkun yksilön tai ryhmän oletettu tai väitetty ominaisuus, olipa se biologinen tai kulttuurinen, esitetään olemukselliseksi tai muuttumattomaksi (Rastas 2007, 78).” Määritelmä on osuva ja kattava, sillä siinä kiteytyy monta rasismiin liittyvää tärkeää perusajatusta: Ensinnäkin, määritelmässä tarkastellaan rasismia paitsi oppeja ja asenteita, myös toimintaa, johon sisältyvät esimerkiksi puheteot. Toiseksi, koska rasismi rakentuu epätasa-arvoisille valtasuhteille, ja samalla tuottaa niitä, pelkkää erojen toteamista ei vielä voida määritellä rasismiksi. Kolmanneksi, määritelmässä erotetaan rasismi muista epätasa-arvoa tuottavista ilmiöistä siten, että keskeinen tapa, joilla asioita perustellaan, liittyy viimekädessä näkemyksiin ihmisrodusta tai kansoista. (Emt., 78.)

Määritelmää on kuitenkin kritisoitu siitä, että se jää liian abstraktiksi, eikä tavoita esimerkiksi vähemmistöjen rasismia enemmistöä, tai muita etnisiä ryhmiä kohtaan (Puuronen 2011, 63). Määritelmästä ei myöskään käy ilmi, että rasismia tuotetaan eri tavalla riippuen etnisestä ryhmästä, josta puhutaan. Mielestäni etnisen hierarkian käsitys on rasismin määritelmässä olennaista, sillä esimerkiksi eurooppalaiset, afrikkalaiset, valkoiset, amerikkalaiset, saamelaiset, suomalaiset ja somalialaiset, kaikki joutuvat kohtaamaan hyvin erilaista rasismia, joka on aina kontekstikohtaista, eli sidoksissa siihen kulttuuris-sosiaaliseen ympäristöön, jossa toimitaan. Rasismilla on myös erilaiset vaikutukset eri ryhmille: Esimerkiksi valkoisten kohtaama rasismi ei haasta heidän hegemonista asemaansa, kun taas syrjityn vähemmistön kohtaama rasismi heikentää heidän asemaansa entisestään.

Kuten huomataan, on rasismin määrittely haastavaa, osittain siksi, että rasismi näyttäytyy eri tavoin eri ihmisille. Toiset kokevat, että Suomessa ei juuri ole rasismia, kun taas toisille rasismi on muodossa tai toisessa jatkuvasti läsnä. Jos kysytään kuka voi Suomessa kohdata rasismia, tulee useimmille ensimmäisenä mieleen ulkomaalaiset ja maahanmuuttajat. (Rastas 2007, 15.) Mieleen saattaa tulla myös ryhmiä, joiden oletetaan kohtaavan enemmän rasismia kuin toisten.

Rasismia on haastava määritellä, mutta joissain tapauksissa sitä on myös haastava todentaa. Todentamisesta tekee haastavaa se, että maahanmuuttajista keskusteltaessa puhe rasismista muuttuukin helposti keskusteluksi kulttuurieroista. Tätä kutsutaan myös ”kulttuurirasismiksi”. Näin syrjiviä asenteita puolustellaan sillä, että *he* ovat niin erilaisia kuin valtaväestö, ja tällä puhettavalla häivytetään kysymykset itse rasismista kulttuurieropuheen taakse. Edellä mainitsemani ”siis mä en todellakaan ole rasisti, mutta...” – tyyppinen puhetapa soveltuu tämän tyyppiseen keskusteluun, sillä puheessa samaan aikaan pestään kädet rasistiksi leimautumisesta, mutta ylläpidetään syrjiviä valta-asetelmia esimerkiksi tuottamalla kulttuurilla selitettyjä ennakkoluuloja tietyn ryhmän ominaisuuksista.

Valtaväestön ja vähemmistöryhmien välistä epätasa-arvoa voivat tuottaa myös sellaiset asiat, joita ei voida määritellä rasismiksi. Esimerkiksi työmarkkinoilla eri ryhmien välistä epätasa-arvoa tuottaa väistämättä esimerkiksi riittämätön kieli- tai ammattitaito (ks. esim. Forsander et al. 2001). Tämä ei suinkaan tarkoita sitä, ettei työmarkkinoilla esiintyisi myös rasismia ja syrjintää, mutta esimerkiksi kielitaidottoman muuten pätevän ihmisen työllistyminen Suomessa on erittäin hankalaa. Työmarkkinoilla henkilön pätevyyden riittämättömyys on helpommin todettavissa kuin asuntomarkkinoilla, sillä asumiseen ei vaadita samalla tavalla pätevyyttä kuin työntekoon. Näin ollen oletan mahdollisen epätasa-arvon asuntomarkkinoilla olevan helpommin johdettavissa ylläpidetyistä ennakkoluuloista ja syrjäyttävistä mielipiteistä vähemmistöjä kohtaan.

Sosiologi Magdalena Jaakkola on tehnyt merkittävää tutkimusta suomalaisten rasisista asenteista ja ennakkoluuloista ulkomaalaisia kohtaan. Hän on haastatellut lukuisia ihmisiä kahden vuosikymmenen ajan, ja pohtinut rasismia määritelmiä, sekä ilmiöön liittyviä prosesseja. Jaakkolan tutkimuksissa rasisisuutta on mitattu haastateltavien itse arviointien avulla. Jaakkola on tutkimuksissaan käyttänyt Euroopan Komission kanssa samoja mittareita. Euroopan komissio julkaisi vuonna 1997 tutkimuksen, jossa suomalaisia pyydettiin arvioimaan omaa rasisisuuttaan. Sen mukaan 10 prosenttia piti itseään erittäin rasisistina, ja suomalaiset olivat viidenneksi rasisistimpia eurooppalaisia heti belgialaisten, ranskalaisten, itävaltalaisien ja tanskalaisten jälkeen. (Puuronen 2011.) Jaakkolan vuoden 1998 tutkimuksessa kävi ilmi, että 12 prosenttia suomalaisista piti itseään erittäin rasisistina. Esimerkiksi 42 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että ”joihinkin rotuihin kuuluvat ihmiset eivät kerta kaikkiaan sovi asumaan modernissa yhteiskunnassa” ja 28 prosenttia oli sitä mieltä, että ”Suomessa ei tulisi sallia islamin uskon harjoittamista, koska se uhkaa kulttuuriamme” (Jaakkola 2009.)

Tämäntyyppiset mittarit ovat toki ongelmallisia esimerkiksi kansainvälisiä vertailuja tehdessä, mutta antavat selkeää kuvaa suomalaisten ulkomaalaisasenteista. Asennetutkimukset ovat tärkeitä siitä syystä, että ne toistuvasti toteutettuna tuottavat ainutlaatuista tietoa koko väestön asenteista ja niiden muutoksista. Asennetutkimusten mukaan suomalaiset asenteet jyrkentyivät 1990-luvun alussa laman aikaan (ja samaan aikaan kun somalialaisia saapui suuria määriä Suomeen), mutta lieventyivät sitten ainakin vuoteen 2008 saakka. Tämän jälkeiseltä ajalta ei ole täysin vertailukelpoista tietoa, mutta esimerkiksi Helsingin Sanomien teettämä tutkimus suomalaisten suhtautumisesta maahanmuuttajiin kertoo asenteiden taas koventuneen (Helsingin Sanomat 15.03.2010).

4 Asunnottomuus ja asuminen Suomessa

Seuraavassa osiossa kerron asunnottomuudesta ja asumisesta Suomessa. Aloitan avaamalla eri asunnottomuuden määritelmiä, ja pohdin muun muassa asunnottomuuden ja kodittomuuden eroja. Tämän jälkeen kuvailen asunnottomuuden ilmiön laajuutta: mihin asunnottomuus on Suomessa keskittynyt, ja ketä se Suomessa koskettaa. Kerron, kuinka maahanmuuttajien asunnottomuus on ilmiönä kasvanut, ja kuinka se pääpiirteittäin tutkimusten mukaan eroaa valtaväestön asunnottomuudesta. Lisäksi kuvailen somalialaisten alueellista eriytymistä, ja lopuksi esitän kolme eri tapaa ("linssiä"), joiden kautta asunnottomuutta työni tuloksissa tarkastellaan.

4.1 Asunnottomuus vai kodittomuus? – pohdintaa asunnottomuuden määritelmistä

Asunnottomuuden määrittely vaihtelee maittain ja lähteestä riippuen. Suomessa asunnottomiksi määritellään Valtion asuntorahaston asuntomarkkinaselvityksen mukaan seuraavat ryhmät: 1. ulkona ja tilapäissuojissa majoilevat; 2. yömajoissa yms. asunnon puutteen vuoksi asuvat; 3. hoito- ja huoltokodeissa yms. asunnon puutteen vuoksi olevat; 4. erilaisissa laitoksissa asunnon puutteen vuoksi olevat; 5. vapautuneet vangit, joilla ei ole asuntoa sekä 6. tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona asuvat. (Ympäristöministeriö 2001, 8.) Vanhempien luona asuvia ei yleensä luokitella asunnottomiksi, vaikka he asuisivat siellä asunnonpuutteen vuoksi (Korhonen 2002, 24).

Kodittomuudesta asunnottomuuden sijaan puhutaan tieteellisissä teksteissä harvemmin.

Asunnottomuus on kodittomuuteen verrattuna kategoriana selvärajaisempi, koska sillä tarkoitetaan konkreettisesti asuttavaa fyysistä asuntoa. Koti on kategoriana laajempi, ja se voidaan yhdistää esimerkiksi yksilön identiteettiin ja kuulumisen tunteeseen. Koti on käsitteenä subjektiivisempi:

voit esimerkiksi asua jossakin, mutta et välttämättä koe sitä kodiksesi. Kodittomuus on käsitteenä myös kaunokirjallisempi ja eksistentiaalisempi, ja se herättää asunnottomuuden käsitteeseen verrattuna enemmän mielikuvia sekä tunteita (Lehtonen & Salonen 2008). Kodittomuuden käsitettä on käyttänyt muun muassa tutkija Riitta Granfelt väitöskirjassaan *Kertomuksia naisten kodittomuudesta* (1998). Kodittomuuden käsite saattaa tulevaisuudessa korvata asunnottomuuden käsitteen, tai ainakin sen käytön odotetaan yleistyvän, sillä kodittomuus joissain tapauksissa kuvaa paremmin asunnottomuuden kuvaa. Ihmisarvoisessa elämässä ei ole kyse pelkästään seinistä, vaan johonkin kuulumisesta, elämän mielekkyydestä, huolenpidosta, emootioista ja identiteetin luomisesta. (Ympäristöministeriö 2008, 17.)

Angloamerikkalaisissa tutkimuksissa käytetään yleensä käsitettä ”homelessness” ja pohjoismaisissa tutkimuksissa esiintyvät rinnan käsitteet ”hemlöshet” ja ”bostadslöshet”. Käsitteiden sisällöllistä eroavuutta voi Ilkka Taipaleen (1982, 48-49) väitöskirjaa lainaten määritellä näin: ”asunnoista on pulaa mutta kotiin kohdistuu ikävä”. Asunto on fyysinen esine, joka voidaan rakentaa, omistaa, vuokrata tai kalustaa. Koti sen sijaan perustetaan tai luodaan. Asunnolla on hinta, kodilla henki (SOCCA, *julkaisuvuosi tuntematon a*).

FEANTSA (Euroopan asunnottomuustoimijoiden kattojärjestö) on kehittänyt asunnottomuuden muotojen niin kutsutun ETHOS –luokittelun. ETHOS –luokittelussa ”koti” jaetaan tilalliseen-, sosiaaliseen- ja lailliseen osa-alueeseen, joissa esiintyvät puutteet määrittelevät asunnottomuuden muodon. Tilallinen osa-alue kuvaa kansallisten laatusuosituksen mukaista asuntoa, johon henkilöllä ja hänen perheellään on yksinoikeus. Sosiaalinen osa-alue kuvaa mahdollisuutta yksityisyyteen ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. Kolmas osa-alue kuvaa asumisoikeuden laillisia perusteita. Näiden osa-alueiden pohjalta ETHOS -luokittelussa rakentuu neljä asunnottomuuden perusmuotoa: katuasunnottomuus, asunnottomuus, asunnottomuusuhan alaisuus ja puutteelliset asumisolosuhteet. (SOCCA, *julkaisuvuosi tuntematon b*.)

Asunnottomuutta voidaan jakaa myös niin kutsuttuun primääriin- ja sekundääriin muotoon. Primääri-, eli ensisijainen asunnottomuus pitää sisällään muun muassa ulkona, asuntoloissa tai muissa laitoksissa asuvat ihmiset. Sekundääri-, eli toissijainen asunnottomuus pitää sisällään alivuokralaiset, vanhempien luona asuvat ja yhteiskäyttöisessä asunnossa, toisin sanoen kommuunissa, asuvat ihmiset. Tätä jakoa on käyttänyt esimerkiksi Helsingin kaupungin asuntoasiainosasto tilastoissaan. (Rastas 2002, 13-14.)

Jako ensisijaiseen ja toissijaiseen asunnottomuuteen ei ole ongelmaton, sillä toissijaiseen asunnottomuuteen sisältyvät asumismuodot saattavat kaikki olla hyvinkin laadukkaita - jopa kulttuurisesti tavoiteltavia asumistapoja. Esimerkiksi yhteisasuminen on ollut erityisesti nuorten suosima ja tavoittelema asumismuoto. Vanhempien kanssa asuminen myös aikuisena on useissa kulttuureissa normi, josta poikkeaminen voi olla merkki yhteisön sosiaalisesta rapautumisesta. Tällaisten tapauksen luokittelu asunnottomuudeksi antaisi tilanteesta virheellisen kuvan. Suomessakaan vanhempiensa luona asuvia nuoria ei lueta varsinaisten asunnottomien ryhmään, vaikka he itse ilmoittaisivat olevansa asunnottomia.

Vaikka primäärin- ja sekundäärin asunnottomuuden käsitteet eivät ole täysin ongelmattomia, ovat ne kuitenkin tarpeellisia, kun halutaan kuvailla asunnottomien heterogeenistä ryhmää. Kaikkia asunnottomia on mahdotonta niputtaa yhden käsitteen alle, sillä eri asumismuotoja ja asunnottomuuden eri tyyppiä on monia. Käsitteellisiä jakoja on näin ollen pakko muodostaa, vaikkakin asunnottomuuden määrittely on aina viime kädessä ihmisen oma, ei viranomaisen, määrittely tilanteestaan (Rastas 2002, 13).

Olen tutkimuksessani käyttänyt ensisijaisesti termiä asunnottomuus, sillä kohderyhmääni kuuluvat ovat maahanmuuttajia, jotka saattavat kokea kotinsa olevan kotimaassaan tai muualla. Haastateltavani puhuivat usein ”oikean kotinsa” tai ”ensimmäisen kotinsa” olevan Somaliassa, jolloin kodittomuuden tunne saattaa säilyä omasta asunnosta huolimatta. Näin ollen tulkitsem asunnottomuuden kuvastavan kodittomuutta tarkemmin tutkimaani ilmiötä, eli konkreettista asunnon puutetta Helsingissä. Kodittomuuden käsitteen olen katsonut sopivan paremmin otsikkooni ja muutamaan muuhun yhteyteen. Tällöin olen kodittomuuden käsitteellä halunnut kuvata kokonaisvaltaisemmin aineistoni ihmisten elämäntilanteita. Vaikka puhun ensisijaisesti asunnottomuudesta, en tulkitse asunnon olevain vain seinät ja katto, vaan edellä mainitut ”johonkin kuuluminen, elämän mielekkyys, huolenpito, emootiot ja identiteetin luominen” ovat tutkimuksessani keskeisessä asemassa.

Tarkemmin asunnottomuuden määritelmänä olen käyttänyt edellä mainittua Valtion asuntorahaston asuntomarkkinaselvityksen mukaista määritelmää, sillä se on yleisesti käytetty ja selkeä. Määritelmän 6. kohtaa (tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona asuvat) olen tutkimustani tehdessä joutunut erityisesti pohtimaan, sillä haastateltavilleni oli tyypillistä ystävien tai sukulaisten luona asuminen. Ystävien ja sukulaisten luona ei kuitenkaan yleensä asuttu väliaikaisesti, sillä asumisjärjestely saattoi kestää vuosikautia. Tällaista vuosia kestänyttä asumisjärjestelyä en ole

tulkinnut asunnottomuusajaksi. Näin eivät tehneet myöskään ystävän tai sukulaisen luona asuneet haastateltavani, jotka kertoivat asunnottomuuden alkaneen siitä, kun he olivat muuttaneet ystävän tai sukulaisen luota pois.

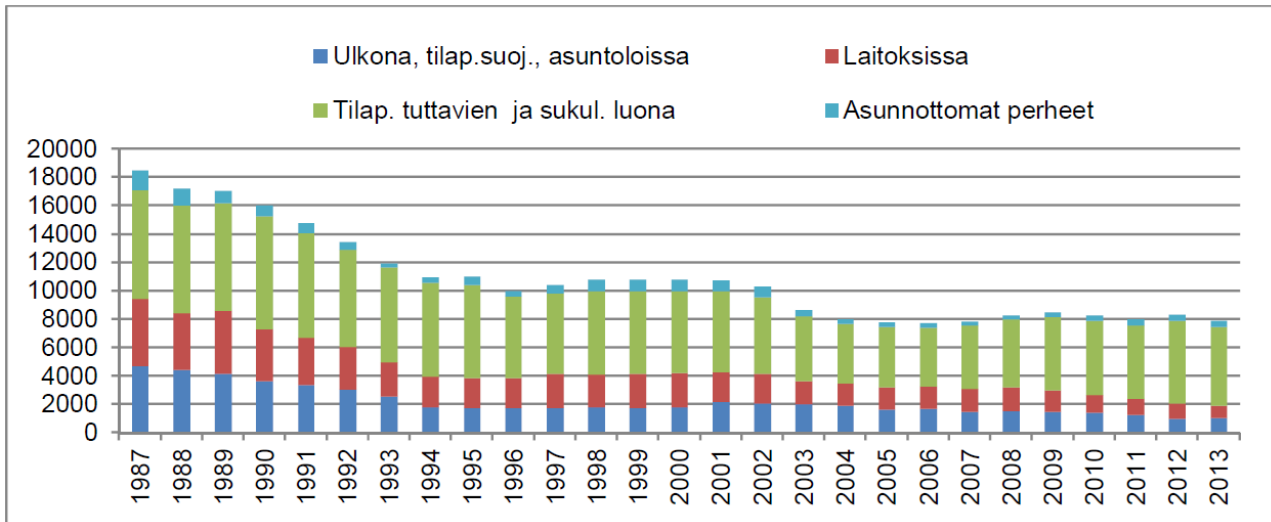
Kun tutkimuksessani puhun asunnottomuudesta, tarkoitan sillä ensisijaisesti pidempään kestänyttä asunnottomuutta, en väliaikaista tilapäisasunnottomuutta. Tämä siksi, että useat tutkimukseen osallistuneet olivat pitkäaikaisasunnottomia³, tai pitkäaikaisasunnottomuuteen ajautumisen riski oli suuri. Kun siis työssäni käsittelen valtaväestön ja maahanmuuttajien asunnottomuutta, ja esimerkiksi kuvailen valtaväestön asunnottomuuteen liittyviä tyypillisiä ”sosiaalisia ongelmia”, puhun nimenomaan pitkäaikaisasunnottomuudesta. On myös hyvä huomioida, että haastateltavat asuivat asunnottomille tarkoitetuissa asuntoloissa, joten työssäni korostuu helsinkiläinen asuntolaelämä, ja vertailua tehdään enemmän tyypillisiin asuntoloissa asuviin ihmisiin, kuin muihin asunnottomien ryhmiin.

4.2 Asunnottomuuden trendit

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (jatkossa ARA) asuntomarkkinakyselyn mukaan vuoden 2013 lopussa Suomessa oli 7 500 yksinäistä asunnotonta henkilöä ja 420 asunnotonta perhettä. Yksinäisten asunnottomien määrä väheni edellisvuodesta 350 henkilöllä. Suurista kaupungeista Helsingissä asunnottomuus pysyi ennallaan, kun se vuotta aiemmin oli kasvanut 700 henkilöllä. Vantaalla asunnottomuus lisääntyi 80 henkilöllä, ja myös Espoossa asunnottomuus lisääntyi hieman. Turun, Jyväskylän ja Oulun asunnottomuusluvut pysyivät lähes vuoden 2012 tasolla. Väkilukuun suhteutettuna eniten asunnottomia oli Helsingissä, jossa oli 6,7 asunnotonta tuhatta asukasta kohden. (ARA 2014 a, 2.)

Asunnottomuustilastoinnit ovat Suomessa verrattain hyvät ja asunnottomuutta on systemaattisesti seurattu vuodesta 1987 alkaen, jolloin asunnottomia oli Suomessa yli 16 000. Nykyisellä noin 8 000 asunnottoman tasolla ollaan oltu viimeiset kymmenen vuotta. Seuraavassa kuviossa havainnollistuu viimeisen 25 -vuoden aikana tapahtunut kehitys. Tilastossa esitetään ulkona, tilapäissuojissa tai asuntoloissa asuvien; laitoksissa asuvien; tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asuvien; sekä asunnottomien perheiden määrät.

³ ”Pitkäaikaisasunnottomalla tarkoitetaan henkilöä, jonka asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä sosiaalisten tai terveydellisten syiden vuoksi yli vuoden mittaiseksi, tai asunnottomuutta on esiintynyt toistuvasti viimeisen kolmen vuoden aikana” (ARA 2013, 5).

Kuvio 1. Asunnottomien määrät vuosien 1987 - 2013 välillä (ARA 2014 a, 2).

Vaikka asunnottomuustilastot ovat Suomessa verrattain hyvät, liittyy asunnottomien tilastointiin yleisesti ottaen monia haasteita, jotka on hyvä pitää mielessä tilastoja tarkastellessa. Ensinnäkin, asunnottomien tarkkaa määrää on vaikea selvittää, sillä kaikki luvut ovat aina vain arvioita.

Asunnottomien tilastoinnin toinen haaste on se, että asunnottomuuden tyypit eivät useinkaan ole selvärajaisia. Suurin osa asunnottomista saattaa asustella kierrellen, ja ”milloin missäkin” (Esim. Dowding & King 2000, 365). Jos asunnon asustelee eri paikoissa tilapäisesti, on luokittelu tiettyyn asunnottomuuden tyyppiin mahdotonta.

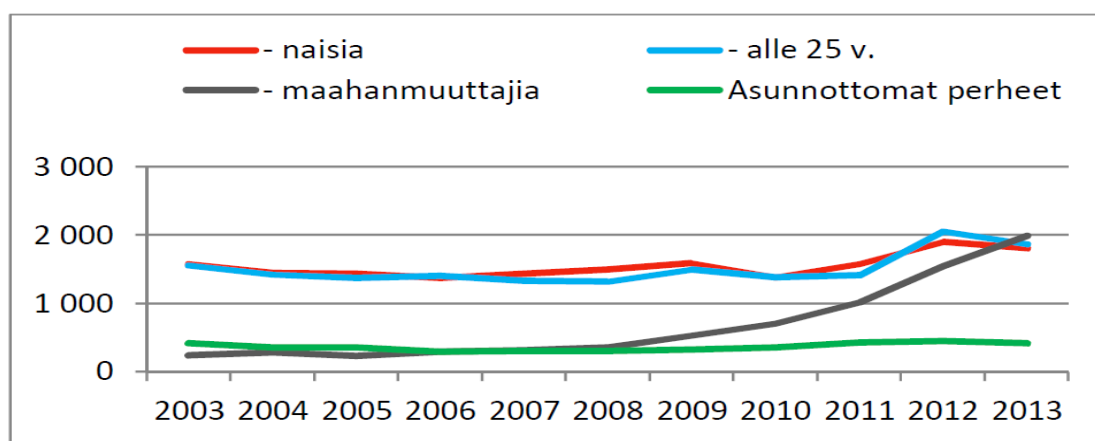
4.3 Asunnottomat maahanmuuttajat Helsingissä

Suomessa asunnottomuus on keskittynyt pääkaupunkiin, ja reilusti yli puolet Suomen asunnottomista on helsinkiläisiä. Kansainvälisesti on varsin yleistä, että asunnottomuus ilmenee etenkin suurkaupungeissa ja metropolialueilla (Esim. Asunto ensin 2011). Tätä voidaan selittää suurkaupunkien luontaisella vetovoimalla ja kaupungistumisella (Kostiainen & Laakso 2012, 9). Suomessa asuntopula kiihtyi suurkaupungeissa kaupungistumisen myötä sotien jälkeen 1950-luvulla, kun maaseudun väestö lähti kaupunkiin työnhakuun. Asunnottomien määrä nousi Helsingissä jopa sataan tuhanteen, kunnes tilanne rauhoittui 1960- ja 1970-lukujen taitteessa, jolloin asuntotuotanto käynnistyi laajassa mittakaavassa, ja jolloin rakennettiin suurin osa nykyisistä lähiöistä (emt.). Tämän yhteiskunnan rakennemuutoksen aikaan asunnottomuuden ytimessä oli asuntojen vähäinen määrä. Tämä on jossain määrin edelleen ongelma pääkaupunkiseudulla, jossa asuntojen hintataso on karannut tavanomaisten palkkatulojen ulottumattomiin niin vuokrissa kuin omistusasumisessakin (Kostiainen & Laakso 2012, 9).

Helsingissä vailla vakinaista asuntoa oli vuoden 2013 marraskuussa 4 100 yksinäistä henkilöä ja 300 perhettä. (ARA 2014 a, 2.) Yksinäisten asunnottomien kokonaismäärä pysyi yhteensä edellisvuoteen verrattuna samana, mutta maahanmuuttajien määrä kasvoi huomasti: Vuonna 2013 Helsingin 4100 asunnottomasta 1600 oli maahanmuuttajataustaisia. Vuonna 2012 luku oli 1150 henkilöä ja vuonna 2011 luku oli 750 henkilöä (ARA 2013, 8). Muutama vuosi aiemmin, vuonna 2008, asunnottomia maahanmuuttajia oli Suomessa vain 210 henkilöä (ARA 2009, 5). Tällä hetkellä Helsingissä on 300 asunnottomaa perhettä, joista jopa 195 on maahanmuuttajataustaisia. Luku on kasvanut edellisvuodesta 20 perheellä. (ARA 2014 b, 1.)

Koko Suomessa yksinäisten asunnottomien maahanmuuttajien määrä ylitti ensimmäisen kerran 1000 hengen rajan vuonna 2011. Seuraavana vuonna määrä oli noussut jo yli 1500 asunnottomaan maahanmuuttajaan. Samalla maahanmuuttajien osuus kaikista asunnottomista nousi lähes 20 prosenttiin. Vuonna 2013 asunnottomia maahanmuuttajia oli Suomessa jo lähes 2000, ja heidän osuutensa asunnottomista nousi yli 25 prosenttiin. Viime vuonna asunnottomista perheistä jopa 65 prosenttia oli maahanmuuttajataustaisia perheitä. (ARA 2013, 4.)

Kuten lukujen valossa huomataan, ovat asunnottomat maahanmuuttajat vahvasti keskittyneet Helsinkiin: Viime vuonna yli 80 prosenttia asunnottomista maahanmuuttajista oli Helsingissä. Luvuista huomataan myös, kuinka maahanmuuttajien asunnottomuus on lisääntynyt viime vuosien aikana räjähdysmäisesti. Luvut havainnollistuvat selkeämmin seuraavassa taulukossa, josta näkyy maahanmuuttajien⁴ lisäksi myös nuorten, naisten sekä perheiden asunnottomuusluvut:

Kuvio 2. Asunnottomien määrä ryhmittäin vuosina 2003 - 2013 (ARA 2014 a, 4).

⁴ ARAn tilastoissa maahanmuuttajiksi luetaan kaikki asunnottomat pakolaistaustaiset ja ulkomaalaiset yksinäiset henkilöt, myös inkeriläiset. Maahanmuuttajatiedot on selvitetty väestörekisteristä äidinkielen ja syntymäpaikan avulla. Tilastoon ei sisälly asunnottomat perheet.

Kuten tilastosta nähdään, asunnottomuus on lisääntynyt maahanmuuttajien lisäksi myös etenkin nuorten ja naisten keskuudessa. Kaikkien näiden ryhmien asunnottomuusluvut ovat nousseet viimeisen vuosikymmenen aikana. Voidaan puhua ”uusista asunnottomista”, kun perinteisesti asunnottomuus on kohdistunut etenkin yksinäisiin päihdeongelmaisiiin miehiin (Minnery & Greenhalgh 2007; Aarniola et al. 1988; Kostiainen & Laakso 2012, 10-11). ”Tyypilliseksi asunnottomaksi” on määritelty juuri päihdeongelmainen, absoluuttisesti asunnoton mies (Timmer et al. 1994). Nämä työtä vieroksuviksi määritellyt yksinäiset miehet ovat saaneet Timmerin ym. (1994, 16–17) mukaan osakseen negatiivisempaa kohtelua, kuin nämä niin sanotut uudet asunnottomat.

Tieteelliset tutkimukset, media ja julkinen keskustelu painottuvat nykypäivänä entistä enemmän näihin niin sanottuihin uusiin ryhmiin, joka kuvastaa ilmiön kokonaisvaltaista muutosta. Nimestään huolimatta enemmän huomiota saava uusi asunnottomuus, ei ole Riitta Granfeltin (1998, 54–55) mukaan kuitenkaan ilmiönä ennennäkemätön: siitä on käyty keskustelua jo 1920-luvulta alkaen. Uutta on ennemminkin näiden ryhmien saama näkyvyys ja ilmiön kasvu sekä laajuus.

Uusia asunnottomia ovat yhteiskunnassa aina ne, joihin kaupunkiköyhyys kulloinkin kohdistuu kovimmin. Uusi asunnottomuus liittyykin siihen, mikä väestönosa kokee kovimmin yhteiskunnan rakenteelliset muutokset ja siitä seuraavan köyhyyden (Timmer et al. 1994, 16–17). Se, ketkä ovat asunnottomia, ei siis kerro niinkään mistään tietystä väestöryhmästä kuin siitä, millainen ympäröivä yhteiskunta kulloinkin on.

4.4 Maahanmuuttajien asunnottomuuden erityispiirteitä

Osa asunnottomuutta aiheuttavista syistä ovat universaaleja ja koskettavat ihmisiä eri taustoista ja eri ryhmistä: Perheet hajoavat, lapset itsenäistyvät, maan sisällä muutetaan kaupungista toiseen, ja asuntomarkkinat ovat epävakaa etnisestä taustasta tai kansalaisuudesta riippumatta. (ks. esim. Kostiainen & Laakso 2012, 18). Kuitenkin tutkimusten mukaan maahanmuuttajien asunnottomuuden taustalla painottuvat valtaväestöön verrattuna luonteeltaan erityyppiset syyt.

Maahanmuuttajien asunnottomuuden taustalta löytyy tutkimusten mukaan (mm. Rastas 2002; Kostiainen & Laakso 2012, 17) valtaväestöä useammin muutto pääkaupunkiseudulle, joka on hajasijoituspolitiikan takia yleistä etenkin pakolaisten keskuudessa. Maahanmuuttajien asunnottomuuden taustalta löytyy tutkimusten mukaan valtaväestöä useammin myös työttömyyttä, kotoutumiseen liittyviä ongelmia, kieliongelmiä sekä kouluttamattomuutta (ks. esim. Sarantaus

2006, 4-5), jotka heikentävät mahdollisuuksia pärjätä asuntomarkkinoilla. Merja Rastas on tutkinut maahanmuuttajien asunnottomuutta selvityksessään *Maahanmuuttajien asunnottomuus Helsingissä* (2002), ja hänen haastattelemillaan asunnottomilla oli monilla ollut taustalla avioero. Rastaan aineistosta kävi myös ilmi, että yksityisessä vuokra-asunnossa asuminen useammin johti maahanmuuttajien asunnottomuuteen, kuin kunnallisessa vuokra-asunnossa asuminen. (Rastas 2002, 64.) Tutkimusten mukaan maahanmuuttajien asunnottomuuteen liittyy myös asumisyhteisöissä syntyneitä ongelmia, jotka saattavat liittyä erilaisiin kulttuurieroihin tai rasismiin ja johtaa esimerkiksi valituksiin tai pahimmillaan häätöihin (Kostiainen & Laakso 2012, 19).

Valtaväestön asunnottomuuteen on liitetty läheisesti ongelmat päihteidenkäytön kanssa sekä mielenterveysongelmia (Esim. Minnery & Greenhalgh 2007, 643; Kostiainen & Laakso 2012, 19, 10-11). Lehtonen ja Salonen (2008) ovat tutkineet valtaväestön polkuja asunnottomaksi joutumiselle, ja heidän tutkimustensa mukaan asunnottomuuden riski kasvaa etenkin erilaisissa kriittisissä siirtymävaiheissa, kuten nuorten kohdalla siirtymisessä vanhempien luota omaan asuntoon. Lehtosen ja Salosen mukaan asunnottomuutta aiheuttavat usein myös avioerot, jolloin yleensä perheen mies jää asumaan yksin liian suureen ja kalliiseen asuntoon, jota ei syystä tai toisesta saa vaihdettua pienempään. Avioeroihin liittyy usein myös alkoholi, joka syventää ongelmaa entisestään. Päihdeongelmat vievät yleensä myös työpaikan, jos se on siihen asti säilynyt. (Lehtonen & Salonen 2008, 105, 108.)

Asunnottomuutta aiheuttavien syiden lisäksi myös asunnottoman resurssit selviytyä vaikeasta ja jopa traumaattisesta tilanteesta saattavat olla valtaväestöllä ja maahanmuuttajilla erilaiset. Tätä ei muutamaa kirjallisuuslähdetä lukuun ottamatta (esim. Sarantaus 2006) ole Suomessa juurikaan tutkittu, ja somalialaisten näkökulmasta ei tietääkseni ollenkaan. Muutamassa tutkimuksessa (esim. Rastas 2002, 53, 64) painotetaan sosiaalisten suhteiden tärkeyttä, joiden merkitys arkiselle selviytymiselle saattaa maahanmuuttajataustaisille olla kantaväestöä suurempi. Asuntoloissa ja muissa asunnottomille tarkoitetuissa väliaikaisissa majoituspaikoissa asuminen näyttää olevan kantaväestön keskuudessa maahanmuuttajia yleisempää, sillä Rastaan mukaan (2002, 59) ”monille maahanmuuttajille perinteinen suomalainen asuntolaelämä on vaikea, ellei järkyttävä kokemus.” Rastas jatkaa selventäen, että vaikka kaikki asuntoloiden asukkaista eivät elämäntavaltaan kuulu niin sanottujen kadunmiesten ryhmään, on asuntoloiden arjessa monia sellaisia piirteitä, jotka periytyvät tästä perinteisestä asunnottomuuden ”elämäntavasta”.

Edellä mainittujen teosten lisäksi maahanmuuttajien asunnottomuutta käsittelevät muun muassa myös seuraavat teokset. Vuonna 2003 tehtiin Anna Mikkosen ja Sirkka-Liisä Kärkkäisen johdolla julkaisu *Homeless Immigrants in Finland*. Teos on kattava katsaus maahanmuuttajien asunnottomuustilanteesta yleensä, eikä siinä keskitytä mihinkään tiettyyn etniseen ryhmään tai ongelman alakysymykseen. Teoksessa painotetaan, että maahanmuuttajien asunnottomuus on yhä melko marginaalinen, mutta muuttuva ja kasvava ilmiö. On huomioitava, että teoksen julkaisemista on jo yli kymmenen vuotta, jonka aikana ilmiö onkin kirjoittajien ennusteiden mukaisesti kasvanut huomattavasti. Teoksessa asunnottomuuden syiksi annetaan esimerkiksi maan sisäisen muuttoliikkeen yleisyys sekä työttömyys. Teoksessa myös kritisoidaan pakolaistaustaisten hajasijoituspolitiikkaa, juuri nimenomaan maan sisäisen muuttoliikkeen aiheuttajana.

Maahanmuuttajien asunnottomuudesta on tehty ainakin yksi pro gradu -työ Helsingin yliopistolla. Sen on tehnyt sosiaalityön oppiaineesta Antti Sarantaus vuonna 2006. Työssään Sarantaus keskittyi maahanmuuttajataustaisiin miehiin Helsingissä. Tutkimuksessa tarkastellaan asunnottomien maahanmuuttajamiesten elämää, arjessa selviytymistä sekä tulevaisuuden suunnitelmia ja unelmia. Sarantauksen haastattelemat miehet olivat menettäneet asuntonsa eri syistä: muutama oli saanut hädän vuokravelkojen takia, ja muita syitä asunnottomuuteen olivat olleet avoerot ja maan sisäinen muuttoliike. Sarantauksen tutkimukseen osallistuneet miehet olivat tehneet selvän eron itsensä ja muiden asunnottomien välille korostaen esimerkiksi omaa päihitteettömyyttään.

4.5 Pitkäaikaisasunnottomuus asunnottomuuden vaikein muoto

Suomen valtio on keskittynyt etenkin pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseen, jonka vuoksi Pääministeri Jyrki Kataisen hallitus on Ympäristöministeriön koordinoimana startannut käyntiin pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelmat (PAAVO I 2008-2011 ja PAAVO II 2012-2015), joiden tavoitteena on pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä.

Pitkäaikaisasunnottomuus nähdään asunnottomuuden kurjimpana ja vaikeimpana muotona, joka osaltaan selittää sen synnyttämää laajaa yhteiskunnallista huolta. ARAn mukaan: ”pitkäaikaisasunnottomalla tarkoitetaan henkilöä, jonka asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä sosiaalisten tai terveydellisten syiden vuoksi yli vuoden mittaiseksi, tai asunnottomuutta on esiintynyt toistuvasti viimeisen kolmen vuoden aikana” (ARA 2013, 5). Kaikista asunnottomista maahanmuuttajista noin joka kolmas, yli 500 henkilöä, oli pitkäaikaisasunnottomon viime vuonna.

ARAN mukaan kaikista yksinäisistä asunnottomista reilu kolmannes, eli noin 2550 henkilöä, oli pitkäaikaisasunnottomia vuonna 2013. Heistä suurin osa asusteli erilaisissa laitoksissa ja asuntoloissa, mutta osa yöpyi myös taivasalla, rappukäytävissä, roskiksissa ja milloin missäkin. Loput kaksi kolmasosaa, oli tilapäisasunnottomia, jotka yleensä pääsääntöisesti asustelivat tilapäisesti tuttavien tai sukulaisten luona. (ARA 2012, 3.) On tärkeää erottaa tilapäinen asunnottomuus pitkäaikaisasunnottomuudesta, sillä tilapäinen asunnottomuus on ominaisuuksiltaan täysin erilaista verrattuna vuosia kestäneeseen pitkäaikaisasunnottomuuteen, johon ainakin valtaväestön kohdalla liittyy tutkimusten mukaan erittäin vakavia ongelmia, sekä pahimmassa tapauksessa täydellistä syrjäytymistä työelämästä ja tavallisesta arjesta (Asunto ensin 2014). Tällaisissa tapauksissa pelkkä asunnonsaanti ei riitä, vaan henkilö saattaa tarvita kokonaisvaltaista asumiseen ja elämiseen liittyvää tukea, sekä apua päihde- ja mielenterveysongelmiin.

4.6 Maahanmuuttajien asumispalvelut ja asumisolot Suomessa

Suomessa sosiaaliturva taataan kaikille asukkaille perustavanlaatuisena ihmisoikeutena. Oleskeluluvan saaneilla maahanmuuttajilla on samat oikeudet kuin suomalaisilla käyttää kunnallisia sosiaalipalveluita, ja asunnottomille tarkoitettuja palveluita. (Mikkonen & Kärkkäinen 2003, 7.)

Suomalaisista kotitalouksista noin 60 prosenttia asuu omistusasunnossa, ja loput joko yksityisen- tai julkisen sektorin vuokra-asunnoissa. Noin puolet kaikista Suomen vuokra-asunnoista on valtion omistamia vuokra-asuntoja, joiden hintoja valtio säännöstelee, ja joihin usein asutetaan vähävaraisia ihmisiä. Vuonna 2008 Valtioneuvosto tosin poistatti tulorajat, joiden avulla aikaisemmin pidettiin huolta siitä, että kunnallisiin vuokra-asuntoihin asutettiin ainoastaan pienituloisia ihmisiä. Nykyään tarkistetaan ainoastaan asunnonhakijan varallisuus, ja esimerkiksi pariskunnalla ei saa olla yli 94 000 euroa varallisuutta, jotta vuokrasopimuksen kaupungin asuntoon voi solmia (Stadin Asunnot 2013, 1).

Valtion omistamat vuokra-asunnot ovat maahanmuuttajataustaisille tärkeitä, sillä vuokra-asuminen on yleisempää maahanmuuttajien kuin valtaväestön keskuudessa (Virtanen & Vilkama 2008), mutta maahanmuuttajataustaiset harvemmin pystyvät kilpailemaan yksityisen sektorin vuokra-asunnoista valtaväestön kanssa (Mikkonen & Kärkkäinen 2003, 8). Tilastokeskuksen mukaan somalialaisista vain 1 prosentti asui omistusasunnossa vuonna 2002 (Paananen 2005, 50). Kuitenkin omistusasuminen maahanmuuttajien keskuudessa näyttäisi yleistyvän mitä kauemmin Suomessa on

asuttu: Esimerkiksi vuosina 1989 - 1993 Suomeen muuttaneista ihmisistä, jopa noin 40 prosenttia asui omistusasunnossa vuonna 2007 (Linnanmäki-Koskela & Niska 2010).

Suomessa on harrastettu sekoittavaa asuntopolitiikkaa, eli valtion vuokra-asuntoja on ripoteltu ympäri Suomea, ja myös kaupunkien ja asuinalueiden sisällä. Tällä on tavoiteltu sitä, että nämä asunnot sekoittuisivat muiden asuntokantojen joukkoon, eikä tapahtuisi niin sanottua huono-osaisuuden kasautumista tai kunnallisten vuokra-asuntojen leimautumista (Kortteinen & Vaattovaara 1999, 343-344). Asunnottomia ihmisiä on pyritty asuttamaan joko näihin valtion vuokra-asuntoihin tai Y-Säätiön omistamiin asuntoihin.

Ainakin kansainvälisesti vertaillen maahanmuuttajien asuinolot yleisesti ottaen ovat Suomessa melko hyvät, sillä kunnalliset vuokra-asunnot ovat suhteellisen hyväkuntoisia ja hyvillä alueilla. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) teettämän raportin mukaan, 70 prosenttia maahanmuuttajista ovat tyytyväisiä asuinoloihinsa. Ongelmia ja epäviihtyvyyttä asumisessa aiheuttavat maahanmuuttajille kuitenkin ahtaus, ikävät naapurit sekä syrjässä oleva asuinalue. (Mikkonen & Kärkkäinen 2003, 29; Virtanen & Vilkama 2008). Ahtaus onkin todellinen ongelma monelle somaliperheelle, jotka usein ovat suomalaisittain erittäin suuria (Paananen 2005, 53; Virtanen & Vilkama 2008).

4.7 Somalialaisten alueellinen eriytyminen

Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellista eriytymistä ja muuttoliikettä pääkaupunkiseudulla on tutkinut erityisesti Katja Vilkama teoksessa *Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat?* Kaupunkirakenteen etninen ja sosiaalinen eriytyminen ovat ominaisia piirteitä kansainvälistyville suurkaupungeille (Vilkama 2011, 193). Suomi on kansainvälisissä vertailuissa ollut hyvin poikkeava maa, sillä muun muassa kunnallisten vuokra-asuntojen hajasijoituspolitiikalla on vältytty selkeästi eriytyneiltä, todella huonomaineisilta kaupunginosilta, joihin sosiaaliset ongelmat olisivat selvästi kasautuneet. Suomessa ei ole myöskään ollut selkeitä maahanmuuttajien asuttamia alueita, vaan asuinalueet ovat Suomessa olleet kansainvälisesti erittäin sosiaalisesti sekoittuneita. Lyhyesti: Suomessa ei ole (ainakaan vielä) China Towneja, arabikortteleita, eikä ghettoutuneita asuinalueita, joihin tietyt etniset ryhmät olisivat selvästi keskittyneet.

Vilkaman tulokset osoittavat, että 2000 -luvun kuluessa etninen eriytyminen on kuitenkin selvästi vahvistunut, ja asuinalueiden väliset erot ovat kasvaneet. Pääkaupunkiseutu on jakautunut

maahanmuuttajataustaisten osuuden suhteen pääpiirteittäin kahtaalle: Seudun itäisiin ja koillisiin osiin, sekä päärajojen varsille on muodostunut tiivistyviä, alueellisesti kasautuneita maahanmuuttajataustaisten asumiskeskittyviä, joissa maahanmuuttajataustaisten osuus on noussut selvästi seudun keskitason nopeammin. (Vilkama 2011, 194.) Maahanmuuttajien keskittyminen on aiheuttanut huolta, sillä keskittymisen pelätään aiheuttavan paikallisia konflikteja, lisäävän rasismia ja hidastavan maahanmuuttajien kotoutumista ympäröivään yhteiskuntaan. Kuitenkin kolikon toisella puolella on näkemys, jonka mukaan keskittymät saattavat lisätä maahanmuuttajien kuulumisen tunteita (”feelings of belonging”), tukea sosiaalisten verkostojen rakentumista sekä näin tukea integraatiota. (Vilkama & Dhalmann 2009.)

Suomen asuntopolitiikkaa ja etnistä sekoittamista käsitellään edellä mainitun lisäksi Hanna Dhalmannin sekä Katja Vilkaman artikkelissa *Housing policy and the ethnic mix in Helsinki, Finland: perceptions of city officials and Somali immigrants* (2009). Artikkelin on mielenkiintoinen katsaus somalialaisten sijoittumisesta Helsinkiin 2000 -luvun Suomessa. Dhalmannin ja Vilkaman mukaan somalialaiset ovat yksi keskittyneimmistä etnisistä ryhmistä Helsingissä (2009, 427). Somalialaiset ovat keskittyneet eniten itäisille alueille Helsingissä, joissa on paljon kunnallisia vuokra-asuntoja (emt., 432). Artikkelista nousee esiin tärkeä seikka koskien somalialaisten asuintoiveita asuinalueita kohtaan: somalialaiset eivät toivo asuinalueestaan sellaista, joka olisi täysin somalialaisten asuttama, vaan he haluavat, että alueella ja naapurustossa asuu myös suomalaisia. Vaikka oman yhteisön jäsenten läheisyys on somalialaisille tärkeää, kantaväestöstä (ja muista etnisistä ryhmistä) ei haluta eristäytyä. Toiveena on siis mahdollisimman monikulttuurinen asuinalue. (Emt., 434.)

Somalialaisten asumistoiveita lähemmin on tutkinut Hanna Dhalmann (2011) väitöskirjassaan *Yhden uhka, toisen toive? Somalien ja venäläisten asumistoiveet etnisen segregatiokehityksen valossa*. Väitöstutkimuksessa tarkastellaan pääkaupunkiseudulla asuvien Somaliasta ja Venäjältä tulleiden maahanmuuttajien asumistoiveita, -kokemuksia ja -valintoja suhteessa etniseen segregatioon.

Dhalmann keskittyy maahanmuuttajien alueellisen keskittymisen omaehtoisuuteen ja alueelliseen sijoittumiseen vaikuttaviin kulttuurisiin tekijöihin. Dhalmannin tulosten valossa on somalialaisille tärkeää oman ryhmän läheisyys, koska näin he voivat pitää yllä yhteisöllistä elämäntapaa, ja selviytyä paremmin turvattomuutta sekä syrjintää vastaan. Toisaalta somalialaiset eivät halua eristäytyä suomalaisista, vaan toivotaan monikulttuurisuutta, kuten yllä todettiin. Mielenkiintoista

on verrata tätä esimerkiksi venäläistaustaisiin, joiden kohdalla oman etnisen yhteisön läheisyys näyttäytyy varsin merkityksettömänä. Tämä ei tarkoita, että oma etninen yhteisö olisi merkityksetön, vaan somalialaisiin verrattuna venäläiset saattavat kokea esimerkiksi rasismia eri tavalla, ja näin suhtautuminen naapuruston sosiaalisiin verkostoihin on erilainen. (Dhalmann 2011.)

Työssäni nämä tutkimukset ovat olleet relevantteja, sillä somalialaisten sijoittuminen lähelle omaa yhteisöään kertoo siitä, kuinka oman yhteisön merkitys on arkipäiväisessä elämässä suuri. Tämä vahvistaa toisen tutkimuskysymyksen kiinnostavuutta ja tärkeyttä: millainen rooli omalla yhteisöllä on ilman asuntoa? Millä keinoin puuttuva naapurusto korvataan?

4.8 Eri näkökulmia asunnottomuuteen

Asunnottomuutta voidaan ja sitä kannattaakin tarkastella eri näkökulmista. Erkki Korhosen teoksessa *Asunnottomuus Helsingissä* (2002) on tarkasteltu asunnottomuutta kolmen eri linssin läpi. Alkuperäisen jaottelun on tehnyt asunnottomuutta tutkinut Dragana Avramov (1999, 6-10).

Ensimmäinen näkökulma painottaa Helsingin asunnottomuuden taustalla olevia yhteiskunnan rakenteellisia tekijöitä, kuten asuntopulaa ja halpojen vuokra-asuntojen puutetta. Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla on kasvava puute pienistä ja edullisista vuokra-asunnoista. Edullisten asuntojen puute kiristää kilpailua asuntomarkkinoilla ja henkilöt, joilla on sosiaalisia ongelmia, tai jotka kuuluvat etnisiin vähemmistöihin, ovat tässä kilpailussa heikoilla, ja vaarassa jäädä tavanomaisten asuntomarkkinoiden ulkopuolelle. Ensimmäisessä näkökulmassa painotetaan asuntomarkkinoiden ja taloudellisten tekijöiden merkitystä asunnottomuuden syinä. (Korhonen 2002, 25.)

Toinen näkökulma tarkastelee asunnottomuutta sosiaalisina prosesseina. Tässä näkökulmassa pohditaan esimerkiksi sitä, millä ryhmällä on suurin todennäköisyys päätyä asunnottomaksi, ja mitkä elämäntilanteet ovat asunnottomuuden kannalta riskitekijöitä. Tämä niin sanottu välitaso pitää sisällään sosiaaliset taustat ja verkostot, jotka ovat rakenteellisten ja yksilötason tekijöiden välillä. Näitä tekijöitä ovat esimerkiksi perhetausta, ystäväpiiri, verkostot ja alakulttuurit. Tällaisia välitason asunnottomuuteen vaikuttavia tekijöitä on tutkittu suhteellisen vähän, ja tiedämme näiden merkityksestä vähän. (Korhonen 2002, 23.)

Kolmas näkökulma tarkastelee asunnottomuutta yksilötasolla. Asunnottomaksi joutuneiden henkilöiden henkilökohtaiset ominaisuudet ja elämänhistoriansa voivat olla tekijöitä, jotka voivat johtaa asunnottomuuteen. Henkilökohtaiset riskitekijät saattavat lisätä muun muassa haavoittuvuutta ja erilaisia ongelmia yksilön elämässä. Tähän kategoriaan kuuluu muun muassa ongelmat oman perheen kanssa ja päihteiden väärinkäyttö. (Korhonen 2002, 23.)

Työssäni asunnottomuutta on pyritty ymmärtämään jokaisen edellä mainitun linssin läpi. Aineistonkeruuvaiheessa haastatteluissa käsitelimme haastateltavan asunnottomuutta jokaisesta näkökulmasta. Koska työni keskiössä on maahanmuuttajan kotoutuminen ja integraatio, keskityin haastatteluissa puhumaan rakenteellisista ongelmista aineiston takana, kuten pakolaisten sijoituspolitiikasta ja rasismista asuntomarkkinoilla. Asunnottomuutta sosiaalisena prosessina käsiteltiin etenkin sosiaalisten verkostojen ja suhteiden tärkeydestä puhuttaessa, ja kun pyrin ymmärtämään laajemmin syitä juuri kohderyhmäni asunnottomuudelle. Kolmanneksi, tutkimukseni aineisto kerättiin yksilöhaastatteluin, ja jokaisen haastateltavan oma tarina asunnottomuuden taustalla on ollut tutkimukseni keskiössä. Tutkimustulokseni on esitetty luvusta 7 alkaen, tämän jaottelun perusteella.

5 Aineisto ja analyysi

Tässä luvussa kerron konkreettisesti tutkimusmenetelmästäni ja siitä, kuinka pääsin kentälle ja keräsin aineistoni. Kerron myös yksityiskohtaisesti, kuinka analysoin aineistoni, ja lopuksi pohdin tutkimukseeni liittyviä eettisiä kysymyksiä.

5.1 Aineistonkeruu

Aineistonkeruuta varten olen haastatellut kymmentä somalialaista asunnottomia, joista kuusi oli naisia ja neljä oli miehiä (Liite 2). Kaikki asuivat haastatteluhetkellä asunnottomille tarkoitetuissa asuntoloissa Helsingissä. Käytimme haastatteluissa suomen- tai englannin kieltä, koska tulkin käyttöön liittyi monia ongelmia, ja koska haastattelemani ihmisten suomen –tai englanninkielentaito oli tarpeeksi sujuvaa haastattelun tekemiseen kyseisillä kielillä. Haastateltavat olivat myös iloisia siitä, että saivat harjoittaa suomen kieltään, ja mahdollisuuden oppia uutta.

Päätin olla käyttämättä tulkkia, sillä tulkin käyttö tekee haastattelutilanteesta automaattisesti virallisemmän. Kohderyhmäni oli marginaalisuutensa vuoksi jo valmiiksi vaikeasti tavoitettava,

joten minun oli karsittava kaikki mahdolliset riskit, jotka olisivat mahdollisesti vaikeuttaneet haastateltavien löytämistä, ja vaikuttaneet negatiivisesti heidän halukkuuteen osallistua haastatteluun. Toiseksi, haastattelutilanteen luonne muuttuu, kun mukana on kolmas, haastateltavalle sekä haastattelijalle täysin vieras osapuoli. Tämä vaikuttaa siihen, mitä asioita haastattelussa sanotaan, ja kuinka henkilökohtaiseksi haastattelutilanne muodostuu. Toivoin rakentavani luottamuksellisen suhteen haastateltavan kanssa, ja siksi en tahtonut kolmansiä osapuolia tilanteeseen mukaan. Kolmanneksi, tulkin käyttö on hyvin kallista, ja minulla ei valitettavasti ollut tutkimusrahaa käytössäni. Kyseessä oli siis myös resurssikysymys.

Jokainen haastateltava puhui jonkin verran suomea tai englantia, mutta kyseiset kielet eivät olleet kenellekään äidinkieliä. Tämä on vääjäämättä vaikuttanut siihen, mitä haastateltava pystyi kertomaan, ja kuinka sujuvasti keskustelu eteni. Pysin välttämään tätä kielellistä ongelmaa käyttämällä helposti ymmärrettävää kieltä. Vältin käyttämästä vaikeita sanoja ja käsitteitä, ja muotoilin kysymykset kieliopillisesti helppoihin muotoihin.

Tutkimusmenetelmänäni käytin puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Katsoin menetelmän olevan sopivin metodi tässä laadullisessa tutkimuksessani, sillä teemahaastattelussa haastattelut etenevät esimerkiksi kyselyä joustavammin tarkkojen kysymysten sijaan keskustelumaisesti valittujen aihealueiden ympärillä (esim. Tuomi & Sarajärvi 2006, 74-75). Käytin haastattelurunkoa (Liite 1.) apunani, mutta halusin mahdollistaa vapaan keskustelun. Vapaa keskustelu mahdollisti tärkeiden ja yllätyksellisten aiheiden esiintymisen. Halusin haastattelujen etenevän puolistrukturoidusti myös siksi, että haastateltavien kielitaito oli vaihtelevaa, enkä voinut olla varma, että kaikki ennalta laatimani kysymykset tulisivat ymmärretyksi. Näin ollen annoin myös kielitaidon viedä keskustelua jossain määrin eteenpäin. Valitsemani metodi oli sopiva myös siksi, että juuri somalialaisten asunnottomuutta Helsingissä ei ole juurikaan tutkittu. Näin ollen en ollut kirjallisuuden kautta pystynyt muokkaamaan tarkkoja ennako-oletuksia.

5.2 Aineiston analysointi

Analysoin teemahaastatteluja sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysissä aineistosta etsitään merkityksiä. Aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien, sekä tiivistäen (ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2002, 105). Litteroin haastattelut kirjalliseen muotoon mahdollisimman sanatarkasti. Litteroin myös niin kutsutut täytesanat, koska katsoin niiden olevan osa haastateltavan kokonaisvaltaista itsensä ilmaisua. En rajannut litterointivaiheessa mitään keskustelunosa

pois ”turhina”, sillä aineistoni ei ollut niin laaja, että tämä olisi ollut tarpeellista. Jos olen lainannut haastateltavia analyysissäni, olen korjannut kieltä tehdäkseen siitä helppolukuisemman lukijalle. Tällöin olen poistanut osan täytesanoista (niinku, silleen, noku, että), ja korjannut selkeimpiä kielioppivirheitä. Jos puheenvuorossa on käytetty suomea ja englantia sekaisin, olen suomentanut tekstin englanninkieliset osuudet sanatarkasti, tehdäkseen puheenvuorosta lukijaystävällisemmän. Haastateltavien tarkat tiedot ovat muutettu anonymiteetin suojaamiseksi. Analyysissäni käytän pseudonyymejä, mikäli lainaan tutkimukseen osallistuneiden puheenvuoroja.

Ennen varsinaista analyysin luokittelua, eli koodausta, tutustuin aineistooni lueskellen litteroituja haastatteluja avoimin mielin, jotta pystyin muodostamaan jonkinnäköisen yleiskuvan aineistostani. Teoksessa *Haastattelun analyysi* (2010, 10) käytetään keskustelun metaforaa kuvaamaan tätä aineistoon tutustumisen prosessia. Pidin jo aineistoon tutustumisen aikana aineistoani mielenkiintoisena, ja uskoin siihen, että se toimisi hyvänä työkaluna pohtiessani vastauksia alkuperäisiin tutkimuskysymyksiini.

Tutustumisvaiheen jälkeen suoritin varsinaista analyysiäni käymällä läpi litteroituja haastatteluja. Ensin luin haastatteluja etsien aineistoista yhtäläisyyksiä, eroavaisuuksia ja muuten mielenkiintoisia, ehkä jopa yllättäviä asioita. Analysoin haastatteluja neljän tarkentavan kysymyksen avulla, jotka olivat syntyneet luontevasti varsinaisista tutkimuskysymyksistäni, ja jotka toimivat myös haastattelurunkoni pääteemoina. Nämä kysymykset ovat seuraavat:

- 1) millainen on haastateltavan tausta ja henkilöhistoria,
- 2) millaisia syitä henkilön asunnottomuuden taustalta löytyy,
- 3) millaista henkilön asunnottomuus on luonteeltaan, ja
- 4) kuinka arjesta selviydytään?

Mielestäni nämä pääteemat olivat tutkimukseni kannalta luontevat sekä haastatteluvaiheessa että myöhemmin analyysiäni suorittaessani. Haastateltavan taustoihin tutustuminen, teema 1, oli luonteva tapa aloittaa haastattelu, ja sen kautta kuva henkilön nykyisestä elämäntilanteesta oli mahdollista muodostaa. Teema 2, teema 3 ja teema 4 liittyivät varsinaisiin tutkimuskysymyksiini ja kiinnostuksenkohteisiini asunnottomuudesta, ja muotoutuivat siinä mielessä luontevasti.

Edellä mainitut analyysin apuvälineinä käytetyt kysymykset olivat laajoja, ja niiden avulla tein yleisempää kartoitusta aineistostani. Sen jälkeen kävin vuoropuhelua aineistoni kanssa tarkempien

alateemojen avulla, jotka toimivat aineiston koodauksen työkaluina. Teemat olivat muotoutuneet tutkimusprosessin aikana, erityisesti aikaisempaan tutkimukseen tutustuessani, mutta uusia alaluokkia syntyi myös aineistosta käsin. Aineiston koodaamiseen käytettyjä alateemoja olivat esimerkiksi ”maansisäinen muuttoliike” tai ”ongelmat sosiaalisissa suhteissa”, kun analysoin henkilön asunnottomuuden taustalta löytyviä syitä. Jaoin alateemoja vielä tarkemmin rajatuiksi alaluokiksi, mikäli koin tämän tarpeelliseksi. Esimerkiksi ”ongelmat sosiaalisissa suhteissa” asunnottomuutta aiheuttavana alateemana oli vielä liian laaja, ja se jakautui vielä uusiin alaluokkiin, kuten ”avioerot” ja ”ongelmat ystävyys-suhteissa”.

En käyttänyt analyyseissäni tietokoneiden aineisto-ohjelmia (kuten Atlas.ti), sillä koin pystyväni hallitsemaan aineistoni ilmankin. Ruusuvuoren ym. mukaan (2010, 25) aineisto-ohjelmien käyttö on suositeltavaa etenkin, jos käsittelee suurempaa aineistoa. Vaikka aineistoni ei ollut merkittävän suuri, olisi nyt jälkeenpäin ajateltuna aineisto-ohjelman käyttö silti mahdollisesti helpottanut analyysiprosessia, vaikka mitään varsinaisia ongelmia en analyysin suhteen kokenutkaan. Käytännön apuvälineenä analyysissä käytin aineiston visualisointia eri väreillä ja käsitekartoilla, ja esimerkiksi haastateltavien taustat taulukoin litterointien alkuun.

5.3 Kentälle pääsy

Keräsin aineistoni haastatteleamalla kuutta somalialaista naista ja neljää somalialaista miestä (Liite 2). Keräsin aineistoni vuoden 2013 aikana, mutta anonymiteetin suojaamiseksi en halua ilmoittaa tarkempia aikoja. Yksi suurimmista haasteistani tutkimuksen tekoprosessin aikana oli kohderyhmääni sopivien, ja haastatteluun halukkaiden ihmisten löytäminen. Kiertelin eri palvelukeskuksia, otin yhteyttä lukuisiin eri asunnottomille tarkoitettuihin paikkoihin, osallistuin erinäisiin asunnottomille suunnattuihin kulttuuri- ja kaupunkitapahtumiin, ryhdyin tekemään vapaaehtoistyötä monikulttuurisessa järjestössä, aloitin tutkimusharjoittelijan työt asunnottomuusaiheisessa hankkeessa, vietin öitä Rautatieasemalla etnografista tutkimusta tehden, ja haastattelin lukuisin asunnottomuuskentällä työskenteleviä ihmisiä päästäkseni tutkimuskentälleni sisään. Koko kentälle pääsemisen prosessi osoittautui paljon vaikeammaksi, kuin mitä tutkimukseni alkutaipaleella olin kuvitellut, ja tuntui, että somalialaisten asunnottomien tavoittaminen oli mahdotonta.

Asunnottomille suunnatuissa palvelukeskuksissa, yömajoissa, kahviloissa ja muissa vastaavissa paikoissa maahanmuuttajien määrät olivat keskimäärin hyvin pieniä, puhumattakaan somalialaisten

määristä. Tuntui, että asunnottomat somalialaiset henkilöt olivat kokonaan tavoittamattomissa. Sain tutkimusluvan etsiä haastateltavia ja tehdä etnografista tutkimusta Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa, joka on Kampissa sijaitseva suurin asunnottomille suunnattu palvelukeskus Suomessa. Kävin keskuksessa muutamia kertoja, mutta harmikseni oli selvää, että kyseisestä keskuksesta haastateltavien löytäminen olisi lähes mahdotonta. Koko vuoden 2012 aikana oli somalialaisten yöpymisiä ollut keskuksessa noin 15, eli karkeasti kerran kuukaudessa. Hietaniemenkatu tarjoaa kriisiasumista, eli keskuksessa voi yöpyä aina vain yhden yön kerrallaan. Tämä olisi siis tarkoittanut sitä, että minun olisi pitänyt viettää öitä keskuksessa ja toivoa, että tavoittaisin kohderyhmääni kuuluvan henkilön. Katsoin tämän olevan liian epävarmaa ja aikaa vievää.

Hietaniemenkadulta sain kuitenkin kullanarvoisia neuvoja, joiden avulla osasin ottaa yhteyttä muutamaan oikeaan kaupungin asumisyksikköön tai asuntolaan, joissa auttavan ja asiantuntevan henkilökunnan avulla sain tavoitettua kohderyhmääni kuuluvia ihmisiä. Kaikki haastattelemanani ihmiset asuivat siis väliaikaisissa asunnottomille tarkoitetuissa asumisyksiköissä tai asuntoloissa. En halua eritellä tarkemmin mistä tai minkä tyyppisistä paikoista haastateltavat lopulta löytyivät anonymiteetin suojaamiseksi, mutta selkeyden vuoksi käytän tutkimuksessani pääosin vain yhtä termiä ”asuntola”.

5.4 Haastatteluprosessi

Tarkemmin haastatteluun johtanut prosessi meni niin, että ensin otin yhteyttä yksikön tai asuntolan johtajaan tai vastaavaan työntekijään, ja kerroin tutkimuksestani ja siitä, kuinka etsin haastateltavia aineistoni keräämiseksi. Tämän jälkeen menin yleensä itse paikan päälle kertomaan asukkaille ja työntekijöille tutkimuksestani, ja tiedustelemaan asukkaiden halukkuutta osallistua tutkimukseen.

Olin ystävällisesti saanut eräältä somalinkieltä osaavalta apua haastattelukutsun kääntämisessä somalinkielelle, ja tätä kutsua jaoin asukkaille tarjotakseni mahdollisuuden lukea tutkimuksestani myös heidän omalla äidinkielellään. Tämä oli mielestäni tärkeää, sillä halusin olla mahdollisimman varma siitä, että haastatteluun osallistuvat olivat varmasti ymmärtäneet, mistä haastattelussa on kyse. Jos asukas halusi vapaaehtoisesti osallistua haastatteluun, sovimme yhdessä haastatteluajankohdan ja -paikan. Kaikki haastattelut toteutettiin haastateltavien asuntoloissa, joka loi mielestäni turvallisen ja mahdollisimman rennon ilmapiirin. Haastattelutilanteissa oli tarjolla pientä purtavaa ja juomaa, ja kiitokseksi annoin jokaiselle osallistujalle pienen lahjan muistoksi haastattelusta.

Haastattelut toteutettiin kahden kesken rauhallisessa paikassa. Kysyin ennen haastattelutilannetta haastateltavan mielipidettä nauhurin käytöstä, ja selitin kuinka sen käyttö helpottaisi analyysiprosessiani. Kaksi haastateltavaa toivoi, että en käyttäisi nauhuria, ja tällöin kirjasin käsin haastatteluissa käsiteltyjä asioita ylös. Loput kahdeksan antoivat luvan nauhurin käytölle.

Haastatteluissa emme käyttäneet tulkkia, vaan haastatteluissa käytettiin suomen- tai englannin kieltä. Joskus puhuimme kyseisiä kieliä sekaisin. Yksi haastattelu toteutettiin niin, että haastateltavan ja itseni lisäksi paikalla oli myös toinen haastateltava, joka toimi aina tarvittaessa tulkkina. Haastateltava itse toivoi kyseistä järjestelyä, sillä hän oli epävarma omista kielitaidoistaan.

Ensimmäisten haastattelujen tekeminen jännitti minua paljon. Ensimmäinen haastattelu onkin kaikista haastatteluista lyhin (noin 30 minuuttia), sillä halusin äkkiä kiirehtiä kysymykset loppuun. Vaikka muut haastattelut kestivät kauemmin (yleensä noin vajaan tunnin verran), huomasin, että kiirehtimisen tarve oli lähes jokaisessa haastattelussa läsnä. Tämä johtui siitä, että huomasin kokevani huonoa omaatuntoa siitä, että käytin haastateltavien aikaa. Tunnelma oli kuitenkin kaikissa haastatteluissa hyvä, ja erityisesti nautin hetkistä ennen haastatteluja, kun joimme naisten kesken teetä, ja rupattelimme Somalian kulttuurista. Naiset olivat hauskoja, huumorintajuisia ja mukavia ihmisiä, ja olin kiitollinen siitä, että he ottivat minut mukaan tehetkiinsä niin hyvin. Haastateltavat miehet olivat myös kohteliaita ja hauskoja, mutta heidän kanssaan en viettänyt aikaa, kuin vain itse haastattelun ajan.

5.5 Oma roolini vuorovaikutustilanteissa

Haastattelutilanne on moniulotteinen vuorovaikutustilanne, jonka sujumiseen vaikuttavat monet eri tekijät. Yhteinen kieli, henkilöiden välinen kemia, haastatteluaihe, kysymysten laatu, haastattelu-aika ja -paikka, sekä kulttuuris-sosiaaliset asiat ovat esimerkkejä, jotka muokkaavat haastattelutilannetta suuntaan tai toiseen. (mm. Ruusuvuori & Tiittula 2005, 9; Tuomi & Sarajärvi 2006, 74.)

Yksinkertaistaen haastattelutilanne voidaan nähdä haastattelijan pyrkimyksenä saada mahdollisimman paljon informaatiota haastateltavan menneisyydestä (tai tulevasta) ja ymmärtää hänen tunteitaan, kokemuksiaan ja tekojaan (Ruusuvuori & Tiittula 2005). Näkemykseni on, että tutkimukseen osallistuneet kertoivat itselleen merkityksellisistä asioista pyrkien parhaansa mukaan tulemaan ymmärretyksi. He tulkitsivat parhaansa mukaan kielitaitonsa puitteissa omaa tilannettaan, jonka voi sanoa kuvastavan todellisuutta. On kuitenkin muutama poikkeuksellinen yhteys, jolloin

tulkitsin haastateltavan sanovan asioita, joita hän ajatteli minun tahtovan kuulla, tai vältelläkseen vaikeiden aiheiden jatkokysymyksiä. Nämä puheenvuorot ovat hyvin kiinnostavia, sillä ne kertovat jotain haastateltavan suhtautumisesta vuorovaikutusasetelmaan ja näkemyksistä esimerkiksi suomalaisesta yhteiskunnasta. Eeva Jokisen mukaan (2005, 39) ihmisillä on haastatteluissa taipumusta liioitella esimerkiksi ahkeruuttaan tai vähätellä alkoholinkäyttöään. Toisin sanoen, kärjistetyksi, haastattelutilanteessa halutaan antaa itsestään mahdollisimman myönteinen, mutta uskottava kuva (emt., 39). Se, mikä tämä ”myönteinen kuva” on, kertoo aina ympäröivästä kulttuurista ja yhteiskunnasta, ja on näin ollen hyvin kiinnostavaa.

Haastattelutilanne syntyy kahden tai useamman ihmisen yhteistyön tuloksena, ja on huomioitava, kuinka eri historiallisia, kulttuurisia ja institutionaalisia elementtejä haastatteluissa luodaan sekä haastattelijan että haastateltavan toimesta. Näin ollen, sen sijaan, että analysoidaan vai sitä mitä on sanottu, on ymmärrettävä myös sitä, kuinka vuorovaikutustilanteessa tuotetaan eri diskursseja, identiteettejä ja tarinoita. Huomioitavaa on myös se, kuinka todellisuus on tilanteessa konstruoitunut, ja kuinka tietoa toisen elämästä ja tunteista on saatu. (Rapley 2004, 16.) Olen itse pohtinut esimerkiksi haastatteluissa mukana olleita valta-asetelmia, sillä vuorovaikutustilanteissa oli mukana valtaväestön sekä vähemmistöryhmän edustaja, ja käsitelty aihe oli vielä vaikea ja mahdollisesti satuttava. Mielestäni tunnelma haastatteluissa oli kuitenkin tasapuolinen ja molemmin puolin toista ihmistä arvostava. Pidän kuulemiani kertomuksia ja ihmisten osallistumista suuressa arvossa, ja haastateltavat näyttivät puolestaan arvostavan tekemääni tutkimusta.

Kentällä työskentely oli mielenkiintoinen prosessi, jonka aikana tapasin monia erilaisia ja inspiroivia henkilöitä. Tapaamisissa ja haastattelutilanteissa tulin myös hyvin tietoiseksi omasta roolistani kentällä, ja pohdin paljon myös sitä, kuinka oma roolini vaikutti koko aineistonkeruuprosessiin. Ihmisten sosiaaliset erot kuten ikä, sukupuoli, etnisyys, ammatti ja niin edespäin vaikuttavat kentällä tapahtuneeseen vuorovaikutukseen ja siihen, kuinka haastateltavat suhtautuvat tutkijaan (ja toisinpäin) (Ruusuvuori & Tiittula 2005). Tämä taas vaikuttanee siihen, mitä sanotaan ja miksi. Tämän vuoksi jatkuva reflektointi koko tutkimusprosessin aikana oli hyvin tarpeellista (ks. esim. Sherman Heyl 2008, 377).

Refleksiivisyydellä haastattelutilanteissa tarkoitetaan sitä prosessia, jossa tutkija ottaa huomioon haastateltavan ja haastattelijan interaktion ja sen laajemman sosiaalisen kontekstin, jossa interaktio tapahtuu. Michael Burawoyn mukaan (Burawoy 1998) tutkijan on tiedostettava ”sekaantuvansa” (englanniksi *intervene*) haastateltavan elämään, ja tiedostettava haastattelutilanteessa tapahtuva

sosiaalinen vuorovaikutus. Refleksiivisyys on jatkuva prosessi, jossa tutkija itsetutkiskelun kautta määrittelee sitä, kuinka on saanut tietoa, ja ymmärtää oman subjektiivisuutensa kentällä (ks. esim. Paju 2012).

Tutkimusprosessia reflektoineena olen ymmärtänyt ainakin sukupuoleni, etnisyyteni sekä ikäni vaikuttaneen jossain määrin haastattelutilanteisiin. Asunnottomuus on hyvin arkaluonteinen aihe, ja siitä puhuminen voi olla vaikeaa ja kiusallista, etenkin jos kuuluu vähemmistöön, joka jatkuvasti nähdään uhrina tai uhkana. Jos henkilöllä on hyvin patriarkaalin kulttuuri- tai perhetausta, voi se aiheuttaa sen, että miehen voi olla vaikeaa, tai jopa häpeällistä kertoa naiselle aroista uhrikokemuksistaan. Toisaalta taas naispuoliset saattavat helpommin avautua samaan sukupuoliryhmään kuuluvalle aroistakin asioista. Kaiken kaikkiaan minut otettiin hyvin vastaan, enkä koe että sukupuoleni olisi ollut tutkimuksen näkökulmasta ongelmallinen.

Ikäni koen vaikuttaneen haastattelutilanteisiin positiivisesti. Nuorena henkilönä saatoin olla vanhempaa henkilöä helpommin lähestyttävä, sillä ikä saattaa tuoda mukanaan valtaa ja auktoriteettia. Tämä olisi voinut tehdä tilanteesta virallisemmän ja jäykemmän. Nuori ikäni todennäköisesti teki minusta helpommin lähestyttävän. Ikäni saattoi myös vaikuttaa siihen, että osallistujat olivat halukkaita osallistumaan.

Etninen taustani luultavasti vaikutti monella tapaa haastattelutilanteisiin, mutta on vaikea eritellä tarkemmin kuinka, ilman vertailukohdetta. Törmäsin kuitenkin useasti tilanteeseen, jossa koin, että haastattelija pyrki todistamaan minulle, että hän todella on yrittänyt pärjätä ja hakea töitä, että hän on ”kunnan kansalainen”, toisin kuin vallitsevat stereotypiat olettavat. Taustalla oli ehkä pelko siitä, että tuomitsisin henkilön muuten ja vahvistaisin omalla näkemykselläni vallitsevia stereotypioita. Myös esimerkiksi rasismista oli joskus vaikea keskustella, joka saattaa johtua siitä, että haastattelijat usein halusivat vakuuttaa minulle pitävänsä suomalaisista, eivätkä halunneet puhua minulle negatiiviseen sävyyn suomalaisesta yhteiskunnasta tai ihmisistä. Jos olisin kuulunut johonkin muuhun etniseen ryhmään, olisi tilanne voinut olla toinen.

5.6 Eettiset kysymykset

Aiheeni arkaluonteisuuden vuoksi, otin koko tutkimusprosessini aikana eettiset kysymykset erityisen tarkasti huomioon. Eettiset kysymykset ovat vaikuttaneet moniin eri päätöksiini, joita olen tutkimusprosessin aikana tehnyt.

Eettisyys vaikutti alun perin tutkimusaiheeni valintaan ja motiiveihini. Tarkoitukseni on ollut tuottaa mahdollisimman hyödyllistä sekä todenmukaista tietoa mielestäni tärkeästä aiheesta, eivätkä motiivini olleet poliittisia tai omaa etua tavoittelevia, aihetta rajatessani tai tutkimusta tehdessäni. Martyn Hammersleyn ja Paul Atkinsonin mukaan (2007, 209) tärkein tutkimusta eteenpäin vievän tekijän tulisi aina olla totuus (englanniksi truth). Martyn Hammersley sekä Paul Atkinson (2007, 209-219) ovat luokitelleet eettisyyden tärkeimmät periaatteet neljään eri kategoriaan. Käyn seuraavaksi tämän kategorisoinnin avulla läpi oman tutkimukseni eettisiä kysymyksiä:

5.6.1 Osallistujien ymmärrys

Haastatteluihin tai muutoin tutkimukseen osallistuvien on oltava täysin tietoisia osallistumisestaan. Tämän lisäksi osallistujien on ymmärrettävä tutkimuksen luonne, ja tunnettava syyt miksi tutkimusta tehdään. (Hammersley & Atkinson 2007, 210.) Etnografisessa tutkimuksessa tämä voi olla ongelmallista, sillä tutkija toimii usein ”salapoliisina”, mutta itselleni tämä ei aiheuttanut mitään ongelmia varsinaista haastatteluaineistoa kerätessäni.

Haastattelukutsu oli käännetty suomen lisäksi myös somalinkielelle, jolloin tarjosin osallistujille mahdollisuuden lukea tutkimuksesta omalla äidinkielellään. Puhuin kaikkien osallistujien kanssa tutkimuksestani henkilökohtaisesti ennen haastattelua, ja varmistin, että jokaisella oli ymmärrys siitä, mihin he olivat osallistumassa, ja miksi. Tein myös selväksi sen, että osallistujat voisivat halutessaan keskeyttää osallistumisensa missä vaiheessa tahansa. Halusin painottaa osallistujien vapaaehtoisuutta ja sitä, että vaikka henkilö ei osallistuisi, siitä ei koituisi hänelle minkäänlaista harmia tai seurauksia. Tein selväksi olevani tutkija, enkä esimerkiksi viranomainen, jolla olisi yhteyksiä sosiaalitoimeen tai poliisiin.

5.6.2 Yksityisyys

Haastatteluissa ikään kuin ”tungetaan” toisen ihmisen yksityisalueelle, ja urkitaan usein hyvin henkilökohtaisia asioita usein tuntemattoman ihmisen menneisyydestä, toiveista ja tunteista. Jos aihe on erityisen arkaluonteinen, toisen ihmisen yksityisyyden kunnioittamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. (Hammersley & Atkinson 2007, 210.)

Pyrin haastattelutilanteissa kunnioittamaan haastateltavia ja ymmärtämään heitä parhaani mukaan. Useat aihealueet, joita käsitelimme, olivat arkaluonteisia ja käsitelivät henkilökohtaisia asioita. Olin siis jatkuvasti varuillani, ja pyrin lukemaan haastateltaviani: jos tulkitsin, että haastateltava ei halua puhua jostakin asiasta, jätin asian sikseen. Osoitin myös myötätuntoa ja lämpöä haastateltavien tarinoita kohtaan, ja halusin osoittaa, että arvostin heidän kertomuksiaan ja sitä, että he jakoivat pienen siivun elämistään kanssani.

Yksityisyyteen liittyy vahvasti myös henkilön anonymiteetti. Haastatteluun osallistuvien anonymiteetti on tarkasti suojattu, sillä on tärkeää, että aineistoa ei voida yhdistää asianomaisiin henkilöihin. Olen vaihtanut jokaisen osallistujan nimen, ja iän olen muuttanut muutamalla vuodella suuntaan tai toiseen. Myös muut tiedot, joiden avulla asianomaisten henkilöllisyydet olisi vaarassa paljastua, olen hävittänyt aineistostani. Anonymiteetin suojaamiseksi olen myös päättänyt olla julkaisematta haastateltujen tarkkoja asuntoloita, tai asuinyksiköitä. En halua anonymiteetin suojaamiseksi myöskään kertoa tarkasti, milloin haastattelut on toteutettu.

5.6.3 Osallistujille koituvan harmin minimoiminen

Tutkimukseen osallistuminen saattaa pahimmillaan aiheuttaa osallistujalla ahdistusta, mielihapaa tai stressiä. Arkojen, ehkä unohdettujen aiheiden käsitteleminen ja analysointi saattaa nostaa esiin laajan skaalan tunteita. (Hammersley & Atkinson 2007, 214.) Olin tästä hyvin tietoinen, sillä aiheeni todella oli tunteita herättävä. Käsitelimme haastatteluissa haastateltavan elämänhistoriaa, jolloin henkilön kokemat menetykset ja koettu suru olivat tarinoissa usein läsnä. Monet olivat jättäneet perheenjäseniään Somaliaan, ja kokeneet monenlaisia tragedioita elämässään. Tämän lisäksi haastateltavat kamppailivat monien stressaavien ja surullisten asioiden kanssa myös Suomessa.

Pyrin tulkitsemaan haastateltavia parhaani mukaan ja jätin selvästi stressiä synnyttävät aiheet käsittelemättä. Tein myös selväksi, että mikäli haastateltava ei haluaisi puhua jostakin aiheesta, voisimme hyvin jättää sen käsittelemättä. Pyrin olemaan ymmärtäväinen kuuntelija ja parhaani mukaan kannustin haastateltaviani. Usein tuntui, että haastateltavat halusivat jakaa tarinoitaan kanssani. Monet olivat iloisia siitä, että saivat kertoa minulle Somalian historiasta ja kulttuurista, ja jakaa asioita menneisyydestään, jotka tietysti minulle olivat täysin uusia ja vieraita.

5.6.4 Riistäminen (englanniksi exploitation)

Haastattelutilanteissa synnytetään luottamuksellisia ja joskus vahvojakin suhteita, etenkin jos tutkimusprosessi on hyvin pitkä. Suhde kuitenkin päättyy, ja jollain tapaa, kärjistäen, voidaan nähdä, että kyseessä on ikään kuin riistosuhde: tutkija saa mitä tarvitsee, ja sen jälkeen jättää haastateltavan tyhjän päälle. (Hammersley & Atkinson 2007, 217.) Itse halusin tehdä hyvin selväksi sen, että en pystyisi auttamaan haastateltaviani suoranaisesti esimerkiksi asunnon löytämisessä, enkä edustanut viranomaistahoa, joka pystyisi tarjoamaan suoranaisesti apua asunnon suhteen. Ajattelin, että jos roolini tutkijani on kaikille osapuolille selvä, välttyisimme ainakin väärinymmärryksiltä, eivätkä osallistujat joutuisivat pettymään.

Vaikka riistämisen vaara on hyvä tiedostaa, on muistettava myös se, että tutkija voi parhaassa tapauksessa tarjota haastateltavalle emotionaalista tukea ja ymmärrystä, jota haastateltava ei välttämättä ole muualta saanut (Hammersley & Atkinson 2007, 218). Haastattelu on tilanne, jossa keskitytään vain ja ainoastaan haastateltavaan ja hänen tarinaansa, ja näin ollen se voi olla myös erikoinen ja paljon antava hetki. Parhaassa tapauksessa haastateltavasta tulee tärkeä osa tutkimusprosessia ja hän kokee prosessin voimaannuttavana (emt., 218).

Näkemykseni on, että haastateltavani eivät jääneet ”tyhjän päälle”, vaan pikemminkin haastateltavani olivat onnellisia siitä, että saivat harjoittaa kanssani suomen kieltään, ja solmia kontaktin suomalaiseseen henkilöön. Pysin myös antamaan konkreettisia ohjeita asunnon hankinnan suhteen, jolloin tilanteesta jäisi myös konkreettista hyötyä osallistujille. Kävimme yleensä haastattelutilanteissa läpi esimerkiksi tahoja, joista haastateltavat voisivat etsiä asuntoa. Halusin myös, että haastatteluun osallistuvat kokisivat, että heidän tarinat ovat merkityksellisiä, ja toivon tässä onnistuneeni.

6 Koditon vieraalla maalla – asunnottomuuden syiden tarkastelua

Seuraavissa luvuissa käsittelen työni keskeisiä tuloksia. Seuraavaksi vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, kun tarkastelen asunnottomuuden taustalta löytyviä syitä. Luvussa 7 vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni, kun tarkastelen arkista selviytymistä asunnottomana. Luvussa 8, *Johtopäätökset*, vedän narunpäitä yhteen, ja esittelen tutkimustuloksiani tiivistetysti. Lopuksi ehdotan jatkotutkimusmahdollisuuksia.

Haastateltavien henkilöiden asunnottomuustilanteet eivät ole selitettävissä yksinkertaisilla syy-seuraus suhteilla, vaan haastateltavien asunnottomuus oli monen tekijän summa. Usein haastateltavan koko elämäntilanne oli vaikea: haastateltava saattoi olla asunnottomuuden lisäksi vailla vakituista työ – tai opiskelupaikkaa, sekä kielitaidoton kotimaisissa kielissä. Vain yhdellä oli esimerkiksi Suomen kansalaisuus, ja haastateltavat olivat keskellä integraatioprosessia kohti suomalaisen yhteiskunnan keskiötä, jolloin koko elämä oli murroksessa. Hyvin monella oli lapsia kotimaassaan Somaliassa, tai muualla päin maailmaa, jolloin he ikävöivät heitä ja sukulaisiaan.

Olen seuraavassa osiossa pyrkinyt ryhmittelemään yksityiskohtaisemmin eri tekijöitä, jotka ovat aineistossani nousseet esiin somalialaisten asunnottomuutta aiheuttavina. Haluan kuitenkin kannustaa lukijaa pitämään mielessä syiden yhteen kietoutuneisuuden ja haastateltavien elämäntilanteiden kokonaisuuden.

Olen eritellyt aineistostani nousseita asunnottomuuden syitä Erkki Korhosen esittämän ja soomentaman jaottelun mukaan, jossa asunnottomuutta tarkastellaan kolmen eri linssin läpi (ks. luku 4.8). Myös aineistonkeruuvaiheessa haastatteluissa käsitelimme asunnottomuutta näistä näkökulmista. Jaottelun on alun perin esittänyt asunnottomuutta tutkinut Dragana Avramov (1999, 6-10).

Ensimmäinen linssi painottaa rakenteellisia tekijöitä asunnottomuuden takana. Koska työni keskiössä on maahanmuuttajien kotoutuminen ja integraatio, keskityin haastatteluissa puhumaan muun muassa kotoutumiseen liittyvistä rakenteellisista ongelmista, kuten pakolaisten hajasijoituspolitiikasta, ja rasismista asuntomarkkinoilla. Toinen linssi painottaa sosiaalisia tekijöitä asunnottomuuden takana. Asunnottomuutta sosiaalisena prosessina käsiteltiin etenkin sosiaalisten verkostojen ja suhteiden tärkeydestä puhuttaessa, ja kun pyrin ymmärtämään laajemmin syitä juuri kohderyhmäni asunnottomuudelle. Kolmas linssi keskittyy tarkastelemaan asunnottomuutta yksilön henkilökohtaisten ominaisuuksien ja elämänhistorian kautta. Tutkimukseni aineisto kerättiin yksilöhaastatteluin, ja jokaisen haastateltavan oma tarina, ja omat kokemukset asunnottomuuden taustalla ovat olleet tutkimukseni keskiössä.

Seuraavat kolme alalukua käsittelevät asunnottomuutta aiheuttavia tekijöitä ensimmäisen linssin lävitse. Aineistoni mukaan niitä ovat maan sisäinen muuttoliike (*Maailma on täällä*), taloudellinen epävarmuus sekä työttömyys (*Mutta jos sinulla ei ole mitään rahaa, siitä tulee hyvin vaikeaa*), sekä

rasismi (*Hän haukku mua niinku koko ajan, niinku ihan sikana*).

6.1 *Maailma on täällä*

Suomessa harjoitetaan pakolaisten hajasijoituspolitiikka, eli pakolaisstatuksen saaneiden turvapaikanhakijoiden sijoittamista eri kuntiin ympäri Suomea (ks. esim. Kostiainen & Laakso 2012, 17). Tällä on pyritty kuntien tasapuolisen rasituksen lisäksi siihen, ettei niin sanottuja maahanmuuttaja-alueita pääsisi syntymään.

Sekundaarinen muuttoliike on kuitenkin maahanmuuttajien, etenkin somalialaisten keskuudessa erittäin yleistä, kun alkusijoituskunnasta muutetaan suurempaan kaupunkiin. Somalinkieliset ovat keskittyneet erityisesti Helsinkiin ja sen itäisiin osiin, muutamille alueille Vantaalla, sekä Turkuun. (Dhalmann 2011, 41.) Sisäisen muuttoliikkeen on arvioitu johtuvan siitä, että ihmiset haluavat muuttaa lähelle sukulaisiaan ja ystäviään, sekä parempia koulutus- ja työllistymismahdollisuuksia. Myös muun muassa etniset kaupungit ja moskeijat houkuttelevat Helsinkiin (ks. esim. Dhalmann 2011, 58 & Stakes 2003, 30). Sekundaarista muuttoliikettä sekä somalialaisten alueellista eriytymistä on käsitelty tarkemmin luvuissa 3.2 ja 4.6.

Haastatteluaineistostani kävi ilmi, että kolmella haastateltavalla asunnottomuuden kierre oli saanut alkunsa muutosta Suomen rajojen sisällä. Nämä turvapaikanhakijoina Suomeen saapuneet haastateltavat oli alun perin asutettu pääkaupunkiseudun ulkopuolelle sijaitsevaan maaseutumaiseen kuntaan, josta oli haluttu muuttaa Helsinkiin. Jos henkilö oli asunut pääkaupunkiseudulla turvapaikkahakemuskäsittelynsä ajan, oli hänelle usein muodostunut sosiaalisia siteitä muihin pääkaupunkiseudulla asuviin, jotka muun muassa toimivat kannustimina muuttoon:

Sitten minä muutin Pohjois-Suomeen, Kruunupyyn kuntaan, Vaasan lähelle. Siellä minä asuin 5 kuukautta. Sitten minä muutin Helsinkiin, mulla on kaveri joka asuu Helsingissä. Tulkki jatkaa: Siellä ei ole hänen kaveri, hän oli yksin, siksi hän muutti Helsinkiin!

(Fatima, 30 –vuotias nainen)

Sosiaalisten suhteiden lisäksi muun muassa paremmat työ- ja koulutusmahdollisuudet, sekä elävämpi kaupunkikulttuuri houkuttelivat ihmisiä muuttamaan pääkaupunkiseudulle, ”jossa on enemmän kaikkea”:

*Y: Pitkän aikaa mä olen asunut Pohjois-Karjalassa, Savossa.
 T: Ja sitten sä muutit Helsinkiin? Miksi sä halusit juuri Helsinkiin?
 Y: Koska on pääkaupunki, siellä (Savossa) ei ole mitään erityistä, ei ole mitään.
 T: Eikö siellä ollut työpaikkoja? Eikö ollut harrastusmahdollisuuksia?
 Y: Joojoo, täällä on parempi, koska kaikki maailma on täällä. Täällä on parempaa kuin siellä.*

(Yusuf, 40 –vuotias mies)

Kolmen ihmisen kohdalla muutto toisesta kunnasta Helsinkiin oli synnyttänyt asunnottomuuden kierteen, sillä omaa ensimmäistä asuntoa Helsingissä ei ollut löytynytäkään. Monelle kilpailun kovuus Helsingin asuntomarkkinoilla oli tullut yllätyksenä, ja aineistostani saa sellaisen kuvan, että kaikki haastateltavat eivät tiedostaneet, kuinka vaikeaa kohtuuhintaisen vuokra-asunnon saaminen Helsingissä on. Monet olivat luottaneet saavansa kunnallisen vuokra-asunnon helposti, vaikka todellisuudessa Helsingin kaupungin asuntotarjouksen saa vain noin viisi prosenttia kaikista hakijoista (Stadin asunnot 2014). Huomioitavaa on myös, kuinka maan sisäisen muuttoliikkeen aiheuttaman asunnottomuuden katsotaan olevan itse aiheutettua. Tämä saattaa vaikeuttaa kunnallisen vuokra-asunnon saantia entisestään oleellisesti (Kostiainen & Laakso 2012, 18). Vuoden 2010 tilastojen mukaan hieman yli puolella omatoimisesti kunnasta toiseen muuttaneista maahanmuuttajista, ei ollut muuttaessaan vakituista asuntoa. Heistä noin puolet ilmoittivat osoitteekseen *poste restante*, ja puolet ilmoittivat majoittuvansa ystävän tai sukulaisen luokse (PAAVO 2011.)

Katja Vilkama on tutkinut maahanmuuttajataustaisten alueellista eriytymistä Helsingissä, ja hänen tulokset osoittavat, että 2000 -luvun kuluessa etninen eriytyminen on selvästi vahvistunut Suomessa, ja asuinalueiden väliset erot ovat kasvaneet. Vilkaman tulosten mukaan pääkaupunkiseutu on jakautunut maahanmuuttajataustaisten osuuden suhteen pääpiirteittäin kahtaalle, kun seudun itäisiin ja koillisiin osiin, sekä päärajojen varsille on muodostunut tiivistyviä, alueellisesti kasautuneita maahanmuuttajataustaisten asumiskeskittymiä, joissa maahanmuuttajataustaisten osuus on noussut selvästi seudun keskitason nopeammin. (Vilkama 2011, 194.)

Aineistoni on valitettavasti liian suppea laajempien johtopäätösten tekemiseen somaliaalaisten alueellisesta eriytymisestä Helsingissä. Haastateltavat kertoivat, että he eivät olleet asuneet Helsingin keskusta-alueella tai sen lähikaupunginosissa, kuten esimerkiksi Punavuorella, Kampissa, Töölössä tai Kruununhaassa. Kunnallisten vuokra-asuntojen hajasijoituspolitiikan vuoksi haastateltavat olivat asuneet yleensä väliaikaisissa asunnoissa ympäri pääkaupunkiseutua, kuitenkin

seudun itäisissä osissa enemmän. Haastateltavat kertoivat asuneensa Oulunkylässä, Malminkartanossa, Pohjois-Haagassa, Myllypurossa, Jakomäessä, Arabiassa, Puotilassa sekä Espoossa.

Haastatteluissa ei noussut esiin, että haastatellut olisivat erityisesti suosineet tiettyntyyppisiä asuinalueita Helsingissä, kuten somalialaisten asumistoiveita lähemmin tutkinut Hanna Dhalmann (2011) on väitöskirjassaan todennut, vaan asumistoiveet liittyivät pikemminkin itse asuinhuoneiston ominaisuuksiin, kuten kokoon, kuin sen sijaintiin. Syitä miksi asuinalueen sijainnin merkitystä ei haastatteluissa erityisemmin korostettu saattaa liittyä siihen, että haastateltavat asuivat yksin ilman lapsiaan, jolloin naapuriavun merkitystä esimerkiksi lastenhoidossa ei ollut. Tutkimusten mukaan (ks. esim. Dhalmann 2011, 60) somalialaiset usein toivovat, että asuinalueellaan asuu muita somalialaisia etenkin siksi, että he voivat auttaa toisiaan esimerkiksi lastenhoidossa. Haastatellut olivat myös keskellä akuuttia asunnottomuustilannetta, ja toivoivat ”vain” saavansa asunnon. Sijainnilla vaikutti olevan toissijainen merkitys.

6.2 Ja tällä hetkellä mulla ei ole töitä

Työllistyminen, tulot ja opiskelu nähdään usein kotoutumisen mittareina, sillä niillä on monia integraation osa-alueita palvelevia vaikutuksia sekä taloudellisesta että psykososiaalisesta näkökulmasta (Alitolppa-Niitamo 2005, 39). Työttömyys ja taloudellinen epävarmuus aiheuttavat maahanmuuttajien hyvinvoinnille samanlaisia negatiivisia seurauksia kuin valtaväestölle, ja käytettävissä olevat varat vaikuttavat suuresti muun muassa asumiseen ja asunnonsaannin mahdollisuuksiin. Kun integraatiokeskustelussa keskitytään maahanmuuttajan työllistymiseen ja kouluttautumiseen, puhutaan niin sanotusta taloudellisesta integraatiosta (Saukkonen 2013, 66). Integraation eri määritelmiä ja pohdintaa integraatiosta on esitetty luvussa 3.3.

Vain yksi haastateltavista teki haastatteluhetkellä osa-aikaista ansiotyötä hoitoalalla, ja muutama henkilö oli juuri suorittanut työharjoittelun. Vanhin ja pisimpään Suomessa ollut haastateltava oli työskennellyt monta vuotta bussikuskina ja tehnyt ”milloin mitäkin”, mutta haastatteluhetkellä hänkin oli työtön. Yksi haastateltava oli työskennellyt lastentarhassa ja muutamalla oli työkokemusta hoitoalalta.

Haastateltavat kokivat, että pääosin työttömyyden aiheuttama heikko taloudellinen tilanne oli yksi suurimmista asunnottomuutta aiheuttavista tekijöistä. Haastateltaville yksityisen sektorin vuokra-

asunnot olivat pääsääntöisesti liian kalliita, ja jokainen toivoi saavansa kohtuuhintaisen kunnallisen vuokra-asunnon Helsingin kaupungilta. Haastateltavat harmittelivat esimerkiksi takuuvuokrien suuruuksia, jotka olivat esteenä yksityisen vuokra-asunnon hakemiseen. Heikko taloudellinen tilanne rajasi haastateltavien asunnonhakumahdollisuuksia rajusti, ja jokainen koki ainoaksi asuntovaihtoehtokseen Helsingin kaupungin kunnallisen vuokra-asunnon, jotka ovat suhteessa yksityisen sektorin vuokra-asuntoihin edullisia.

Jos sinulla on rahaa, ehkä sinä saat jo tänään sen asunnon minkä sinä haluat, koska jos olet tehnyt netissä hakemuksen, sinä saat monta vuokra-asuntoa. Mutta tarvitset ehkä kaksi kuukautta tai yksi kuukautta vuokra (takuuvuokra). Jos sinä voit sen maksaa, niin saat avaimen. Mutta jos sinulla ei ole mitään rahaa, siitä tulee hyvin vaikeaa. Ja silloin sinun pitää odottaa Helsingin kaupungin asuntoa. (...)

(Yusuf, 40 –vuotias mies)

Haastateltavat saivat haastatteluhetkellä usein tilanteestaan riippuen erilaisia sosiaalitukia, esimerkiksi toimeentulotukea sosiaalivirastosta tai opintotukea Kansaneläkelaitokselta. Opintotukea saivat useat, sillä suurin osa haastateltavista opiskeli esimerkiksi hoitoalaa, kauppa-alaa tai lukiossa. Aineistoni tukee Alitolppa-Niitamon sekä Alin (2001, 134) tutkimuksia, joiden mukaan Suomessa asuvat somalialaiset opiskelevat heikkojen työllistymismahdollisuuksien vuoksi ahkerasti. Edellä mainittujen mukaan, somalialaisten joukossa onkin enemmän opiskelijoita kuin muissa maahanmuuttajaryhmissä (emt., 134). Tutkimukseen osallistuneet kertoivat opiskelevansa pääosin sen takia, jotta he saisivat töitä tulevaisuudessa.

Vaikka opiskelu on kotoutumisen kannalta merkittävää, ei se ainakaan välittömästi kasvata ihmisen tuloja, muuten kuin opiskelijaetuuksien sekä opintotuen ansiosta. Yleisesti ottaen haastateltavien tulot olivatkin pienet. Kuitenkaan tulojen pienuutta ei suoranaisesti valiteltu, vaan haastateltavat usein sanoivat pärjäävänsä hyvin pienillä tuloilla. Haastateltavien toiveisiin ei kuulunut suoranaisesti raha, vaan he useimmiten toivoivat löytävänsä töitä ja asunnon. Faisal kertoi pilke silmäkulmassaan, että hän pärjää pienellä summalla rahaa, sillä hän elää päihtetöntä elämää, ja ”käyttää” vai teetä ja ruokaa:

Jos talous on 1700 tai 1400 tai 1300 (kuussa) se riittää mun elämään, koska mulle ei oo mitään huumetta, ei mitään ongelmaa, ei tobacco, alkoholia tai mitään ongelmia. Mä käytän vaan teetä ja ruokaa! (paljon naurua)

(Faisal, 28 –vuotias mies)

Työttömyys vaikutti aineistoni mukaan haastateltavien asunnottomuustilanteisiin ainakin kahdella tapaa. Ensinnäkin työttömänä taloudelliset resurssit olivat usein heikot, jotka rajasivat asunnonhakumahdollisuuksia huomattavasti. Kalliimpia, usein yksityisen sektorin vuokra-asuntoja ei voitu edes hakea, varsinkaan jos kuukausivuokran lisäksi pyydettiin monen kuukauden takuuvuokraa.

Toiseksi, haastateltavat kokivat, että työttömyys heikensi heidän statustaan asuntomarkkinoilla huomattavasti. He kokivat olevansa erittäin huonossa kilpailutilanteessa asuntoa hakiessaan, sillä työttömälle henkilölle ei haluta vuokrata asuntoa, vaikka taloudellinen tilanne olisikin kunnossa esimerkiksi sosiaaliturvan ansiosta, tai vaikka sosiaalivirasto maksaisi asunnon vuokran kokonaan. Tästä voisi vetää varovaisen johtopäätöksen syrjinnästä etnisen taustan takia asuntomarkkinoilla, jota perustellaan henkilön työttömyystilanteella. Seuraavassa puheenvuorossa Faisal kertoo, kuinka työttömyys on muodostunut asunnonsaannin esteeksi esimerkiksi Nuorisosäätiön asuntoihin, vaikka säätiö mainostaa tarjoavansa ”vuokratoteja työssäkäyville ja työelämään hakeutuville 18-30 vuotiaille” (Nuorisosäätiö 2014):

Mä olen lähettänyt monta eri hakemusta Satoon, kaupungille, Nuorisosäätiölle ja Alkuasuntoon ja monelle yksityiselle, mutta viel ei oo löytynyt mitään. Ja ihmiset sanoo, ei Helsingin kaupunki, mutta Nuorisosäätiö ja yksityinen ja Sato sanoo: Oletko töissä? Ja tällä hetkellä mulla ei ole töitä, ja tämän jälkeen se on vähän hankalaa. Ei oo löytynyt asuntoa vielä.

(Faisal, 28 –vuotias mies)

Anisa oli nuori nainen, joka kertoi olevansa turhautunut Suomen asuntomarkkinoihin, sillä hän koki, että vakituinen työ oli edellytys minkä tahansa vuokra-asunnon saannille. Haastatteluhetkellä hän suoritti kaksoistutkintoa, ja opiskeli sekä hoitoalalla että ylioppilaaksi. Hän oli myös tehnyt opintojensa ohella määräaikaista töitä omalla alallaan, ja vaikutti kaiken kaikkiaan hyvin määrätietoiselta, aikaansaavalta ja tunnolliselta ihmiseltä. Hän koki ongelmakseen vakituisen työpaikan puuttumisen, joka oli mielestään estänyt häneltä monen asunnon saannin. Hän ei kuitenkaan (vielä) voinut aloittaa vakituudessa työsuhteessa, sillä hän halusi suorittaa ensin tutkintonsa loppuun. Opintojen suorittaminen kahdessa instituutissa oli niin aikaa vievää, ettei vakituiseen työsuhteeseen yksinkertaisesti ollut mahdollisuutta. Hän kuitenkin pelkäsi opintojensa puolesta, sillä opiskelu rauhattomassa asuntolassa oli hyvin haastavaa. Hänestä tuntui pahalta se, että vaikka hän opiskeli päivät pitkät ja yritti parhaansa integroitua yhteiskuntaamme, hän ei kokenut saavansa siitä minkäänlaista arvostusta:

Joo eli koulua, niinku nyt mä oon sekä hoitoalalla sekä lukio, eli kaksoitukinto (...)Ne kysyy et ootko sä töissä tai niinku tällaista, niinku et aina se asunto riippuu siitä että ootko töissä, ja joskus se on vähän hankalaa, niinku ku sä et oo töissä ja tollasta et se tuntuu vähän pahalta. Et miks ne aina kysyy et ootko töissä ku sulla ei ole töitä.

(Anisa, 21 –vuotias nainen)

Tämä kertoo siitä, kuinka Suomessa työnteko on yhä ”täyden kansalaisuuden” ehtona (ks. Suurpää 2002). Suomessa ihmisen identiteettiä määrittää vahvasti ammatti ja työnteko, ja ilman vakituista työpaikkaa ei ”kunnan kansalaisen” määritelmä täyty. Haastateltavat olivat kuitenkin motivoituneita olemaan ”kunnan kansalaisia”, ja tekemään töitä. Yksi tärkeimmistä päämääristä jokaisen haastateltavan elämässä oli opiskelu ja työssäkäynti. Jos haastateltava ei haastatteluhetkellä opiskellut tai tehnyt töitä, oli se haastateltaville tärkeimpiä tulevaisuuden unelmia. Jokainen nosti haastatteluissa useaan otteeseen esille opiskelun ja työssäkäynnin suuren merkityksen, ja jos henkilö opiskeli tai teki töitä, oli se henkilön arjen keskiössä yhtenä arkea voimakkaimmin määrittelevänä tekijänä. *Maahanmuuttajien elinolot* -tutkimuksen mukaan työn tekemisellä näyttäisi olevan erityisen suuri merkitys juuri somalialaisille, joista peräti 90 prosenttia piti ansiotyötä erittäin tärkeänä elämänsisältönä (Alitolppa-Niitamo 2005, 40). Aineistoni tukee tätä tutkimusta täysin, sillä ansiotyön tekemisen suuri merkitys tuli esille jokaisessa haastattelussa:

I hope to get my own house, to study what I like, and to get a good job, yeah I have dreams.

(Warda, 32 –vuotias nainen)

Jokapäiväisessä elämässä paras asia on mennä töihin ja (olla) työssä.

(Faisal, 28 –vuotias mies)

Asunnottomuuden aiheuttaman stressaavan elämäntilanteen kanssa pärjättiin paremmin, jos arkeen kuului säännöllistä opiskelua tai työssäkäyntiä. Kuitenkin asunnottomuus oli asia, joka selkeästi vaikeutti opiskelua ja työssäkäyntiä. Monet haastateltavat valittivat, kuinka asunnottomana on vaikea keskittyä opiskeluun tai työssäkäyntiin. Ahmed oli nuori mies, joka oli joutunut keskeyttämään koulunsa, sillä hänen elämänsä oli ollut niin kaoottista ilman omaa kotia. Hän

nukkui öitään ”milloin missäkin” kierrellen, eikä hänen koulunkäynnistään ymmärrettävästi tullut tällaisessa elämäntilanteessa mitään. Hänelle koulun keskeyttäminen oli ollut erittäin kova paikka, sillä hän koki epäonnistuneensa täysin asiassa, joka oli ollut hänen unelmansa:

Sitten mä olen opiskelija täällä Suomessa ja sitten mä haluan mennä opiskelee, koska minun kotimaassa, minä en ole opiskellut siellä, ja täällä, minulla on mahdollisuus opiskella. Mutta tiedätkö, ongelmana on asunto, jos sinulla ei ole asuntoa, et voi opiskella hyvin. (Osa tekstistä suomennettu)

(Ahmed, 30 -vuotias mies)

Tämä kertoo siitä, kuinka syrjäyttävä vaikutus asunnottomuudella voi olla, myös ihmiselle, jonka elämä muuten on hallinnassa. Näkemykseni on, että tämä johtuu sekä käytännöllisistä syistä, jotka konkreettisesti vaikeuttavat arkielämän sujumista, kuin myös psykososiaalisista syistä, jotka vaikuttavat muun muassa ihmisen henkiseen hyvinvointiin, sekä sosiaalisen toiminnan mahdollisuuksiin.

6.3 Hän haukku mua niinku koko ajan, niinku ihan sikana

Rasismi on ollut yksi tärkeistä tutkimukseni teemoista, sillä tilastollisesti somalialaiset Suomessa joutuvat niin rasististen rikosten kuin muunkin rasismin kohteeksi useammin kuin muut maahanmuuttajaryhmät, ja he tutkimusten mukaan kohtaavat muita etnisiä ryhmiä enemmän syrjintää (Puuronen 2011, 38). Rasismin eri määritelmiä ja näkökulmia löytyy luvusta 3.5.

Vesa Puuronen (2011) on tehnyt erottelun rakenteellisen ja arkielämän rasismin välille. Rakenteellisesta rasismista puhutaan, kun on kyse normien ja instituutioiden keskeisistä käytännöistä, jotka asettavat toiset etniset, rodulliset tai kulttuuriset ryhmät toisia heikompaan asemaan. Arkielämän rasismista puhutaan, kun on kyse arkisissa kohtaamisissa ilmenevistä käytännöistä, jotka asettavat eri ryhmiin kuuluvat ihmiset epätasa-arvoiseen asemaan, tai osoittavat heidän alempiarvoisuutensa.

Aineistoni perusteella somalialaiset kohtaavat Suomessa sekä rakenteellista-, että arkipäivän rasismia. Rakenteellinen rasismi vaikuttaa somalialaisten asunnonsaantimahdollisuuksiin monellakin tapaa. Ensinnäkin vuokra-asuntomarkkinat etenkin yksityisellä sektorilla näyttävät suosivan valtaväestöön kuuluvia kantasuomalaisia (ks. esim. Kostiainen & Laakso 2012, 18).

Toiseksi, rakenteellista rasismia ilmenee monella eri yhteiskunnan sektorilla, kuten työmarkkinoilla, joka taas heikentää asunnonsaantimahdollisuuksia välillisesti (ks. esim. Ekholm 2001, 174).

Arkielämän rasismi taas vaikuttaa muun muassa asunnottoman arkiseen selviytymiseen ja hyvinvointiin sekä ihmisen turvallisuuden tunteeseen, ja on näin ollen tutkimukseni kannalta merkittävää (Alitolppa-Niitamo 2005, 43). Molempia edellä esitettyjä rasismin muotoja on käsitelty haastatteluissani.

Suunnitellessani haastatteluissa käyttämäni kysymysrunkoa (Liite 1.), olin varma siitä, että halusin keskustella haastateltavien kanssa heidän mahdollisesti kokemistaan rasistisista kokemuksistaan Suomessa, ja erityisesti asuntomarkkinoilla. Oletin haastateltavien kohdanneen rasismia Suomessa, ja mahdollisesti kokeneen syrjintää asuntosektorilla, sillä Suomessa etninen syrjintä on tosiasia, jota todistetusti tapahtuu esimerkiksi työmarkkinoilla (mm. Saukkonen 2013, 231). Yllätyksekseni kuitenkin lähes jokainen haastattelemani henkilö kielsi ensin olettamukseni, että Suomessa esiintyisi rasismia somalialaisia kohtaan.

Täällä ihmiset kaikki on sama, ei ole eroa somali, kaikki on tasa-arvo.

(Fatima, 30 –vuotias nainen)

Muutama haastateltavista kielsi kokonaan kohdanneensa rasismia ja painottivat, että pitivät Suomea tasa-arvoisena maana. Kuitenkin suurimman osan kanssa keskusteltuaamme aiheesta lisää, kävi ilmi, että haastateltavia oli esimerkiksi kovaan ääneen haukuttu julkisissa kulkuvälineissä, ja että he olivat kokeneet asuntomarkkinoilla syrjintää nimenomaan etnisen taustansa takia. Seuraava keskustelupätkä kuvastaa erinomaisesti sitä tyypillistä tapaa, kuinka rasismista aineistossani keskusteltiin. Keskustelusta huomataan, kuinka puheen sävy muuttuu keskustelun edetessä rasismin kieltämisestä rasististen kokemusten kertomiseen:

T: Ootsä kokenut Suomessa rasismia?

A: En todellakaan! Siis mä en oo niinku negatiivinen ihminen tiedätsä, siis kun suomalainen niinku antaa meille kaikki, niinku koulu on ilmainen ja rahaa, kaikki (...).

T: Mut sä oot Suomessa kokenut jotain, onks joku haukkunut sua tai...?

A: Joo, siis silloin mä olin ratikassa ja sit niinku iso mies joku niinku viiskymppinen tai kuuskymppinen, ja hän haukkui mua niinku koko, koko ajan, niinku ihan sikana.

Siis niinku et sä oot neekeri ja miks sä muutit meidän maahan, sä oot afrikkalainen, sä

oot apina, sä oot niinku koira. Siis koko ajan hän haukku mua.

T: Okei, no miltä se tuntui susta?

A: Vähän pahalta, mutta tietenkin...siis yht'äkkiä poika niinku joku 9 –vuotias tuli siihen et turpa kiinni. Hän sanoi et voisitsä olla hiljaa! Miks sä haukut niinku tota tyttöä, siis ole hiljaa!

(Anisa, 21 –vuotias nainen)

Yusuf oli vanhempi mies, joka oli ollut Suomessa jo monta vuosikymmentä. Hän kertoi huomanneensa muutoksia ihmisten asenteissa positiivisempaan suuntaan. Hänen mukaansa rasismi on Suomessa vähentynyt siitä, mitä se oli vielä 1990 -luvulla, Allaksen kuvaileman ”somalishokin” aikaan (1991). Yusufin mukaan nuoret ihmiset ovat vanhempia ihmisiä avoimempia eri etnisiä ryhmiä kohtaan. Seuraavassa puheenvuorossa hän kertoo ajatuksistaan rasismista Suomessa:

Ei oo tällä hetkellä mitään rasismia, mutta ennen oli, yhdeksänkymmentä (luvulla) oli, mutta tällä hetkellä minun mielestä tilanne on normaali, tällä hetkellä (etnisyydellä) ei ole mitään väliä. Somalin ihmiset, suomalaiset ihmiset, ja ne ovat hyviä ihmisiä, mutta minun mielestä...kun olet kysynyt olenko nähnyt rasisti, en mä ole nähnyt mitään. Tällä hetkellä, mitään ei ole tapahtunut. (...) Ennen tilanne oli vaikea, mutta tällä hetkellä kaikki on normaalia. Ja toinen asia, nuoret ihmiset ja vanhat ihmiset Suomessa on erilaisia. Nuoret kaikki tietävät ja helposti tutustuvat, on normaalia... Mutta vanhukset on vähän... On eri.

(Yusuf, 40 -vuotias mies)

Vaikka haastateltava painottaakin sitä, että nykypäivän Suomessa vallitsee yleisesti ottaen eri etnisten ryhmien välinen tasa-arvo, jatkaa hän kuitenkin kertomalla, että esimerkiksi turvapaikkahakuprosessiin tai asunnonhakuprosessiin saattaa vaikuttaa hakijan etninen tausta:

Joskus on totta, esimerkiksi, jos sinä olet täällä mikä on turvapaikka, ja olet tehnyt hakemuksen ja muutkin ihmiset ovat tehneet, jos sinun nimi on Mohammed tai Abdi ja näin, ei kukaan tee mitään! Kaikki heittää tälleen... (näyttää papereiden heittämistä pois). Jos on Jussi niin okei, voi antaa (huokaus) mutta en mä voi sanoa että on rasismi, mutta ei oo kaikki paikka, mutta kaikki on erilaisia.

(Yusuf, 40 -vuotias mies)

Syitä, miksi rasismin olemassaoloa ei haluta tunnustaa tai sen tunnustaminen on vaikeaa, on varmasti useita. Ensinnäkin, vaikka rasismin kohteeksi joutuvia ihmisiä voidaan perustellusti kutsua rasismin uhreiksi, ovat he myös aktiivisia toimijoita, jotka ymmärtävät rasismin

epäoikeudenmukaisuuden ja hakevat keinoja vastustaa, tai välttää itseensä kohdistuvaa rasismia. Voidaan puhua selviytymisstrategioista (coping strategies), joiden avulla vastustetaan tekijöitä, jotka rajoittavat heidän toimijuuttaan (Rastas 2007, 13). Pertti Alasuutarin mukaan (2007) julkiset diskurssit ovat keskeinen yksilöiden selviytymisstrategioiden rakennusaine.

Toiseksi, ihmisillä on hyvin erilaisia käsityksiä rasismista ja siitä, minkä tyyppiset teot, ja minkä tyyppinen käytös katsotaan rassistiseksi. Tämä subjektiivisuus vaikeuttaa rasismin tutkimista ja siitä puhumista. Haastatteluja tehdessäni minulle tuli sellainen tunne, että haastateltavat saattoivat määritellä rassistisen teon vain teoksi, joka on erittäin vakava. Tämä kävi ilmi juuri siten, että henkilö saattoi samaan hengenvetoon kertoa, että ei ole kokenut Suomessa minkäänlaista rasismia, mutta että häntä on haukuttu julkisella paikalla esimerkiksi neekeriksi. Syrjintää on sekä suoraa että epäsuoraa, ja etenkin epäsuoraa syrjintää voi olla erittäin vaikea todentaa. Yksi vaikeimmin havaittavasta, mutta silti todellista eriarvoisuutta aiheuttavasta syrjinnän muodosta on rakenteellinen syrjintä, jossa esimerkiksi eri yhteiskuntarakenteisiin sisältyvät usein julkilausumattomat säännöt, normit sekä vakiintuneet toimintatavat estävät vähemmistöihin kuuluvia ihmisiä saavuttamasta yhtäläisiä oikeuksia ja mahdollisuuksia. (Saukkonen 2013, 231.) Esimerkiksi tämän tyyppistä syrjintää on jopa syrjinnän kohteeksi joutuvan vaikea huomata.

Kolmanneksi, koin, että haastateltavat eivät halunneet painottaa Suomessa esiintyvää rasismia minulle, suomalaiselle haastattelijalle, koska ajattelivat näin jotenkin loukkaavan tai kritisoivan minua. On myös mahdollista, että haastateltavat halusivat antaa minulle kuvan ”hyvästä” ja integroituneesta maahanmuuttajasta, joka ei kohtaa syrjintää.

Seuraavaksi siirryn kuvailemaan sosiaalisten tekijöiden vaikutuksia haastateltujen asunnottomuustilanteisiin. Sosiaaliset tekijät asunnottomuuden takana liittyvät asunnottomien sosiaalisiin taustoihin ja verkostoihin, ja ne ovat asunnottomuutta aiheuttavien rakenteellisten- ja yksilötason tekijöiden välillä. Somalialaisten yhteisöllisyyden suuri merkitys on yksi työni tärkeimmistä teemoista, etenkin arkisen selviytymisen näkökulmasta, ja käsittelen sitä luvussa 7. Kuitenkin seuraavassa kappaleessa (*Tulee vähän ongelmia sinulle ja sinun ystäväille*) kerron sosiaalisista konflikteista ja ongelmista, joita haastateltavat olivat Suomessa kokeneet.

6.4 Tulee vähän ongelmia sinulle ja sinun ystävälle

Somalialaisten asumiskulttuuria voi yleisellä tasolla kuvata yhteisölliseksi (ks. esim Dhalmann 2011, 57), ja useiden sukupolvien yhteisasuminen kuuluu kulttuuriin. Somalikulttuuriin kuuluu perinteisesti vahvasti vierailukulttuuri ja on yleistä, että kodin ovi on aina avoin naapureille, tai muille vieraille. Somalikulttuurissa on yleistä myös tarjota majoitusta sukulaisille ja ystäville, pidemmäksikin aikaa, joka kävi selkeästi ilmi myös aineistostani: jokainen haastateltava oli asunnottomana asunut ystävänsä tai sukulaisensa luona, monet jopa useita vuosia. Oman yhteisön merkitys identiteetin rakennuspalikkana ja arkisena voimavarana on aineistoni mukaan suuri. Käsittelen tätä tarkemmin myöhemmin, kun kerron luvussa 7 arkisen selviytymisen voimavaroista.

Vaikka somalikulttuurin yhteisöllisyyden merkitys korostui aineistossani, ei se aineistoni valossa tarkoita sitä, ettei myös ongelmia voisi ilmetä sosiaalisissa suhteissa. Osa haastateltavista oli kokenut avioeron, ja osan asunnottomuuteen olivat johtaneet ongelmat muuntyyppisissä sosiaalisissa suhteissa. Aineistostani kävi ilmi, että ongelmat sukulais-, perhe- tai ystävyys-suhteissa olivat synnyttäneet asunnottomuustilanteen osalle haastateltavista. Jos haastateltava oli asunut ystävänsä tai sukulaisensa luona, oli hyvin yleistä, että henkilöt olivat asuneet erittäin ahtaasti, joka oli aiheuttanut ongelmia asumisessa. Pienissä asunnoissa saattoi asua monihenkisiä suurperheitä, ja sen lisäksi vielä perheen ystäviä tai sukulaisia.

Mut se oli niinku kaksio ja mun tädillä on seitsemän lasta, et sinne ei niinku vaan mahtunut. (...)

(Anisa, 21-vuotias nainen)

Fatima kertoi asuneensa ystävänsä luona kaksi vuotta, kunnes hän joutui muuttamaan pois, ja jäi näin asunnottomaksi. Hän oli sitä mieltä, että ilman omaa huonetta ja omaa henkistä ja fyysistä tilaa, on lähes vääjäämätöntä, että henkilöiden välille syntyy ongelmia ja jännitteitä:

F: Sitten se tapahtui, tuli vähän ongelmia, koska jos ihmiset asuu yhdessä tulee vähän ongelmia. Ja mä menin sosiaalitoimistoon ja sitten mä kerroin mitä tapahtui, ja sitten sosiaali soittaa tää paikka ja mä tulín tänne.

T: Minkälaisia ongelmia tuli?

F: Koska se, elämä, tulee vähän ongelmia sinulle ja sinun ystävälle. Joo vähän...mun ystävän äiti ja hänen sisko ja me olemme niin paljon yhdessä ja sitten...

T: Oliko se liian pieni se talo?

F: Joo, se vähän iso mutta mulla ei ole omaa huonetta ja siksi se tulee vähän ongelmaa mulle, mä luulen, että jos asut näin pitkään se tulee vähän vaikeaa, siksi mä muutin.

T: Sanoko he sulle, että sin pitää lähteä?

F: Joo.

(Fatima, 30 -vuotias nainen)

Monesti tilanpuute oli aiheuttanut ongelmia ja ahdistusta yhteisasumisessa, sekä häirinnyt myös esimerkiksi henkilön koulunkäyntiä ja jokapäiväistä elämää:

Because the kids are disturbing, I cannot stay with her (henkilön sisko), because she has some kids. And when I go to school and come back my things are all down, and I cannot talk with them because they are small kids, they don't know nothing.

(Ahmed, 30 –vuotias mies)

Vaikka kirjallisuudessa ja haastatteluissa painotetaan somalialaisten solidaarisuutta (ks. esim. Dhalmannin 2011, 57;), ei ystävän tai sukulaisen luona asuminen ollut kenestäkään haastateltavasta paras asumisratkaisu. Aineistostani kävi selväksi, että ihmiset haluavat nimenomaan oman kodin yhteisöllisen asumisen sijaan. Yhteisasuminen ei ollut kenestäkään hyvä vaihtoehto, ei edes ystävän tai sukulaisen kanssa. Oman tilan tarve on siis aineistoni valossa erityisen tärkeää, oli kulttuurinen tausta kuinka yhteisöllinen tahansa. Aineistoni mukaan halutaan ”omat kodit ja omat elämät”, mutta ystävien ja sukulaisten kanssa halutaan viettää aikaa:

T: Haluaisitteko te muuttaa yhdessä jonnekin? (Kysyn tätä kahdelta naispuoliselta ystävältä, toinen tulkkaa toista haastattelutilanteessa)

F: Eiiii! (Nauraa) Jos me muutamme yksi asunto vai? Eiiii! Omat kodit! Me halutaan omat elämät, me halutaan viikonloppuna (nähdä ja olla yhdessä), mutta aina ei! Meillä on salaisuus, me halutaan yksin (asua). (Paljon naurua)

(Fatima, 30 –vuotias nainen)

Yhteisöllisyyden merkitys ilmeni aineistostani kuitenkin monin tavoin, esimerkiksi siten, että omaa kotia toivottiin juuri siksi, että sinne voisi kutsua ystäviään ja sukulaisiaan kylään milloin haluaa.

Monia haastateltavia ahdistivat asuntoloiden tiukat vierailuajat, ja se etteivät he voineet pyytää ystäviään esimerkiksi yökylään luokseen. Tämä konkreettisesti vaikeutti sosiaalisten suhteiden ylläpitoa paikallisella tasolla. Kun kysyin Anisalta mikä omassa asunnossa olisi parasta, hän vastasi:

Jos mä saan oman kämpän, sit niinku kaikki mun kaverit tulee (kylään).

(Anisa, 21 -vuotias nainen)

Kirjallisuuden mukaan se, että maahanmuuttajilla on kantaväestöä keskimäärin huonommat sosiaaliset verkostot Suomessa tekee maahanmuuttajista asuntomarkkinoilla riskiryhmän (ks. esim. Kostiainen & Laakso 2012, 17). Aineistoni mukaan tämä pitää osittain paikkaansa, osittain ei. On totta, että haastateltavilla harvoin oli sosiaalisia suhteita ja verkostoja asunnon omistajiin ja potentiaaliin vuokranantajiin, sillä haastateltavien tuttavat, yleensä oman etnisen yhteisön jäsenet, asuivat kertomusten perusteella myös vuokra-asunnoissa. Sosiaalisia suhteita suomalaisiin oli haastateltavien mukaan vaikea muodostaa. Toisaalta, haastateltavilla oli yleensä vahvojakin suhteita muihin somalialaisiin ja muihin maahanmuuttajiin, jotka pystyivät auttamaan esimerkiksi suomen kielen kanssa, tai tarjoamaan väliaikaista yösijaa.

Kolmannessa ja viimeisessä linssissä käsitellään yksilötason tekijöitä asunnottomuuden taustalla. Näitä voivat olla esimerkiksi erilaiset henkilökohtaiset ominaisuudet sekä yksilön elämänhistoria. Aloitan kertomalla avioeroista (*Vähän oli sitten riiteleminen*), jotka sekä aineistoni että kirjallisuuden valossa ovat somalikulttuurissa melko yleisiä (mm. Tiilikainen 2003). Mietin pitkään kuuluvatko avioerot toiseen vai kolmanteen linssiin, mutta päädyin sijoittamaan avioerot kolmanteen, siitä syystä, että avioero on henkilön elämänhistoriaan kuuluva tapahtuma, eikä esimerkiksi sosiaalisiin verkostoihin liittyvä. Kolmannessa linssissä käsitellään myös kulttuuristen tekijöiden merkitystä (*Suomessa asuminen on vaikeaa meille*) asunnottomuuden taustalla.

6.5 Vähän oli sitten riiteleminen

Vaikka perheen ja sukulaisuuden merkitys on Somaliassa yleisesti ottaen suuri (Tiilikainen 2003, 29) ovat avioerot somalialaisten keskuudessa melko tavallisia (Tiilikainen 2003, 34). Eroaminen näyttää olevan vielä tavallisempaa diasporassa kuin Somaliassa, johon vaikuttanee ainakin naisten ja miesten roolien muuttuminen (Tiilikainen 2007, 280).

Parisuhteen päättyminen aiheuttaa ongelmia asumisessa samalla lailla niin kantasuomalaisten kuin somalialaisten parissa (ks. esim. Kostiainen & Laakso 2012, 18.) Parisuhteen päättyessä joko suhteen molemmat osapuolet tai toinen osapuoli yleensä muuttaa yhteisestä asunnosta pois, jolloin riski jäädä asunnottomaksi on suuri, jos omaa uutta asuntoa ei heti löydykään. Erotilanne on usein raskas prosessi, ja saattaa aiheuttaa ongelmia myös psyykkisessä jaksamisessa, joka saattaa imeä ihmisen voimavaroja, ja heikentää mahdollisuuksia asunnon löytämiseen entisestään.

Osa haastattelemistani henkilöistä, kaikista nuorimmat pois lukien, olivat olleet naimisissa joko Somaliassa tai Suomessa. Yksi mies oli ollut naimisissa suomalaisen naisen kanssa, mutta muuten aviossa oltiin oltu somalialaisten kanssa. Lähes jokaisella oli lapsia Somaliassa tai muualla päin maailmaa, ja muutamalla miespuolisella oli lapsia myös Suomessa. Yhdelläkään naispuolisella ei ollut Suomessa lapsia, mutta usein lapsia oli jäänyt Somaliaan asumaan, haastateltavan äidin, ”pikku äidin” eli tädin (Tiilikainen 2003, 29), tai muiden sukulaisten hoidettavaksi. Somalikulttuurissa ei ole tavatonta, että lasta kasvattavat myös muut kuin biologiset vanhemmat (emt., 29), ja tämä näkyi myös aineistossani. Kahdella miehellä oli, tai oli ollut, useampia vaimoja samanaikaisesti, joka islamin mukaan on hyväksytty käytäntö (emt., 33).

Haastateltavien avioerokertomukset olivat mielestäni melko tyypillisiä kertomuksia suhteen hajoamisista. Emme haastatteluissa kuitenkaan keskittyneet puimaan henkilöiden avioeroja yksityiskohtaisesti, vaan yleensä ohitimme aiheen pintapuolisesti. Warda kuitenkin kertoi avoimesti hyvinkin yksityiskohtaisesti avioeronsa taustat, sillä hän koki, että avioero ja siitä aiheutuneet rahavaikkeudet olivat hänen asunnottomuuden taustalla olevat pääsyyt:

W: I was with him. Then he signed the electricity bill to my name, and I didn't know. (...) Then I asked him, how is this happen? I asked it (the company) and they say that you signed it. The bill come to my name, the lasku, and I say, we cannot be! I can't be with you. Then I moved. Then the paper come to my post. They say in it that this is the bill of your house, that you have not paid for 4 months. The vuokra.

T: And then you get a divorce?

W: Yeah, we are not good together before, but this was a big problem. All the money (lasku) come to my name. I was not working so I tell the court, and they say, move the house. And now I am paying the bill, it was almost 3000 euro.

T: Because of the flat?

W: Yeah, so that is why I am homeless.

(Warda, 32 –vuotias nainen)

Yleensä avioerojen yksityiskohtia ei puitu, haastateltava vain kertoi, että hän oli eronnut. Tuntui,

että avioeroja ei kuitenkaan sen kummemmin häpeilty tai peitelty (ks. esim. Tiilikainen 2003, 34). Joskus haastateltavat kertoivat erittäin pintapuolisesti ja ympäröivästä tilanteestaan, kuten seuraavasta tekstinpätkästä huomaamme, jossa Yusuf kuvailee avioeroaan ja nykytilannettaan:

Y: Normaalina oli. Mä olin, vaimo oli, ja perhe oli. Vähän oli (sitten) riitelemisen.

T: Mmm?

Y: Niin, sen jälkeen mä olen ollut täällä (asuntolassa), vähän aikaa. En mä tiedä mikä tilanne on myöhemmin sitten.

(Yusuf, 40 -vuotias mies)

Haastattelin sekä miehiä että naisia, jotka olivat joutuneet asunnottomiksi avioeron takia, eikä aineistostani käynyt selvästi ilmi, että sukupuolella olisi suurta merkitystä sen suhteen, kumpi joutuu muuttamaan asunnosta pois avioeroproessin jälkeen. Yleensä lapset jäävät somalikulttuurissa äidilleen asumaan (Tiilikainen 2003), ja oletankin, että jos useamman haastateltavan lapset olisivat olleet Suomessa, olisi sukupuolten välinen ero ollut selkeämpi. Ne miehet, joilla oli lapsia Suomessa, olivat avioeron sattuessa joutuneet muuttamaan pois. Somaliassa sekä miehet että naiset saavat avioitua uudestaan avioeron jälkeen. Marja Tiilikainen on kuitenkin nostanut esiin avioeroihin liittyvän melko näkymättömänä olleen ongelman: musliminaisten voi olla vaikea saada avioeroa islamilaisesta avioliitosta, mikäli aviomies vastustaa eroa (Tiilikainen 2003, 280). Tällainen ongelma oli yhdellä haastateltavallani, Wardalla, joka oli vielä virallisesti naimisissa miehensä kanssa, joka ei antanut hänelle eroa islamilaisesta liitosta. Tämä jätti Wardan liminaaliseen ja kiusalliseen tilaan, jossa hän ei käytännössä ollut suhteessa miehen kanssa, mutta ei virallisesti eronnutkaan.

Aineistoni ja tehdyn tutkimuksen perusteella avioerot asunnottomuuden syynä ovat somalialaisia sekä valtaväestöä yhdistävä tekijä. Tutkimukseni tukee maahanmuuttajien asunnottomuutta koskevia tutkimuksia (mm. Sarantaus 2006; Rastas 2002; Mikkonen & Kärkkäinen 2003), joissa on todettu, että maahanmuuttajien asunnottomuuden taustalla on usein avioero. Lehtonen ja Salonen (2008, 105, 108) ovat tutkineet polkuja asunnottomaksi joutumiselle, ja heidän tutkimustensa mukaan valtaväestön avioeroihin liittyy usein tavalla tai toisella alkoholi. Tämä ei kuitenkaan näytä maahanmuuttajien kohdalla pitävän paikkaansa (mm. Rastas 2002), ja tätä tulosta tukee myös oma aineistoni.

6.6 Suomessa asuminen on vaikeaa meille

Maahanmuuttajan kotoutumisen kannalta on luvussa 6.2 käsitellyn taloudellisen integraation lisäksi tärkeää ainakin uuden kielen oppiminen, ja ympäröivän yhteiskunnan kulttuurin omaksuminen, joka helpottaa uuteen yhteiskuntaan mukaan pääsemistä. Puhutaan niin sanotusta kulttuurisesta integraatiosta, jolloin yksilö oppii yhteiskunnan valtakielä, sekä omaksuu ympäröivän yhteiskunnan arvoja, tapoja ja käyttäytymismalleja (Saukkonen 2013, 66).

Kielen ja yhteiskunnan tuntemuksen puutteen vaikutukset elämänhallinnalle ja esimerkiksi vanhemmuudelle saattavat lisätä ihmisen psykososiaalisia ongelmia (Alitolppa-Niitamo 2005, 46). Kielitaidon puute lisää haasteita ymmärtää ympäröivää yhteiskuntaa ja esimerkiksi erilaisia palveluita, ja sitä, kuinka ne toimivat. Suomessa hyvinvointipalvelut ovat eriytyneet monille hallinnollisille sektoreille, ja julkisten palvelujen tuntemus on merkittävää esimerkiksi erilaisten palveluiden saamisen turvaamiseksi. (Emt., 47.)

Haastateltavat ihmiset olivat olleet Suomessa keskimääräisesti muutamia vuosia, ja he puhuivat kaikki suomea jonkin verran. Yksi haastateltava oli ollut Suomessa jo muutaman vuosikymmenen ajan, ja hän puhuikin suomea melko sujuvasti. Myös muutama muu haastateltava puhui suomea hyvin. Yleisesti ottaen jokainen haastateltava puhui suomea siinä määrin, että selviytyi arjestaan suomen kielellä, ja siinä määrin, että esimerkiksi haastattelun tekeminen oli mahdollista. Monet opiskelivat suomen kieltä koulussa, ja jokainen toivoi oppivansa kieltä paremmin. Riippuvuus tulkista koettiin ahdistavaksi, ja ihmisiä harmitti se, että vaikka heillä oli paljon sanottavaa, he eivät pystyneet ilmaisemaan itseään haluamallaan tavalla.

Minä haluan paljon (puhua suomea), minulla on paljon asiaa ja haluan itse (kertoa). Koko ajan minulla on tulkki, tulkki, tulkki, ja se ei oo hyvä.

(Zahra, 29 –vuotias nainen)

Lähes jokainen haastateltava koki, että kielitaidon puute hankaloitti asunnon löytämistä, sillä asioiden hoitaminen vieraalla kielellä oli hankalaa. Muutama henkilö oli kokenut vuokranantajien reagoivan kielteisesti heihin vieraskielisyytensä takia. Osa taas pelkäsi kielitaidon vaikuttavan heidän koko asemaansa Suomessa, sillä esimerkiksi kansalaisuutta hakiessa kielitaitoedellytyksen täytyminen tulee aina todistaa (Sisäasiainministeriö 2014, kohta 20). Kaksi naista kertoi opiskelevansa suomen kieltä nimenomaan siksi, että halusivat täyttää kansalaisuutta edeltävät

kielitaitovaatimukset:

Joo, siksi me opimme nyt suomen kieltä, ei voi saada (kansalaisuutta) jos et puhua hyvin. Mä näen paljon somalialaiset, jotka asuu (Suomessa) pitkän aikaa, mut he eivät vielä saa (kansalaisuutta).

(Zahra, 29 -vuotias nainen)

Yksi haastateltava ei kokenut kielitaidon puutetta kovinkaan suurena ongelma asuntomarkkinoilla silloin, jos yksilön sosiaalisiin verkostoihin kuuluu ihmisiä, jotka osaavat, sekä voivat auttaa asunnonhakuprosesseissa. Haastateltava oli sitä mieltä, että vaikka hänelle Suomen kieli oli Suomessa asumisessa vaikeinta, ei se ollut hänen asunnottomuuden taustalta löytyvä pääsyy, sillä hän oli saanut apua muilta ihmisiltä esimerkiksi hakulomakkeiden täyttämiseen.

W: I almost live here 2 years and I think it's the most difficult is the language, but people who are living here many years can help you, I think that is not the reason (for homelessness).

T: So who can help you?

W: Like friends who know Finnish well can help you to find the house, to fill down and to...

(Warda, 32 –vuotias nainen)

Aineistoni mukaan yksilöiden erilaiset voimavarat ja resurssit, kuten esimerkiksi sosiaaliset suhteet, vaikuttavat siis suuresti siihen, kuinka suuri kielitaidon puuttumisen vaikutus henkilön pärjäämiselle on. Yhdeksän haastateltavaa kymmenestä kuitenkin koki kielitaidon puuttumisen suurena ongelmana asunnon löytämisen suhteen.

Uuden kielen opiskelusta pidettiin, ja useimmat toivat esiin, että heidän tulevaisuudensuunnitelmiinsa kuuluu suomen kielen oppiminen. Lähes jokainen opiskeli kieltä koulussa, tai piti sen oppimista harrastuksenaan. Yksi haastateltava toi esiin, kuinka vieraan kielen jatkuva käyttö voi olla palkitsevaa, mutta myös hyvin väsyttävää ja voimavaroja kuluttavaa. Tämä kertoo siitä, kuinka pelkkä arjen pyörittäminen vieraan kielen kanssa kuluttaa henkilön voimavaroja. Erilaisten arkisten ja byrokraattisten asioiden hoitamisen vaikeus saa täysin uudet mittasuhteet, kun niitä joutuu hoitamaan itselleen vieraan kielen kanssa.

Joskus mä niinku ymmärrän suomen kieltä ihan sika hyvin, mutta joskus mä en jaksa niinku selittää.

(Anisa, 21 –vuotias nainen)

Sen lisäksi, että haastateltavat kertoivat kamppailevansa vieraan kielen kanssa, joutuvat he päivittäin toimimaan heille alun perin vieraassa kulttuurissa ja ympäristössä. Haastateltavilla oli erilaisia kokemuksia suomalaisesta kulttuurista, ja sopeutuminen Suomeen oli hyvin yksilöllistä. Yleisesti ottaen haastateltavieni mukaan Suomessa on kaiken kaikkiaan ”ihan hyvä olla”. Haastateltavat olivat muuttaneen Somalian sisällissodan keskeltä, ja nähneet tai eriasteisesti kokeneet turvattomuutta ja väkivaltaa. Tämä selittää miksi etenkin turvallisuus nostettiin usein parhaaksi asiaksi Suomessa. Turvattomuuden lisäksi hyviä koulunkäyntimahdollisuuksia arvostettiin, ja jokaisen unelmana oli edetä opinnoissa ja työelämässä.

Vaikka Suomessa on haastateltavien mukaan ”ihan hyvä olla”, nousi Suomen kylmä ja rankka ilmasto, sekä pimeä ja masentava talvi-aika esiin hyvin epämieluisina ja vaikeina asioina. Suomessa tehtyjen tutkimusten mukaan talvinen ilmasto aiheuttaa haasteita trooppisesta ilmastosta muuttaville maahanmuuttajille, ja etenkin lapsiperheille, joille liikkuminen ja pukeminen aiheuttavat lisähaasteita (ks. esim. Dhalmann 2011, 74). Monet vertasivat Suomen ja Somalian ilmastoja, ja kun Suomea kuvailtiin sanoilla ”pimeä” ja ”kylmä”, kuvailtiin Somaliata ”lämpimänä” ja ”valoisana”. Tämä oli aineistossani hyvä muistutus siitä, kuinka meille itsestään selvät asiat, kuten vuoden neljä erilaista vuodenaikaa, voivat tuntua jollekin toiselle kovin vaikealta. Talvi tuntui olevan haastateltaville synkkää aikaa, osittain johtuen heidän elämäntilanteistaan. Pimeyden ja hiljaisuuden kerrottiin tekevän surullisesta elämäntilanteesta vielä vaikeamman.

If it is the summer then it's good. Summer I can walk in the street in the morning, because weather is normal. But you know, when snow is coming, and you know, and you are outside, you don't eat good, and even I don't have a place to cook (...)

(Ahmed, 30 –vuotias mies)

Suomessa asuminen on vaikea meille, koska meillä on lämmin (Somaliassa). Me emme nähneet talvia, ja täällä on kylmä, ja en voi... Jos Somalia tulee rauhallinen paikka, mä haluan (takaisin sinne).

(Fatima, 30 –vuotias nainen)

Nuori nainen kertoi kiteytyneesti ajatuksensa Suomen talvesta sanomalla, että Suomessa

talvi on kylmä ja sit niinku muut jutut on niinku ok, mä vaan vihaan niinku talvi-aikaa!

(Anisa, 21 –vuotias nainen)

Suomen perustuslaissa määritetään kansalliskielen lisäksi myös muut kieleen ja kulttuuriin liittyvät oikeudet. Saamelaisilla alkuperäiskansana, sekä muilla vähemmistöryhmillä, on oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan Suomessa. Säännös on erikoinen sen ympärilyöreyden takia, mutta tarkoittaa vähemmistöjen oikeuksia harjoittaa kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksiaan, ja sen pyrkimystä edistää vähemmistöjen kulttuurimuotojen säilymistä myös laajemmassa mielessä. (Saukkonen 2013, 191.)

Aineistoni perusteella arvioin, että Suomeen integroituvalla ihmiselle oman alkuperäisen kielen ja kulttuurin harjoittaminen on uudessa maassa tärkeää, ja se voi jaksamisen ja selviytymisen kannalta olla oleellista, kun ihminen on diasporassa ja ”rakentaa kotia poissa kotoa”(Clifford 1997, suom. Tiilikainen 2003). Kuitenkin, jotta ympäröivässä yhteiskunnassa toimiminen olisi mahdollisimman mutkatonta, on paikallisesti käytetyn kielen haltuunotto ensisijaisen tärkeää. Haastateltavia itseään todella harmitti heikko kielitaito, jonka vaikutus ulottui elämän monille osa-alueille, kuten uusien sosiaalisten suhteiden luomiseen, työn- ja asunnonhakuun, arkisiin vuorovaikutustilanteisiin, virallisten asioiden hoitamiseen ja niin edespäin.

7 Koditon, vaan ei syrjäytynyt – arkisen selviytymisen tarkastelua

Olen seuraavassa pääluvussa eritellyt ja analysoinut tarkemmin aineistostani esiin nousseita tärkeimpiä arkista selviytymistä joko edesauttavia, tai heikentäviä tekijöitä, joita tuotiin esiin enemmän tai vähemmän jokaisessa haastattelussa. Erittelen myös aineistostani nousseita voimavaroja, joilla kuuluvuuden tunnetta yhteiskuntaan luotiin ilman omaa kotia.

Maahanmuuttajien asumista Suomessa on tutkittu runsaasti, ja tutkimusten valossa on selvää, että asunnolla ja naapurustolla on suuri merkitys maahanmuuttajan kotoutumisessa (esim. Dhalmann 2011; Dhalmann & Vilkama 2009). Kuitenkaan somalialaisten yhteiskuntaan integroitumista ilman omaa kotia, ei tietääkseni ole tutkittu lainkaan, joka tekee aiheesta hyvin kiinnostavan. Aloitan luvun kuvailemalla haastateltavien arkea. Kerron, missä haastateltavat asuivat, millä he tulivat toimeen ja muita arkielämän kannalta tärkeitä seikkoja. Tämän jälkeen siirryn vastaamaan varsinaiseen tutkimuskysymykseeni: Mitkä tekijät edesauttavat somalialaisten asunnottomien arkista selviytymistä?

Jokainen haastattelemani ihminen asui haastatteluhetkellä asunnottomille tarkoitetuissa asuntoloissa

tai asumisyksiköissä Helsingissä. Osallistujilla oli katto päänsä päällä ja omat huoneet, ja näin ollen he olivat suhteellisesti asunnottomia (Granfelt 1999). Asuntolat majoittavat asunnottomia ihmisiä, ja niihin pääsee paikan vapautuessa asumaan sosiaaliviraston kautta. Asuntoloissa on tarkoituksena asua väliaikaisesti kunnes oma koti löytyy, mutta niissä saa asua niin pitkään kuin on tarve. Miespuoliset asuivat vain miehille suunnatuissa asuntoloissa, ja naiset taas vain naisille suunnatuissa asuntoloissa.

Asuntolat sijaitsevat hyvien kulkuyhteyksien varrella keskeisillä paikoilla Helsingissä, eivätkä ne poikkea ympäröivästä asutuksesta juurikaan, vaan näyttävät ulkoapäin tavallisilta asuinrakennuksilta. Asuntolat ovat kriisimajoituspaikkoihin (joissa voi yöpyä yhden yön) verrattuna siistejä, mutta kuitenkin laitosmaisia: pitkillä tyhjillä käytävillä on vierä vieressä jaettu huoneita, ja yleisesti ilmapiiri on kolkko. Naisten asuntola oli kaiken kaikkiaan mielestäni viihtyisämpi, ja esimerkiksi yhteisten tilojen sisustukseen oli panostettu enemmän. Molemmissa asuntoloissa oli huomiota herättävän mukavaa, ammattitaitoista sekä empaattista henkilökuntaa, jotka tekivät asuntoloista huomattavasti viihtyisämpiä, ja joista myös asukkaat näyttivät pitävän.

Haastateltavat olivat pienituloisia, ja elivät pitkälti sosiaaliturvan varassa. Sosiaalivirasto maksoi haastateltavien asumiskustannukset kokonaisuudessaan. Tämän lisäksi he saivat sosiaaliturvaa riippuen elämäntilanteestaan; opiskelijat saivat opintotukea, työttömät työttömyystukia ja niin edespäin. Jokainen haastateltava haaveili vakituisesta työpaikasta ja opiskelusta, koska työntekoa ja opiskelua pidettiin tärkeänä elämänsisältönä ja arvokkaana resurssina elämässä.

Haastateltavat olivat olleet Suomessa keskimäärin noin yhdestä vuodesta muutamaan vuoteen. Yksi miespuolinen haastateltava, Yusuf, oli asunut Suomessa jo muutaman vuosikymmenen ajan, ja hänellä oli Somalian kansalaisuuden lisäksi myös Suomen kansalaisuus. Suurin osa haastateltavista oli saapunut Suomeen turvapaikanhakijana, ”koska meidän maassa on sota” (Fatima, 30 –vuotias nainen). Osa oli saanut oleskeluluvan perheen yhdistämisen kautta, jolloin heillä oli ollut aviopuoliso tai muu perheenjäsen Suomessa.

Haastatteluhetkellä kukaan haastateltavista ei ollut naimisissa, eikä kukaan asunut mahdollisten lastensa kanssa. Kuudella haastateltavista oli lapsia, ja he olivat yleensä Somaliassa haastateltavan perheen tai sukulaisten hoidettavina. Kahdella miehellä lapset olivat jääneet äidilleen asumaan Suomeen tai muualle Eurooppaan.

7.1 Jumala hän itse päättää, sen jälkeen mä vain menen

Kirjallisuuden mukaan, islamin uskolla on usein suuri merkitys somalialaisten päivittäisessä elämässä. Päivittäiset rukoushetket ja käynnit moskeijassa ovat tärkeitä identiteetin ja arkielämän rakennuspalikoita monille uskonnollisille somalialaisille. (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 140, Tiilikainen 2003, Hautaniemi 2004.) Somaliyhteisöissä kotia, ruumista ja sukupuolirooleja saatetaan tuottaa uskonnon kautta, ja islam on nähty usein tärkeimpänä uskonnollisten muslimien elämää määrävänä tekijänä. (Tiilikainen 2003, 16.) Islamin usko on tärkeä osa somalikulttuuria, ja sen merkitys ulottuu eri elämän osa-alueille, myös uskonnollisten ihmisten koteihin. Uskonnollisesta somalikulttuurista on kirjoitettu lisää luvussa 2.5.

Jokainen haastateltava kertoi olevansa muslimi ja harjoittavansa uskontoaan hyvin aktiivisesti. Uskonnon harjoittaminen oli keskimäärin hyvin toiminnallista ja aktiivista, ja se toi rutiineja ihmisten arkielämiin. Haastateltavat kertoivat arjessa konkreettisesti harjoittavansa uskontoaan muun muassa rukoilemalla viisi kertaa vuorokaudessa, ja viikonloppuisin saatettiin käydä moskeijassa, jossa kävivät sekä miehet että naiset.

*Joka päivä mä rukoilen viisi kertaa, niinku 24 tuntia, viisi kertaa rukoilen...
Kaksikymmentäneljä tuntia, mä rukoilen viisi kertaa.*

(Faisal, 28 -vuotias mies)

Marja Tiilikaisen mukaan tilaisuudet moskeijoissa ovat paitsi tärkeitä uskonnollisia tilaisuuksia, myös tärkeitä sosiaalisia tapahtumia (Tiilikainen 2003). Moskeijoiden merkitys saattaa oman kodin puuttumisen myötä vielä korostua, ja muutamalla haastateltavalle moskeijassa käyminen oli mielekkäintä tekemistä arjessa. Uskonnolliset säännölliset rutiinit näyttivät tuovan turvaa ja vakautta ihmisten elämiin, ja helpottavan heitä selviytymään vaikeasta ja stressaavasta elämäntilanteestaan.

Uskonto toi ihmisten arkiin rutiineja, ja tämän lisäksi se toimi tärkeänä identiteetin rakennuspalikkana haastateltaville, jotka asuivat kaukana kotimaastaan, kahden kulttuurin puristuksessa (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, Tiilikainen 2003). Usein haastatteluisissa toistui lausahdus, ”koska mä olen muslimi”, joka kertoo siitä, että haastateltavat määrittivät omaa identiteettiään ja toimintaansa uskonnon kautta. Islam määritti ihmisten identiteettejä muun muassa

vaikuttamalla ruokailutapoihin ja -tottumuksiin, sekä kannustamalla esimerkiksi pähteettömään elämään. Haastatteluissa kerrottiin esimerkiksi siitä, kuinka muslimina ei syöty tiettyjä ruoka-aineita, ja tällä tavoin tehtiin erottelua suomalaisesta valtaväestöstä, tai asuntolan muista asukkaista. Kuulumisen voi arkikielessä sanoa tarkoittavan kotona olemisen tunnetta (Jones & Krzyzanowski 2008, 41) ja ilman omaa kotia, haastateltavat vahvistivat kuulumisen tunnetta identifioimalla itseään uskonnollisesti.

Ja tietysti mä oon muslimi, siis mä en syö niinku possunlihaa, meil ei oo niinku omaa uunia ja se on niin ugh (ällöttävää.)

(Anisa, 21 vuotias nainen)

Useimmille somalialaisille, etenkin naisille, keskeinen uskonnollinen tila on koti, missä islamilaista tilaa luodaan koristelujen, tilajärjestelyjen, äänien ja uskonnollisten käytäntöjen avulla (Tiilikainen 2003, 137). Ilman tätä uskonnollista tilaa, omaa uskonnollista identiteettiä korostettiin puheissa, ja toimilla, jotka ilman omaa kotia olivat mahdollisia. Tällaisia toimia olivat esimerkiksi siisteydestä ja puhtaudesta huolehtiminen, pähteettömyys, sekä edellä mainitut ruokatavat, rukoileminen ja moskeijassa käyminen.

Islamin uskoon ja somalikulttuuriin liittyy puhtautta ja terveyttä koskevia ohjeistuksia (Tiilikainen 2003, 12; Martikainen et al. 2008, 148), joka näkyi aineistossani etenkin puhtaudesta huolehtimisena. Esimerkiksi erilaisten voimakkaiden tuoksujen ja parfyymeiden runsas käyttö oli haastateltavilleni tyypillistä. Naisilla oli yleensä päällään kauniit hameet sekä värikkäitä huiveja. Monet olivat koristelleet kätensä henna-tatuoinneilla. Miehet myös tuoksuivat huomiota herättävän voimakkaasti parfyymeiltä, ja heillä oli naisten tapaan aina siistit vaatteet päällä. Jokainen haastateltava näytti siistiltä ja huolitellulta, eivätkä haastateltavien ulkoiset ominaisuudet viitanneet lainkaan asunnottomuuteen.

Haastatteluissa oli suorastaan hämmentävää, kuinka paljon pyykkitupa, tai pikemminkin sen puuttuminen, sai osakseen huomiota. Lähes jokaisessa haastattelussa sukupuolesta, kielitaidosta tai muusta seikasta riippumatta nousi esiin haastateltavan harmi siitä, että asunnottomana on vaikea pestä pyykkiä. Asuntoloissa asuvat joutuvat jakamaan pyykkituvan muiden henkilöiden kanssa. Tämä tarkoittaa, että jokaisella on omat pyykkäysvuoronsa, jolloin pyykkiä pestään. Tämä tuntui harmittavan monia haastateltavia, jotka toivoivat, että heillä olisi omat pyykkikoneet, joilla vaatteita

voisi pestä kellonajasta ja viikonpäivästä riippumatta. Puheissa korostettiin, että vaatteiden on aina oltava puhtaat ja siistit.

T: No tykkäätsä asua täällä (asuntolassa)?

A: Oikeasti, mä en tykkää, koska niinku oikeasti se on ollu vähän joskus niinku hankalaa, niinku esimerkiksi pesutupa. Ku se on niinku niin että pitää pestä tavarat niinku 4 päivän aikana, viikonloppuisin ja perjantaisin ei saa, ja joskus jos sä oot poissa koko ajan, niinku mä teen kaksoistutkintoa ja joskus mä meen kouluun jo kello 8 ja se loppuu kello 8 yöllä ja sit mulla ei ole oo aikaa

T: Se on huono asia täällä?

A: Joo, se on todella huono juttu, ja tää niinku vähän niinku ahdistaa ja ärsyttää oikeesti.

(Anisa, 21 -vuotias nainen)

Puhtaudesta huolehtimisen tärkeys ei rajoittunut vain omaan ruumiiseen, vaan myös oman huoneen siisteydestä ja ympäröivästä tilasta haluttiin pitää hyvää huolta. Monet kertoivat vapaa-ajallaan nimenomaan siivoavansa, ja asuntoloiden sotkuisuus oli asia joka häiritsi. Monessa keskustelussa nousi esiin, kuinka huoneiden ja tilojen jakaminen oli hankalaa ja ahdistavaa juuri siitä syystä, että kämppikset olivat usein sotkuisempia kuin haastateltavat itse, jotka halusivat pitää asuinhuoneensa hyvin puhtaina. Kirjallisuuden mukaan on tyypillistä, että esimerkiksi saniteettitiloihin liitetään usein toiveita, ja niiden siisteyttä korostetaan, sillä näin rukouksia edeltävä puhdistautuminen on mukavampaa ja helpompaa (Virtanen & Vilkama 2008, 148).

Se on vähän vaikeaa (asuntolassa), esimerkiksi se et sitä ei oo omaa asuntoa, siis niinku et keittiö on yhteinen, ja joskus vessa on niin sotkuinen ja tällaista. Sitten pitää koko ajan siivota, koska et sä voi käyttää sitä jos vessa on niinku (todella likainen), ymmärrätsä. Sen takia se on vähän ahdistavaa!

(Anisa, 21 -vuotias nainen)

Tämä kertoo mielestäni siitä, kuinka puhtaudesta ja siisteydestä huolehtiminen toimii yhtenä välineenä, jolla omaa identiteettiä sekä omaa kuulumista omaan uskonnolliseen yhteisöön vahvistetaan ilman omaa kotia, ”arjen tärkeää näyttämöä”. Puhtaudella ja siisteydellä tehtiin

erontekoa usein syrjäytyneisiin ja alkoholisoituneisiin asuntolan muihin asukkaisiin. Ilman vertailevaa tutkimusta on mahdotonta sanoa, korostuuko puhtaudesta huolehtimisen tärkeys aineistossani asunnottomuudesta johtuen. Kuitenkin on selvää, että puhtaus ja siisteys olivat merkittäviä arkisia selviytymiskeinoja haastateltavilleni.

Islamin usko toi haastateltavien elämiin rutiineja ja turvaa, mutta se asetti haastateltaville myös tiettyjä vaatimuksia. Somalinaiset eivät yleensä näyttäyty ilman huntua ja säädyllistä pukeutumista muiden kuin läheisten perheenjäsentensä tai muiden naisten seurassa (Tiilikainen 2003, 122). Tämä vaikutti esimerkiksi naisten harrastusmahdollisuuksiin sekä asunnottomille tarkoitettujen palveluiden käyttöön siten, että naiset eivät esimerkiksi käyttäneet naisille ja miehille suunnattuja liikuntakeskuksia tai asunnottomien palvelukeskuksissa. Aineistoni mukaan asunnottomille tarkoitetuista palvelukeskuksista ei usein tiedetä, ja jos tiedetään, varsinkaan naisena niihin ei mennä:

Minun ohjaaja kysyy (ehdotti), mutta minun ei sovi tämä täällä (kriisimajoituspaikka Helsingissä), koska siellä on miehet ja naiset sama paikka. Joo, minä en mee!

(Zahra, 29 –vuotias nainen)

Asuntoloissa oli yhteiskeittiöt, jotka aiheuttivat haastateltaville harmia monestakin syystä. Ensinnäkin yksi käytännön ongelma oli se, että keittiöt olivat usein niin varattuja, että omaa keittiövuoroa joutui joskus jonottamaan tuntikausia:

Suoraan tuun tänne (koulusta) ja sit laitetaan ruokaa, ja mä yritän laittaa ruokaa, ja mä joudun aina odottamaan joku 3 tai 4 tuntia (koska keittiö on varattu)

(Faisal, 28 –vuotias mies)

Toiseksi, oman uunin ja jääkaapin puuttumista harmiteltiin, koska muslimeina haastateltavat eivät syöneet sianlihaa. Näin ollen esimerkiksi uunin jakaminen muiden sianlihaa syövien asukkaiden kanssa oli epämieluisaa. Muutamassa haastattelussa nousi esiin harmi oman pakastimen puuttumisesta, jossa mielellään säilytetään omaa muslimien suosimaa halal-lihaa. Lähes jokaisessa haastattelussa, sukupuolesta riippumatta, harmiteltiin myös oman pyykkikoneen puuttumista.

Joo meil on yksi pesutupa ja kaikki käy siellä. Jos haluan tänään iltapäivällä, sun vaatteet on pestävä, sinä et voi. Sinä käyt toimistossa ja käyt sanoo, ett mä haluaisin pesutupa, se sanoo et ei oo vapaata, eli et voi tehdä mitään.

(Fatima, 30 –vuotias nainen)

Marja Tiilikainen on tutkinut somalinaisten elämää Suomessa, ja hänen tutkimustensa mukaan materiaaliset esineet saavat diasporassa uudenlaista symboliarvoa ja niiden merkitykset saattavat korostua (Tiilikainen 2003, 128). Myös aineistossani naiset valittivat edellä mainittujen materiaalisten asioiden puuttumista, ja yleisesti esimerkiksi sitä, että ei ole paikkaa jota laittaa ”kodiksi”, koristella nätiksi ja sisustaa. Pyykkikoneen, uunin ja muiden materiaalisten asioiden puuttuminen saattoi haastateltavien kohdalla vielä korostua, sillä heiltä puuttui oma turvallinen ympäristö, oma koti. Tämän takia materiaaliset asiat, jotka lisäsivät asuntolan kodin tuntua, etenkin jos ne olivat välineitä myös uskonnollisen identiteetin ylläpitämiseen, olivat hyvin tärkeitä.

Uskonnon merkitys oli haastateltaville suuri rutiinien luomisen ja identiteetin vahvistamisen lisäksi myös siitä syystä, että Jumalaan uskomisen toi lohtua ihmisten elämiin, sillä tulevaisuuden katsottiin olevan Jumalan käsissä. Usein toistui ajatus siitä, että tulevaisuus on ennen kaikkea Jumalan käsissä, ja vain Jumala voi tietää mitä tulevaisuus tuo tullessaan.

En mä tiedä, ehkä mä kuolen huomenna, en mä tiedä, Jumala tietää mitä huomenna on.

(Yusuf, 40 -vuotias mies)

Lopetin aina haastattelut kysymällä haastateltavan toiveista. Tulevaisuus nähtiin aina valoisana ja hyvänä, tai sitten kysymykseen ei osattu vastata, tai vastattiin, että ei tiedetty mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Yleisesti ottaen vastausten sävyt olivat kuitenkin toiveikkaita ja Jumalan armeliaisuuteen luotettiin:

”Kaikki asiat on parempi mun tulevaisuudessa (...) Ei mitään ongelmaa, se on tulevaisuus.”

(Faisal, 28 –vuotias mies)

7.2 Mulla ei oo suomalaisia kavereita, mutta mulla on somaleita ja arabeita kavereina

Luvuissa 6.4 ja 6.5 olen käsitellyt sitä, kuinka erilaiset konfliktit sosiaalisissa suhteissa, kuten riidat tai avioerot, saattavat aiheuttaa ihmiselle asunnottomuustilanteen. Tämän tyyppisten konfliktien tiedostaminen on toki tärkeää, mutta ei kovin yllättävää: ihmisten väliseen vuorovaikutukseen liittyy, ja tulee aina liittymään, myös sosiaalisia konflikteja ja jännitteitä. Kuitenkin kolikon toisella puolella on aineistostani noussut vähintäänkin yhtä tärkeä havainto siitä, kuinka sosiaaliset suhteet toimivat merkittävänä voimavarana Suomessa asuville asunnottomille somalialaisille. Tutkimukseni mukaan oman yhteisön läsnäolo on tärkeä väline, jolla taistellaan syrjäytymistä ja asunnottomuudesta johtuvaa ulossulkemista vastaan. Oma yhteisö ei rajoittunut vain Suomen rajojen sisälle, vaan myös transnationaaliset suhteet olivat hyvin merkityksellisiä (Haikkola 2012; Vertovec 2009.)

Aineistoni tukee näkemystä, jonka mukaan ihmisen sosiaaliset resurssit vaikuttavat monella tapaa yksilön pärjäämiseen asunnottomana (Korhonen 2002, 38; Kostianen & Laakso 2012, 12). Luvussa 2.4 on käsitelty somalikulttuurin yhtä kivijalkaa, yhteisöllisyyttä, joka aineistostani ilmeni muun muassa siten, että lähes jokainen haastateltava oli asunut asunnottomana ystävällään tai sukulaisellaan. Asumisratkaisu harvoin oli ollut väliaikainen, sillä ystävällä tai sukulaisella saatettiin asua yhtämittaan useita vuosia. Kyseessä oli yleensä tilanne, josta kumpikin osapuoli näytti jollain tapaa hyötyvän: haastateltavat saivat kattonsa pänsä päälle, mutta auttamalla erilaisissa kotitöissä tai lastenhoidossa helpotettiin myös ystävän tai sukulaisen elämää. Muutama nainen korosti lastenhoitoon tai kotitöihin osallistumista, jonka katsottiin olevan luonteva ”korvaus” asuntonsa ovensa avanneelle. Yleinen periaate somaliyhteisöissä on haastatteluaineistoni mukaan sellainen, että ystävälle tai sukulaiselle ei makseta rahallista korvausta asumisesta.

T: Okei, no maksoitko sä vuokraa (sun ystävälle?)

F: Ei, ei, ei, ei

T: Onks niin että ystävälle ei tarvitse?

H5: Joo, ei tarvitse!

T: No autoitsä sitten niiden lastenhoidossa?

H5: Joo, tottakai mä teen kaikki! Me tehdään yhdessä.

(Fatima, 30 -vuotias nainen)

Kantaväestön keskuudessa ystävän tai sukulaisen luona asuminen on yleistä etenkin väliaikaisesti asunnottomana olevien nuorten keskuudessa (ks. esim. Kostiainen & Laakso 2012, 12), joten tämä ei varsinaisesti ole pelkästään somalialaisten asunnottomien erityispiirre. Tutkimusten mukaan edes moniongelmaiset suomalaiset nuoret eivät juuri etsi suojaa asuntoloista, vaan päätyvät ennemminkin tuttavan luokse asumaan. (Kostiainen & Laakso 2012, 12.) Vuonna 2011 kaikista yksinäisistä asunnottomista yli 70 prosenttia asui tilapäisesti tuttavan tai sukulaisen luona, ja he muodostavatkin suurimman asunnottomien ryhmän. Valitettavasti tilastotietoa siitä, kuinka moni heistä on maahanmuuttajataustainen, ei ole.

Kuitenkin maahanmuuttajien keskinäisen solidaarisuuden arvellaan vaikuttavan siihen, että maahanmuuttajataustainen päätyy kantasuomalaista useammin ja pidemmäksi ajaksi ystävän tai sukulaisen luokse asumaan (Rastas 2002, 53, 64). Aineistoni perusteella uskaltaisin väittää, että ystävällä asumisen luonne tai ”kulttuuri” on oletettavasti erilaista somalialaisten ja kantasuomalaisten välillä. Somalialaiset näyttävät muodostavan tiiviimmän ”perheen”, jossa esimerkiksi kotityöt ja kodinhoito jaetaan ystävysten kesken. Aineistoni mukaan asuminen harvemmin on väliaikaista, toisin kuin esimerkiksi suomalaisnuorten keskuudessa (Kostiainen & Laakso 2012, 12), vaan ystävällä tai sukulaisella saatetaan asua jopa vuosia⁵, tai niin pitkään kuin on tarve.

Transnationaalisilla suhteilla tarkoitetaan ylijäisiä yhteisöllisyyttä ylläpitäviä suhteita eri maissa asuviin (ks. esim. Tiilikainen 2007, 266-267; Tiilikainen 2003, 132-133). Työssäni haastateltavien vahvimmat sosiaaliset siteet olivat usein transnationaalisia, ja kohdistuivat ihmisiin, jotka yleensä asuivat Somaliassa tai muualla päin maailmaa. Heihin pidettiin yleensä tiiviisti yhteyttä puhelimitse tai sähköpostitse. Muutama haastateltava kertoi käyttävänsä aktiivisesti Facebookia, joka helpotti transnationaalisten suhteiden ylläpitoa.

Transnationaaliset suhteet saattavat aineistossani korostua, sillä haastateltavilla ei ollut oman kodin naapurustoa, jossa somalialaiset usein muodostavat tiiviitä sosiaalisia suhteita muihin somalialaisiin (esim. Dhalmann 2011). Haastateltavilla ei myöskään ollut asuntoloiden tiukoista säännöistä johtuen mahdollisuutta esimerkiksi vapaasti kutsua ihmisiä kylään, jolloin yhteisöllisyyttä ja

⁵ Vuosia kestänyttä ”väliaikaista” asumista ystävän tai sukulaisen luona ei ole varsinaisesti määritelty tutkimuksessani asunnottomuudeksi.

sosiaalista tukea saatettiin hakea Suomen rajojen ulkopuolelta.

Työssäni olen tulkinnut kodin olevan paikka, ”arjen näyttämö” (Tiilikainen 2003; Vilkkonen 2010, 19), josta kiinnitytään yhteiskuntaan, ja josta muodostetaan sosiaalisia suhteita lähiympäristöön, jotka kirjallisuuden perustella (esim. Dhalmann 2011) ovat Suomessa asuville somalialaisille jaksamisen ja hyvinvoinnin keskiössä. Vaikka monet tutkimukset toteavat, että transnationaalit suhteet ovat tärkeitä asunnosta huolimatta (esim. Haikkola 2012; Levitt 2006; Vertovec 2007) aineistoni perusteella uskallan tehdä varovaisen johtopäätöksen, että transnationaalit suhteet korostuvat vaikeassa elämäntilanteessa, ilman tätä arjen näyttämöä.

Joka kuukausi minä soittaa minun äiti, ja minun tyttö, joka kuukausi minä autan, lähетен rahaa sinne.

(Zahra, 29 –vuotias nainen)

Kun myöhemmin kysyin Zahralta, mitkä asiat ovat hänen elämässään parhaita asioita, ”mistä saat voimaa?” hän vastasi,

Minä katson minun perhettä (...) minun on tyttö, ja hän itkee ja soittaa ja sanoo minä haluan tulla (Suomeen).

(Zahra, 29 –vuotias nainen)

7.3 Mä käyn uima-halli, ja mä harrastan kuntosali, ja myös kävelyä. Mä aina kävelen!

Haastateltavat elivät tervettä elämää, ja omaa hyvinvointia tuotiin esiin haastatteluissa. Tämä voi osittain johtua siitä, että haastatteluissa usein halutaan antaa itsestään ”kunnollista” kuvaa (esim. Jokinen 2005, 39), joka saattaa vaikuttaa siihen, että esimerkiksi päihitteettömyydestä ja liikuntaharrastuksista kerrottiin. Kuitenkin haastateltavat vilpittömästi vaikuttivat elävän ryhdikästä elämää, enkä missään vaiheessa epäillyt, etteivätkö haastateltavien kuvailemat terveet elintavat pitäisivät paikkaansa. Terveet elintavat tulivat esiin myös epäsuorasti keskustelujen aikana, eivätkä haastateltavat aina itse halunneet korostaa niitä ja tuoda niitä esille. Tämä vahvistaa näkemystäni kertomusten todenmukaisuudesta. Seuraavaksi erittelen tarkemmin, mitä haastateltavat kertoivat harrastavansa ja tekevänsä voidakseen hyvin, ja pärjätäkseen vaikeassa tilanteessaan.

Monet haastatellut henkilöt pitivät huolta arkisesta selviytymisestään urheilemalla ja harrastamalla. Osa kertoi suosivansa pitkiä kävelylenkkejä, mutta etenkin miespuoliset kävivät usein kuntosaleilla. Koska haastattelemani henkilöt pitivät terveellisiä elämäntapoja suuressa arvossa, oli kuntoilu monille tärkeä harrastus. Naisten harrastusmahdollisuuksia rajasi jonkin verran se, että Suomessa naiset sekä miehet yleensä käyttävät samoja harrastuspaikkoja. Haastattelemani naiset suosivat vain naisille suunnattuja liikuntapaikkoja, kuten Yrjönkadun uimahallia, jossa naisille ja miehille on erilliset uintivuorot. Monet kävivät jopa päivittäin uimassa tai kuntosalilla töiden ja koulujen ohella, ja harrastaminen oli hyvin aktiivista.

After work, if I am going morning (shift), then when I finish I go to the gym and I stay there three or four hours and then I come home. But if I am going to night shift, then I go to the night shift and I finish at seven and then I stay only one hour at the gym and then I come back. Then I buy food and I sleep and then in the morning I wake up.

(Ahmed, 30 –vuotias mies)

Urheilun lisäksi tärkeitä harrastuksia olivat muun muassa kirjoittaminen ja lukeminen. Myös esimerkiksi television tai elokuvien katselu ystävien kanssa oli monelle mieluisaa ajanvietettä. Asunnottomuudesta huolimatta arki näytti pyörivän monen kohdalla suhteellisen mutkattomasti, ja päivät näyttivät koostuvan melko ”tavallisista arkisista asioista”:

T: No millainen on sun tavallinen arkipäivä? Mitä teet kun oot herännyt aamulla?

A: No mä herään, ja meen kouluun heti. Sit mä kerroin sulle, mulla on kaksoistutkinto eli iltalukioo ja tämmöst, mut mun mielestä mun arkipäivä on viikonloppuna (nauraa), koska mä oon iihan vapaa, mutta joskus sit viikonloppuna mä teen kotiläksyt ja tämmöst

T: No mitä muuta sä teet viikonloppuisin?

A: Mä katon niinku leffoja, ja meen kaverin kanssa niinku syömään, sit katson leffat ja... Sit joskus viikonloppuisin mä menen moskeijaan ja...

(Anisa, 21 –vuotias nainen)

7.4 Mä käytän vain teetä ja ruokaa

I never fight with somebody, even this ulosotto, I don't have. My name is clear and everything is clear. I don't drink alcohol and I don't smoke. I go to the gym after work! Only the house is a problem.

(Ahmed, 30 –vuotias mies)

Valtaväestön asunnottomuuteen on ainakin perinteisesti liittynyt usein päihteidenkäyttöä, etenkin kun puhutaan pitkäaikaisasunnottomuudesta, jolloin asunnottomuuteen sisältyy usein pitkiä aikoja erilaisissa laitoksissa ja asunnottomien asuntoloissa (esim. Minnery & Greenhalgh 2007, 643 & Korhonen 2002, 11). Päihteidenkäyttö saattaa olla asunnottomuuden taustalla, ja asunnottomana oleminen taas saattaa lisätä päihteidenkäyttöä entisestään. Kaduilla, asuntoloissa ja ”milloin missäkin” asuminen lisää helposti päihteidenkäyttöä ja riippuvuuksia, jos näitä ongelmia ei ole ollut jo ennestään.

Erilaiset tilapäismajoituspaikat eroavat toisistaan päihteidenkäyttöpolitiikallaan: osassa päihteidenkäyttöä ei ole lainkaan rajoitettu, osassa päihteidenkäyttö taas kielletty, joskin sen valvominen lienee vaikeaa. Yleensä kriisimajoituspaikkoihin pääsee yöpymään päihtymystalasta riippumatta, jolloin ihmiset saattavat yöpyä niissä hyvinkin päihtyneessä tilassa. Yleisesti ottaen voi sanoa, että erilaisissa asunnottomille tarkoitetuissa asuntoloissa ja majoituspaikoissa päihdeongelmat ja päihteidenkäyttö ovat vahvasti läsnä (Granfelt 1998).

Haastatteluaineistostani kävi ilmi, että yksikään haastatteleman henkilö ei käyttänyt päihdyttäviä aineita, kuten alkoholia tai huumausaineita, eikä kukaan heistä polttanut säännöllisesti tupakkaa. Yksi haastatteleman nuori mies ilmoitti polttavansa tupakkaa ”silloin tällöin” sosiaalisissa tilanteissa, esimerkiksi juhlissa. Haastatteleman henkilöt kertoivat islamin uskon kannustavan päihteettömyyteen, vaikka moni painotti, että kyseessä on myös täysin oma valinta.

Joo uskonnon takia, ja mun ei tarvitse, mä en ole polttanut ku mä oon ollut pieni, ja mua haittaa, siis mun ei tarvitse niinku polttaa.

(Anisa, 21 –vuotias nainen)

Päihteettömyys oli haastateltavien arkisen selviytymisen kannalta tärkeässä osassa, sillä käänteisesti ajateltuna runsas päihteidenkäyttö ja päihderiippuvuudet tekevät asunnottoman tilanteesta aina vaikeamman (Granfelt 1998). Yksi mies kertoi saavansa päihteettömyydestä energiaa, ja hän koki, että hän oli vahva, kun selvisi vaikeasta elämäntilanteestaan ilman päihteitä. Muiden ympärillä olevien ihmisten päihteidenkäyttö aiheutti ongelmia haastateltaville, ja heikensi heidän elämänlaatuaan ja hyvinvointiaan. Useat haastateltavat kertoivat muiden liiallisen alkoholinkäytön ahdistavan heitä, eivätkä he tahtoneet olla päihtyneiden ihmisten ympäröiminä. Tämä näytti olevan yksi pääsyyistä, miksi asunnottomille tarkoitettuja kriisimajoituspaikkoja ei haluttu käyttää, eikä asuntoloissa yleisesti ottaen viihdytty kovin hyvin. Vaikka haastateltavien asuntoloiden säännöt kielsivät alkoholin ja huumeiden tuomisen sisätiloihin, olivat ihmiset niissä kuitenkin usein päihtyneitä.

T: Eli nyt sä asut täällä hetkellä täällä asuntolassa (paikan nimi on otettu pois), miten sä olet viihtynyt täällä? Sanoit, että tämä ei ole niin hyvä paikka?

Y: Joojoo, koska ihmiset on erilainen, kaikki on joko alkoholisti tai tututtuu (näyttää kädellä neulan piikittämistä käsivarteen), erilaiset ihmiset. On vaikeaa. Normaali ihmiset ei voi olla täällä.

(Yusuf, 40 –vuotias mies)

Toinen haastateltava kertoi häntä ahdistaneista kokemuksistaan Hietaniemenkadun palvelukeskuksesta, joka on kaikille avoin hätämajoituspaikka, ja jossa ei ole päihteettömyysvaatimusta:

Yeah I was not sleeping there, I was just looking around... It was difficult because people are drinking there and if you are not drinking, it is not nice.

(Ahmed, 30 –vuotias mies)

Muiden ihmisten päihteidenkäyttö lisäsi rauhattomuuden tuntua asuntoloissa, ja eläminen asunnottomien asuntolassa olikin monen mielestä hyvin rauhatonta. Meteliä saattoi hiljaisuusajasta riippumatta kuulua öisinkin, jolloin nukkuminen oli vaikeaa. Osa haastateltavista jakoi huoneensa toisen henkilön kanssa, ja kämppisten elämäntyylit ja –rytmit saattoivat olla hyvin erilaiset.

Pienessä tuntemattoman kanssa jaetussa huoneessa ei ollut myöskään minkäänkokoista yksityisyyttä tai omaa tilaa, joka ymmärrettävästi ahdisti haastateltavia.

Oman päihitteettömyyden ja ryhdikkyuden korostaminen oli keino, jolla pyrittiin erottautumaan asuntolan muista ihmisistä. Haastateltavat identifioivat itsensä päihitteettömiksi, jotka eivät olleet samankaltaisia monien muiden asunnottomien kanssa. Tulkitsin, että kyseessä ei ole itsensä pitäminen parempana ihmisenä kuin muut, vaan pikemminkin selviytymiskeino vaikeassa tilanteessa, jossa ulossulkemisen kokemus saattaa olla läsnä. Tulkintani ja havaintojeni mukaan päihitteettömyys oli haastateltaville ollut itsestäänselvyys heidän kotimaassaan ja Suomeen muuttaessaan, eikä sen merkitystä esimerkiksi oman identiteetin rakennuspalikkana erityisemmin pohdittu. Kuitenkin sen merkitys oli saattanut asunnottomuuden kokemuksen myötä korostua, kun ympärillä oli enemmän päihitteitä käyttäviä ihmisiä.

7.5 Suomalainen antaa meille kaikki, niinku koulu on ilmainen ja rahaa

Edellä olen kertonut voimavaroina toimineista asioista haastateltujen arjessa. Luvussa on tähän mennessä pohdittu uskonnon merkitystä, oman yhteisön merkitystä sekä aktiivisen ja ryhdikkään elämäntavan merkitystä arkisessa selviytymisessä, johon kuuluvat ainakin harrastukset sekä päihitteettömyys. Nämä ovat kaikki asioita, jotka ovat lähtöisin asunnottomista itsestään tai heidän kulttuuristaan. Seuraavaksi käsittelem suomalaisia sosiaalipalveluja, jotka monin tavoin tukivat haastateltuja. Puhun sosiaalipalveluista yleisesti, johon kuuluvat ainakin kuntien järjestämät palvelut, jotka kattavat esimerkiksi asumisen järjestämisen ja toimeentulon antamisen. Tämän lisäksi työssäni sosiaalipalveluihin luen Kansaneläkelaitoksen toimet, joka järjestää muun muassa asumis- ja opintotuet, monien muiden tukien lisäksi (KELA 2014).

Suomalaiset sosiaalipalvelut ovat kansainvälisesti verrattuna laadukkaita, ja esimerkiksi vuoden 1999 kotouttamislaki velvoittaa maahan muuttaneiden kotouttamiseen ja yhdenvertaisuuden edistämistä, joka turvaa maahanmuuttajien oikeudet päästä kotoutumista tukevien ja edistävien toimenpiteiden ja palvelujen piiriin, ja takaa henkilölle esimerkiksi sosiaaliturvan. (Uusikylä et al. 2010, 10.) Vaikka suomalaisia sosiaalipalveluita on kritisoitu muun muassa niiden monimutkaisuudesta (Alitolppa-Niitamo 2005, 47), voivat suomalaiset olla ylpeitä siitä, kuinka suomalainen yhteiskunta ryhtyi tarvittaviin lainsäädännöllisiin ja hallinnollisiin toimiin nopeasti maahanmuuton lisääntyessä. Rajojen sisällä Suomi ei aina saa riittävästi tunnustusta tähänastisesta

vähemmistö- ja kotouttamispolitiikastaan, joka on toiminut suhteellisen hyvin. (Saukkonen 2013, 10.)

Suomen sosiaaliturvan merkitys on etenkin turvapaikanhakijoina Suomeen muuttaneille suuri, sillä heidän resurssinsa ovat usein rajallisemmat kuin esimerkiksi työn- tai perhesuhteiden perässä muuttaneilla ihmisillä. Tämä tuli selväksi myös omassa aineistossani, ja kaiken kaikkiaan haastateltavat vaikuttivat olevan melko riippuvaisia Suomen sosiaaliturvasta ja sen tarjoamista palveluista. Muun muassa asumiseen liittyvissä asioissa luotettiin pitkälti Suomen sosiaalitoimen tukeen. Kielitaidottomuus ja se, että suomalaiset asunnon saamiseen liittyvät käytännöt olivat usein vielä vieraita, varmasti vaikutti siihen, että sosiaalityöntekijän neuvot ja tuki olivat haastateltaville hyvin tärkeitä.

Sosiaalitoimen tärkeys tuli haastateltavien puheissa ja elämäntarinoissa hyvin esille, mutta haastateltavat korostivat myös omaa aktiivisuuttaan ja riippumattomuuttaan. Oman aktiivisuuden korostamisella annettiin kuvaa ”hyvästä maahanmuuttajasta” ja ”kunnon kansalaisesta” - ihmisestä joka kantaa vastuuta itsestään ja yrittää tehdä parhaansa pärjätäkseen:

T: No tiedätsä minkä viraston puoleen kääntyä asunnottomuusasioissa?

A: No niinku Helsingin kaupunki

T: Joo (...) mutta tiedätkö tarkemmin kuka hoitaa?

A: Ai maksaa?

T: Tai siis hoitaa?

A: Sossu

T: Niin, eli sä tiedät

A: Joo joo

T: No ootsä... tai tiedätsä mistä voit itse etsiä asuntoa?

A: Joo (nauraa) niinku esimerkiksi niinku eli... mä en jaksa selittää mutta tietenkkin mä lähetin hakemus niinku Helsingin kaupunki, SATO, VVO, niinku jokakoti.fi, ja sit mä en vielä saanut vastausta

T: Ootsä nyt aktiivisesti ettinyt asuntoa vai odotatsä että sosiaalivirasto hoitaa tätä?

A: Ei en en todellakaan

T: Mut kylhän sul on varmaan joku sosiaalityöntekijä joka hoitaa tätä asiaa?

A: Joo joo

T: Et eiks sielt ilmoiteta aina välillä?

A: Joo koska ne tietää... koska joka kuukausi ne niinku maksaa, mut kyl mä oon itse hoitanut ja lähettänyt hakemukset niinku VVO ja joo...

(Anisa, 21 –vuotias nainen)

Suomen sosiaaliturva näytti auttavan haastateltavien arkista selviytymistä konkreettisesti monellakin tapaa. Ensinnäkin, jokainen oli sosiaaliviraston kautta ”saanut katon päänsä päälle”, eli päässyt asunnottomille tarkoitettuun asuntolaan asumaan, jonka merkitys arkisessa selviytymisessä on tietysti selvä. Toiseksi, sosiaalitoimi myös maksoi haastateltavien vuokran asuntolassa, ja moni sanoi, että sosiaalivirasto maksaisi vuokran myös sopivan asunnon löytymisen jälkeen. Näin ollen sosiaalitoimi helpotti haastateltavien arkista selviytymistä selvästi myös taloudellisesti. Kolmanneksi, oma sosiaalityöntekijä oli yleisesti ottaen tärkeä tukihenkilö arjessa, ja tapaamiset sosiaalityöntekijän kanssa toivat säännöllisyyttä ja turvaa elämään. Aina kokemukset sosiaalityöntekijän kanssa eivät kuitenkaan olleet positiivisia, ja yksi haastateltavista oli kokenut esimerkiksi syrjivää ja epäreilua kohtelua sosiaalityöntekijän toimesta. Näistä negatiivisista yksittäisistä kokemuksista huolimatta, puhuttiin sosiaalityöntekijöistä ja sosiaalitoimesta yleensä positiiviseen sävyyn.

8 Johtopäätökset

Tässä teoksessa olen lähtenyt liikkeelle siitä ajatuksesta, että koti on paljon enemmän kuin vain fyysinen asumus: kodittomalta puuttuu turvallinen yksityinen tila, josta käsin hän voi ohjata elämäänsä (SOCCA, *julkaisuvuosi tuntematon c*).

Pro gradu -työni on käsitellyt maahanmuuttajataustaisten, tarkemmin Somaliasta Suomeen muuttaneiden ihmisten asunnottomuutta Helsingissä. Tutkimukseni päätavoitteina on ollut pohtia tekijöitä, jotka aiheuttavat somalialaisten asunnottomuutta sekä sitä, kuinka he arjestaan selviytyvät. Tutkimukseni osallistuu keskusteluun Suomen monikulttuuristumisesta, ja työni tärkeitä teemoja ovat olleet muun muassa somalidiaspora Suomessa, maahanmuutto, yhteiskuntaan kiinnittyminen, muuttoliike sekä rasismi. Työni teoreettisia avainkäsitteitä ovat olleet asunnottomuus, integraatio, diaspora ja arki.

Tutkimusotteeni on metodologisesti ollut melko yksinkertainen: olen pyrkinyt ymmärtämään asunnottomien somalialaisten elämää menemällä heidän luokseen asuntoloihin. Aineisto kerättiin

haastattelemalla kymmentä somalialaista asunnottomia, jotka kaikki haastatteluhetkellä asuivat asunnottomille tarkoitetuissa asuntoloissa Helsingissä. Heidän yksittäisten kertomusten ja kokemuksellisuuden kautta, sekä olemassa olevaa kirjallisuutta hyödyntäen, olen pyrkinyt luomaan temaattisen kokonaisuuden aiheestani, ja vastaamaan edellä esitettyihin tavoitteisiini.

Aineistoni ja tutkimuskirjallisuuden mukaan somalialaisten asunnottomuuteen liittyy yleisesti ottaen erilaisia ongelmia kuin kantaväestön asunnottomuuteen. Siinä missä kantaväestön asunnottomuuden ympärille näyttää kiertyvän kokonainen sosiaalisten ongelmien kirjo (Granfelt 1998, 57), kumpuavat somalialaisten asunnottomuuteen liittyvät ongelmat lähinnä asunnon saannin vaikeuksista.

Kun valtaväestön asunnottomuuteen liittyy usein mielenterveys- ja päihdeongelmia sekä ”syrjässä elämistä” (ks. esim. Kostiainen & Laakso 2002; Korhonen 2002; Granfelt 1998), näyttää somalialaisten asunnottomien tilanne tältä osin toiselta. Tiedostan, että aineistoni on melko suppea, mutta tulkintaani tukevat tehdyt tutkimukset maahanmuuttajien asunnottomuudesta Suomessa (esim. Mikkonen & Kärkkäinen 2003; Rastas 2002; Sarantaus 2006). Näkemystäni tukee myös pitkäaikaisasunnottomien vähentämishojelman ohjausryhmän muistio, jossa alleviivataan maahanmuuttajien asunnottomuuden erityispiirteitä. Muistion mukaan maahanmuuttajilla on huomattavasti vähemmän asumiseen liittyviä ongelmia, kuten häätöjä, vuokravelkoja tai tarvetta asumiseen liittyvään tukeen (PAAVO 2011). Vaikka tutkimukseeni osallistuneiden ihmisten elämäntilanteet olivat vaikeita, ja heidän kertomuksissaan toistui monet menetykset, olivat he päihitteettömiä, siistejä ja motivoituneita ihmisiä, jotka eivät olleet yhteiskunnan ulkopuolella, vaan aktiivisia toimijoita. Tutkimukseni kautta tälle yleiselle havainnolle maahanmuuttajien ja valtaväestön asunnottomuuden eroavaisuuksista on syntynyt kaksiosainen tulkinta.

Tulkintani ensimmäisen osan mukaan, somalialaisten asunnottomuuden taustalla on rakenteellisia syitä suomalaisen yhteiskunnan toiminnassa, syitä, jotka vaikeuttavat asunnonsaantia. Osa näistä syistä koskettaa - taustasta riippuen enemmän tai vähemmän - myös muita helsinkiläisiä: yksityiset vuokramarkkinat ovat epävakaita, ja asuntojen määrä on kaupungistumisen myötä jäänyt liian vähäiseksi (Kostiainen & Laakso 2012, 9-11). Tämä on aiheuttanut sen, että Helsingissä asutaan ahtaasti sekä kalliisti, ja vuokra-asunnoista käydään kovaa kilpailua, jolloin somalialaiset ovat etnisesti syrjittynä ryhmänä heikossa kilpailuasemassa (Puuronen 2011, 38). Somalialaisten, tai yleisemmin maahanmuuttajien hakeutuminen oman yhteisön lähelle pääkaupunkiseudulle asumaan on kasvattanut, ja tulee kasvattamaan, asuntojen tarpeen määrää entisestään.

Somalialaisiin kohdistuvia muita rakenteellisia ongelmia ovat muun muassa rasismi ja syrjintä, jota tapahtuu sekä asuntomarkkinoilla että arkipäiväisessä elämässä. Somalialaiset kohtaavat rasismia muita etnisiä ryhmiä useammin myös esimerkiksi työsektorilla (ks. esim. Puuronen 2011, 38; Forsander & Ekholm 2001, 62), joka aiheuttaa työttömyyden kautta heikon taloudellisen tilanteen, ja vaikean aseman asuntomarkkinoilla. Heikko taloudellinen tilanne ja mahdollinen syrjintä yksityisellä vuokrasektorilla jättävät kunnallisen vuokra-asunnon ainoaksi asunnon saannin mahdollisuudeksi, joka ei ole ongelmaton ratkaisu pääasiallisesti kahdesta syystä: Ensinnäkin, kunnallisista vuokra-asunnoista käydään erittäin kovaa kilpailua, ja vain noin 5 prosenttia kaikista hakijoista saa asunnon (Stadin asunnot 2014). Toiseksi, somalialaisten pakolaisten hajasijoituspolitiikan vuoksi maan sisäinen muuttoliike pikkukylistä pääkaupunkiseudulle on hyvin yleistä. Tällaisessa tapauksessa asunnottomuuden katsotaan olevan itse aiheutettua, joka saattaa vaikeuttaa kunnallisen vuokra-asunnon saantia entisestään (Kostiainen & Laakso 2012, 18).

Konkreettisesti tilanne helpottuisi pääkaupunkiseudun asuntotuotannon voimakkaalla lisäämisellä, jolloin tulisi huomioida myös suurperheille sopivat asunnot. Myös hajasijoituspolitiikan kuntapaikkakäytäntöjen toimivuuden uudelleenarviointia tarvitaan, sillä tällä hetkellä hajasijoituspolitiikka ei toimi maahanmuuttajien sopeutumisen kannalta kovinkaan hyvin (ks. myös Mikkonen & Kärkkäinen 2003; Rastas 2002). Tutkimusta niistä kunnista, joissa maahanmuuttajien kotouttaminen toimii, tarvitaan lisää. Tämän tutkimuksen valossa arvioin, että somalialaisia tulisi sijoittaa suurempiin kuntiin, joissa on heidän oman yhteisön jäseniä.

Edellä mainittujen syiden lisäksi, ongelmia aiheuttaa se, että suomalainen asuntotuotanto on perustunut suomalaiseen ydinperhenormiin, jonka johdosta suuria ja kohtuuhintaisia asuntoja ei Helsingissä juuri ole. Tämä saattaa synnyttää ongelmia tyypillisille somaliperheille, jotka usein ovat suomalaisia ydinperheitä laajempia (ks. esim. Tiilikainen 2003; Paananen 2005). Tilanpuute olikin synnyttänyt monelle tutkimukseen osallistuneelle sosiaalisia ongelmia ja konflikteja kotona tai naapurustossa, jonka johdosta asunnottomuuden kierre oli saanut alkunsa. Konflikteja saattoi ilmetä myös muunlaisissa sosiaalisissa suhteissa, kuten avioparien välille. Tässä yhteydessä on hyvä huomioida, että työssäni olen haastatellut ihmisiä, joille sosiaalivirasto oli järjestänyt asuntolapaikan. Näin ollen tutkimukseni ulkopuolelle jää se suuri massa ihmisiä, niin kutsuttuja piiloasunnottomia, jotka yhä asuvat - mahdollisesti hyvin tyytyväisinä - ystävien ja sukulaisten luona (Kostiainen & Laakso 2012, 12, 17).

Tutkimustulosteni perusteella voidaan somalialaisten asunnottomuuden taustalta löytyviä syitä

nostaa esiin toteamalla, että kun valtaväestön asunnottomuuden taustalla painottuvat useammin vakavammat ongelmat päihteiden käytön, syrjäytyneisyyden tai mielenterveyden kanssa, liittyy somalialaisilla asunnottomuus yleensä rakenteellisiin, ulossulkeviin tai syrjäyttäviin mekanismeihin, ja siihen, että he ovat usein uusia maassa. Jos Suomessa vietettyjen vuosien määrä on vähäinen, voi kotoutumisprosessi olla pahasti kesken, jolloin sosiaaliset ja kulttuuriset kiinnikkeet ovat vielä löyhät. Elämäntilanteet ovat murroksessa, ja kuten kaikilla, ongelmia saattaa syntyä myös sosiaalisissa suhteissa.

Tulkintani toisen osan mukaan, kun käy niin, että somalialaisten kokonaisvaltaista integraatiota suomalaiseen yhteiskuntaan estävät rakenteelliset ongelmat sekä elämäntilanteisiin liittyvät heikkoudet, tulos on, että he ankkuroituvat oman lähtökulttuurinsa arvoihin, tapoihin, uskonnollisuuteen ja yhteisöllisyyteen, ja pitävät elämäänsä tätä kautta hallinnassa.

Islamin uskon harjoittamisella oli erittäin suuri merkitys haastateltavieni jokapäiväisessä elämässä: konkreettisten rutiinien ja tapojen lisäksi islam toi lohtua, ja oli tärkeä yksilön identiteetin vahvistaja diasporassa, kahden kulttuurin puristuksissa eläville haastateltaville. Itseä identifioitiin usein muslimiksi, ja asuntolassa, jossa haastateltavat edustivat uskonnollista vähemmistöä, uskonnon merkitys identiteetin rakennuspalikkana saattoi korostua (ks. myös Tiilikainen 2003, 69), ja uskonnollisten tapojen merkitys kasvaa.

Vaikeassa elämäntilanteessaan haastateltavat saivat tukea ja lohtua myös omasta yhteisöstään, etenkin transnationaalisten suhteiden ylläpidosta, jolloin Somaliassa oleviin läheisiin, yleensä omaan äitiin ja lapsiin, pidettiin yhteyttä. Transnationaaliset verkostot saattoivat korostua siitä syystä, että ilman omaa kotia ja omaa naapurustoa, sosiaalisten suhteiden muodostaminen ja niiden ylläpitäminen paikallisella tasolla oli hankalaa. Esimerkiksi asuntoloiden tiukat vierailuajat vaikeuttivat konkreettisesti sosiaalisen elämän mahdollisuuksia asuntolassa.

Aineistoni mukaan on perusteltua väittää, että somalialaisten oma kulttuuri ja yhteisö toimivat merkittävinä voimavaroina asunnottomuuden kokemuksessa. Haastateltavani kuuluivat sosiaalisesti ja kulttuurisesti johonkin, joka lisäsi heidän elämänhallintaa vaikeassa elämäntilanteessa.

Arkea asunnottomana määritti myös vahvasti ryhdikkyys, joka on tutkimustuloksena erittäin mielenkiintoinen, sillä arkielämä asunnottomien asuntolassa harvemmin näyttäytyy erityisen ryhdikkäänä (ks. Granfelt 1998; Korhonen 2002; Rastas 2002). Ryhdikkyys ilmeni muun muassa

urheilun, harrastusten, päihteettömyyden, sekä itsestä että kodista (asuntolan huoneesta ja yhteisistä tiloista) huolehtimisen muodoissa. Haastateltavat pitivät hyvää huolta siisteydestään, ja esimerkiksi puhtaiden vaatteiden merkitys oli suuri. Kodin materiaalisten asioiden, kuten oman pyykkikoneen ja oman uunin puuttuminen, olivat konkreettisia asioita, jotka aiheuttivat monille arkielämään harmia, osittain uskonnollisista käytännön syistä. Ryhdikkäällä elämäntavalla korostettiin ”aktiivisen maahanmuuttajan ideaalia”, jolla oman kulttuurin lisäksi taisteltiin asunnottomuudesta aiheutunutta ulossulkemisen ja kodittomuuden kokemuksia vastaan.

Tulkintani ja havaintojeni mukaan, päihteettömyys oli ollut haastateltaville itsestäänselvyys aina, eikä sen merkitystä esimerkiksi oman identiteetin näkökulmasta erityisemmin pohdittu. Kuitenkin päihteettömyyden merkitys oli saattanut asunnottomuuden kokemuksen myötä korostua, kun ympärillä asuntolassa oli enemmän päihteitä käyttäviä ihmisiä. Päihteettömyyden korostamisella haluttiin erottautua muista, usein alkoholia ja huumeita käyttävistä asukkaista, ja yleisesti asuntolassa asumiseen liittyvästä leimaavuudesta. Myös Riitta Granfelt on tutkimuksissaan huomannut, että asuntoloissa vallitsee usein tietty hierarkia, ja voimakas erottautumispyrkimys ihmisistä, joilla menee heikommin kuin itsellä, on asuntoloissa luonnollista (Granfelt 1998, 56-58).

Muiden asukkaiden päihteiden käyttö oli asia, joka ahdisti monia haastatteluun osallistuneita. Päihteettömien palvelukeskuksien, sekä pelkästään maahanmuuttajanaishille tarkoitettujen palveluiden lisääminen ovatkin asioita, joihin tulisi etenkin pääkaupunkiseudulla kohdistaa huomiota. Näitä palveluja tarvitaan jo nyt, ja tullaan oletetusti maahanmuuttajien määrän yhä lisääntyessä tarvitsemaan tulevaisuudessa entistä enemmän.

Edellä olen keskittynyt arkea määrittäviin tekijöihin, jotka ovat lähtöisin asunnottomista itsestään, tai heidän kulttuuristaan. On kuitenkin huomioitava, että myös Suomen sosiaaliturvajärjestelmällä näyttää olevan merkittävä rooli asunnottomien selviytymiselle. Sosiaaliavusta puhuttiin haastatteluissa kiitolliseen sävyyn, ja suhde sosiaalityöntekijään oli tärkeä suomalainen kontakti. Suhde omaan sosiaalityöntekijään on tärkeä monesta eri syystä: ensinnäkin, sosiaalityöntekijä tarjoaa usein sellaista konkreettista apua, jota maahanmuuttajan voi olla vaikea saada muualta. Toiseksi, suhteella näyttää olevan positiivinen vaikutus psyykkiseen jaksamiseen, jo sen takia, että tapaamiset rytmittävät viikkojen kulkua, ja tieto siitä, että joku hoitaa asioitasi, voi olla hyvin helpottavaa. Näin ollen, tapaamisia sosiaalityöntekijöiden kanssa tulee olla säännöllisesti ja mahdollisimman usein. Yksi haastateltava oli kokenut selkeää rasismia sosiaalityöntekijänsä puolesta, ja myös sosiaalityössä rasismille on asetettava nollatoleranssi. Vuorovaikutus eri etnisten

ryhmien kanssa tulisi olla kulttuurisensitiivistä ja ennen kaikkea osallistavaa: haastatteluissa puhuttiin sosiaaliavusta kiitolliseen sävyyn, mutta samaan aikaan haluttiin myös omaa aktiivisuutta ja osallisuutta korostaa.

Tutkimustulosteni perusteella arvioin, että somalialaisten asunnottomuuden hoitaminen olisi monessa tapauksessa helpompaa kuin valtaväestön asunnottomuuden, johon usein liittyy sosiaalisten ongelmien yhteen kietoutuneisuutta. Tämän vuoksi valtaväestön asunnottomuuden ratkaisemiseksi ei useinkaan riitä pelkkä asunnon saaminen, vaan tuen tarve on kokonaisvaltaisempaa (ks. esim. Korhonen 2002, 61). Tutkimukseni perusteella tilanne ei somalialaisten osalta näytä olevan näin. Näin ollen, olisi ensisijaisen tärkeää ja myös taloudellisesti järkevää paneutua rakenteellisiin ongelmiin, jotka ulossulkevat tai syrjäyttävät somalialaisia.

Asuntoloita on Helsingissä rajoitetusti, eikä ole asunnottoman ihmisen tai yhteiskunnan etujen mukaista, että asuntoloihin asutetaan ihmisiä, jotka pärjäisivät mainiosti itsenäisesti, ilman asuntoloiden professionaalista henkilökuntaa ympärillään. Lisäksi, ihmisen arkista selviytymistä edesauttavista voimavaroista huolimatta, asuntolassa asuminen, ja koko asunnottomuuden kokemus voi olla äärimmäisen kuluttava, ahdistava sekä syrjäyttävä. Koti on yksi yhteiskuntaan kiinnittymisen tärkeimmistä välineistä, ja aineistoni mukaan on perusteltua väittää, että kokonaisvaltainen yhteiskuntaan integroituminen ei ala ennen sopivan asunnon löytymistä, vaikka muut edellytykset kotoutumiselle täytyisivätkin. Integraatio on kaksisuuntainen prosessi ja Suomen on oltava avoin yhteiskunta, johon pystyy kiinnittymään. Avoimuuden lisäämiseen tarvitaan konkreettisia toimia, kuten avointa keskustelua maahanmuutosta. Oma kulttuuri ja oma elämäntapa saattavat kannatella ihmistä, mutta kuten Ahmed sanoi: ”Ilman asuntoa ei kukaan voi olla”.

9 Jatkotutkimusmahdollisuuksia

Tutkimuksessani on tullut esiin mielenkiintoista tietoa suhteellisen vähän tutkitusta aiheesta. Työni on yhteiskunnallisesti merkittävä, sillä se keskittyy ajankohtaiseen kasvavaan ilmiöön, ja tuo uutta lisätietoa siitä. Maahanmuuttajien asunnottomuus ei ole enää marginaalinen ilmiö, sillä noin neljännes kaikista asunnottomista ja reilusti yli puolet kaikista asunnottomista perheistä on maahanmuuttajataustaisia. Tulevien vuosien aikana ilmiö mitä todennäköisimmin muun muassa maahanmuuton lisääntyessä kasvaa, ja oletan että maahanmuuttajien asunnottomuuteen keskittyvää tutkimusta tullaan näkemään lähivuosina paljon.

Tämän työn perusteella ajattelen, että tutkimusta voisi, ja sitä tulisikin laajentaa. Tässä tutkimuksessa olen keskittynyt yksinäisiin somalialaisiin, jotka kaikki asuivat (ennalta määräämättömästi) asunnottomille tarkoitettussa asuntoloissa. Jos nyt alkaisin tehdä jatkotutkimusta aiheeseen liittyen, olisi minusta äärimmäisen kiinnostavaa ja tärkeää keskittyä somaliperheisiin, jotka mahdollisesti ovat vailla vakinaista asuntoa, tai joilla on ongelmia asumisyhteisöissään. Kirjallisuuslähteissä (esim. Kostiainen & Laakso 2012; Paananen 2005) on painotettu kulttuurieroista johtuvia konflikteja suomalaisten ja maahanmuuttajataustaisten kerrostalonaapureiden välillä, jotka voivat aiheuttaa asumisongelmia tai häätöjä maahanmuuttajille. Tämän tyyppiset asunnottomuutta aiheuttavat seikat jäivät aineistossani pimentoon, todennäköisesti siitä syystä, että en haastatellut somalialaisia suurperheitä, jotka oletettavasti kohtaavat näitä asumisongelmia yhden hengen ruokakuntia useammin. Olisi erittäin mielenkiintoista kerätä aineistoa näistä asumisongelmista, ja ennen kaikkea siitä, kuinka näitä asumiseen liittyviä ongelmia voisi konkreettisesti yrittää ratkaista. Olisi kiinnostavaa tutkia, keiden välille ongelmia syntyy? Näkyykö ongelmissa merkkejä rasismista tai suvaitsemattomuudesta? Ovatko ongelmat konkreettisia ja liittyvätkö ne esimerkiksi yhteisten tilojen käyttöön? Kuinka näitä ongelmia voi ratkoa?

Toiseksi, maahanmuuttajien maansisäinen muuttoliike Helsinkiin ja pakolaisten hajasijoituspolitiikka ovat teemoja, jotka ovat tässäkin tutkimuksessa olleet näkyvästi esillä, sillä ne ovat tärkeitä rakenteellisia tekijöitä asunnottomuuden taustalla. Olisi kiinnostavaa tehdä tutkimusta niistä kunnista, jotka eivät ole suuria ja ”eläviä”, kuten esimerkiksi pääkaupunkiseudun kunnat sekä Turku ja Tampere, mutta joihin maahanmuuttajat sopeutuvat hyvin. Esimerkiksi maaseutumainen ”tomaattikunta Närpiö”, on tunnettu paikkana, jonne maahanmuuttajat (etenkin Balkanilta), jäävät mielellään asumaan, ja jonne maahanmuuttajat näyttävät kotiutuvat hyvin. Närpiön suosio näyttää perustuvan etenkin kunnan ruotsinkielisyyteen sekä hyvään, empaattiseen ilmapiiriin. (YLE 8.4 2013.) Närpiötä ja sen kaltaisia kuntia on jonkin verran tutkittu maahanmuuttajien näkökulmasta (esim. Mattila & Björklund 2013), mutta tämä on aihealue, joka varmasti vaatisi vielä jatkotutkimusta. Esimerkiksi somalialaisten näkökulmasta aihetta ei ole tietääkseni tutkittu Suomessa.

Lähteet

Aarniola, Raimo et al. (1988): *Asunnottomuuden arkipäivää*. Helsinki: Y-Säätiö.

Ahola, Hannu (27.09.2012): Sähköpostiviesti. Helsinki: ARAn asuntomarkkina-asiantuntija.

Alasuutari, Pertti (2007): *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus.

Alitolppa-Niitamo, Anne & Ali, Abdullah (2001): Somalidiaspora Suomessa – muutoksia, haasteita ja haaveita. Teoksessa Forsander, Annika, Ekholm, Elina et al. (2001): *Monietnisyyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Yliopistopaino, 134-147.

Alitolppa-Niitamo, Anne (2005): Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa *Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin* (2005). Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy.

Alitolppa-Niitamo, Anne & Söderling, Ismo & Fågel, Stina (toim.) (2005): *Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin*. Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy.

Alitolppa-Niitamo, Anne (1994): *Somalipakolaiset Helsingissä*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.

Allas, Esa (1991): *Somalishokki*. Helsinki: Suomen pakolaisapu.

Avramov, Dragana (1999): *Coping with homelessness: Issues to be Tackled and Best Practices in Europe*. Aldershot, England: Ashgate Publishing.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1966) : *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Suomentanut Raikola, Vesa (1994). Helsinki: Yliopistopaino.

Breton, Raymond (1964): Institutional Completeness of Ethnic Communities and the Personal Relations of Immigrants. *American Journal of Sociology* 70, no. 2: 193-205.

Breton, Raymond & Isajiw, Wsevolod W. & Kalbach, Warren E. & Reitz, Jeffrey G. (1990): *Ethnic Identity and Equality: Varieties of Experience in a Canadian City*. Toronto: University of Toronto Press.

Burawoy, Michael (1998): "The extended case method", *Sociological Theory*, 16 (01): 4-33.

Clifford, James (1997): *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Dhalmann, Hanna & Vilkkama, Katja (2009). Housing policy and the ethnic mix in Helsinki, Finland: Perceptions of city officials and Somali immigrants. *Journal of Housing and the Built Environment*, 24:4, 423-439.

Dhalmann, Hanna (2011): *Yhde uhka, toisen toive? Somalien ja venäläisten asumistoiveet etnisen segraatiokehityksen valossa*. Helsinki: Unigrafia oy.

- Dowding, Keith & King, Desmond (2000): Rooflessness in London. *Policy Studies Journal* 28 (2), 365-381.
- Ekholm, Elina (2001): Monietninen yhteiskunta. Teoksessa *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ* (2001). Helsinki: Yliopistopaino, 161-190.
- Forsander, Annika (2001): Etnisten ryhmien kohtaaminen. Teoksessa *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ* (2001). Helsinki: Yliopistopaino, 31-50.
- Forsander, Annika & Ekholm, Elina (2001): Maahanmuuttajat ja työ. Teoksessa *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ* (2001). Helsinki. Yliopistopaino, 57-78.
- Forsander, Annika et al. (2001): *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Granfelt, Riitta (1998): *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Haikkola, Lotta (2012): *Monipaikkainen nuoruus: Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul (2007): *Ethnography: Principles in Practice*. New York: Routledge.
- Hautaniemi, Petri (2004): *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Huttunen, Laura (2002): *Kotona, maanpaossa, matkalla: Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Huttunen, Laura, Löytty, Olli & Rastas, Anna (2005): *Suomalainen vieraskirja: Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.
- Huvinen, Kirsi et al. (2002): *Asunnottomat asiakkaat terveydenhuollon sosiaalityön haasteena. Sosiaalinen raportointi asunnottomuudesta Peijaksen sairaalassa ja alueen psykiatrian poliklinikoilla vuonna 2000. Aiheita 1/2002*. Helsinki: Stakesin monistamo.
- Jaakkola, Magdalena (2009): *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987-2007*. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Jokinen, Eeva (2005): *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jones, Paul & Krzyzanowski, Michal (2008): *Identity, belonging and migration: Beyond constructing "others"*. Teoksessa Delanty, Gerard, Wodak, Ruth & Jones, Paul (2008): *Identity, belonging and migration*. Liverpool: Liverpool University Press, 38-53.
- Korhonen, Erkki (2002): *Asunnottomuus Helsingissä*. Helsinki: Helsingin Kaupungin Tietokeskus.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaari, Mari (1999): *Pääkaupunkiseudun kehityssuunta on kääntynyt. Yhteiskuntapolitiikka* 64: 4, 342-351.

Kostiainen, Eeva & Laakso, Seppo (2012): Vailla vakinaista asuntoa. Liikkuvuus asunnottomuuden ja asuntokannan välillä. Kaupunkitutkimus TA Oy:n tutkimus: ei painettu.

Lehtonen, Leena & Salonen, Joel (2008): Asunnottomuuden monet kasvot. Helsinki: Ympäristöministeriö (Suomen ympäristö 3/2008).

Linnanmäki-Koskela, Suvi & Niska, Ari (2010): Maahanmuuttajien integroituminen Suomen omistusasunto- ja työmarkkinoille. Helsinki: Helsingin Kaupungin Tietokeskus.

Maasilta, Mari et al. (2008): Islam suomalaisissa joukkoviestimissä. Tampere: Tampereen yliopisto.

Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) (2007): Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Vammalan kirjapaino oy.

Martikainen, Tuomas, Sakaranaho, Tuula & Juntunen, Marko (toim.) (2008): Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mattila, Markku & Björklund, Krister (2013): Tomaatteja, teollisuutta ja monikulttuurisuutta. Aluekeskuksen tutkimuksia nro 5. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Mikkonen, Anna & Kärkkäinen, Sirkka-Liisa (2003): Homeless Immigrants in Finland, National Report 2002. European Observatory on Homelessness. Themes from Finland 2/2003. Helsinki: National Research and Development Centre for Welfare and Health.

Minnery, John & Greenhalgh, Emma (2007): Approaches to Homelessness Policy in Europe, the United States and Australia. Journal of Social Issues 63 (3). 641-655.

Moallin, Mohamed (2005): Muslimit Suomessa. Teoksessa Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin (2005). Helsinki: Vammalan kirjapaino oy, 96-105.

Paananen, Seppo (2005): Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Helsinki: Edita Prima oy.

PAAVO (Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma) (2011): Suppean ohjausryhmän muistio. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Puuronen, Vesa (2011): Rasistinen Suomi. Helsinki: Gaudeamus.

Rapley, Tim (2004): Interviews. Teoksessa: Interpreting Qualitative Methods. Lontoo: SAGE.

Rastas, Anna (2007): Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Tampere: Tampereen yliopistopaino oy – Juvenes Print.

Rastas, Merja (2002): Maahanmuuttajien asunnottomuus Helsingissä. Helsinki: Edita Prima Oy.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005): Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna et al. (toim.) (2010): Haastattelu analyysi. Tampere: Vastapaino.

- Sarantaus, Antti (2006): *Kodittomana ja muukalaisena –asunnottomien maahanmuuttajamiesten kokemuksia elämästään Helsingissä*. Pro gradu –tutkimus. Helsingin yliopisto: Sosiaalityö, Yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Saukkonen, Pasi (2013): *Eri-laisuksien Suomi. Vähemmistö – ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot*. Tallinna: Raamatutrukikoja.
- Sherman Heyl, Barbara (2008): *Ethnographic Interviewing*. Löytyy teoksesta Atkinson, Paul et. al (2001): *Handbook of Ethnography*. Lontoo: SAGE.
- Souto, Anne-mari (2011): *Arkipäivän rasismi koulussa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Taipale, Ilkka (1982): *Asunnottomuus ja alkoholi: sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingistä vuosilta 1937-1977*. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö.
- Tiilikainen, Marja (2007): *Somaliäidit ja transnationaalinen perhe*. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) (2007): *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto, 266-284.
- Tiilikainen, Marja (2003): *Arjen Islam: Somalinaisten elämää Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Timmer et al. (1994): *Paths to homelessness. Extreme Poverty and the Urban Housing Crisis*. Oxford: Wetsview Press.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2006): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Uusikylä, Petri et al. (2010): *Maahanmuuttajat kuntalaisina : Selvitys maahanmuuttajien elämäntilanteesta ja palveluista Itä-Suomessa 2010*. Mikkeli: Elinkeino– liikenne ja ympäristökeskus.
- Wahlbeck, Östen (1999): *Kurdish diasporas. A comparative Stufy of Kurdish Refugee Communities*. New York: St. Martin’s Press inc.
- Waite, Louise (2012): *Neo-assimilationist citizenship and belonging policies in Britain: Meanings for transnational migrants in Northern England*. *Geoforum* 43, 353-361.
- Valentine, Gill, Sporton, Deborah & Nielsen Katrine Bang (2009): *Identities and Belonging: a study of Somali refugees and asylum seekers living in in th UK and Denmark*. *Environment and planning D: Society and space* 2009(27), 234-250.
- Valtonen, Kathleen (1997): *The Societal Participation of Refugees and Immigrants: Case Studies in Finland, Canada and Trinidad*. Turku: Siirtolaisuus instituutti.
- Vertovec, Steven (2009): *Transnationalism*. London: Routledge.

Vilkama, Katja (2011): Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla. Helsinki: Helsingin Kaupungin Tietokeskus.

Virtanen, Hanna & Vilkama, Katja (2008). Somaliensa asuminen pääkaupunkiseudulla. Suurperheiden arki suomalaisissa lähiöissä. Teoksessa Martikainen, T., T. Sakaranaho & M. Juntunen (toim.): Islam Suomessa. Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa, 132–156. Tietolipas 223. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.

Ympäristöministeriö (2001): Ympäristöministeriön moniste 73. Asunnottomuuden vähentämisohjelma 2001-2003. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Ympäristöministeriö (2008): Asunnottomuuden monet kasvot 3/2008. Helsinki: Edita Prima oy.

Internet:

ARA (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus) (2014 a): Asunnottomat 2013 [www-sivu]. http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/ARAn_selvitykset/ARAn_selvitykset%28636%29. Vierailtu 26.02.2014.

ARA (=Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus) (2014 b): Asunnottomuus PAAVO-kunnissa 2013. http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/ARAn_selvitykset/ARAn_selvitykset%28636%29. [www-sivu]. Vierailtu 26.02.2014.

ARA (=Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus) (2013): Asunnottomat 2012 [www-sivu]. http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/ARAn_selvitykset. Vierailtu 12.04.2013.

ARA (=Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus) (2012): Asunnottomat 2011 [www-sivu]. http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/ARAn_selvitykset/Selvitykset_2012. Vierailtu 12.04.2013.

ARA (=Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus) (2009): Asunnottomat 2008 [www-sivu]. http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/ARAn_selvitykset/Selvitykset_20082009. Vierailtu 04.05.2013.

Asunto ensin (2011): European Research Conference [www-sivu]. http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/asunnottomuus/tutkimus_ ja_ kehittamistyö/tutkimus_euroopassa. Vierailtu 22.05.2013.

Asunto ensin (2014): Asunnottomuus ilmiönä [www-sivu]. http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/asunnottomuus. Vierailtu 20.4.2014.

Helsingin kaupungin tietokeskus (2013): Asuminen Helsingissä tilastojen valossa 1990-2012. Tilastoja 2013:39. [www-sivu]. http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/14_01_07_Tilastoja_39_13_Vihavainen.pdf. Vierailtu 21.03.2014.

Helsingin Sanomat (15.03.2010): Lähes 60 % ei ottaisi lisää maahanmuuttajia. [www-sivu]. <http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/L%C3%A4hes+60+prosenttia+ei+ottaisi+lis%C3%A4%C3%A4+maahanmuuttajia/1135254407014> . Vierailtu 21.05.2013.

Helsingin Sanomat (22.02.2013): Ruotsiin ennätysmäärä maahanmuuttajia. [www-sivu].
<http://www.hs.fi/ulkomaat/Ruotsiin+enn%C3%A4tysm%C3%A4%C3%A4r%C3%A4+maahanmuuttajia/a1361371058561>. Vierailtu 27.03.2013.

KELA (2014): Tietoa Kelasta. [www-sivu]. <http://www.kela.fi/tietoa-kelasta;jsessionid=54C2076233092D50B95CACF76F147A80>. Vierailtu 26.4.2014.

Niemi, Hanne (2012): Tuettua asumista sanoittamassa: Työntekijöiden näkemyksiä tuetusta asumisesta asumisyksikkö Wärttinässä [www-sivu].
<http://www.ara.fi/download.asp?contentid=25352&lan=fi>. Vierailtu 19.03.2012.

Nuorisosäätiö (2014): Internet –sivujen etuvisu. [www-sivu]. <http://www.nuorisosaatio.fi/>.
Vierailtu 20.04.2014.

Paju, Elina (2012): Luentokalvo [www sivu].
https://moodle.helsinki.fi/pluginfile.php/450255/mod_resource/content/1/EthnographicMethodsETHICS12.pdf. Vierailtu 13.05.2013.

Pakolaisneuvonta ry (2010): Turvapaikanhakijan asema Suomessa [www-sivu].
<http://www.pakolaisneuvonta.fi/?lid=66>. Vierailtu 27.03.2013.

Pakolaisneuvonta ry (2014): Turvapaikka – ja pakolaistilastoja [www-sivu].
http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=38. Vierailtu 2.5.2014.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006): KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [www-sivu]. [//www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html](http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html). Vierailtu 29.04.2014.

Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto (2010): Maahanmuuton vuosikatsaus [www-sivu].
http://www.migri.fi/download/14582_Maahanmuuton_vuosikatsaus_2010_fi.pdf. Vierailtu 19.03.2012.

Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto (2011 a): Maahanmuuton vuosikatsaus 2011 [www-sivu].
http://www.migri.fi/download/34214_maahanmuutto_2011_tilastokatsaus.pdf. Vierailtu 27.03.2013.

Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto (2011 b): Suomessa vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset 31.12.2011 [www-sivu]. www.migri.fi/download/25355_suomessa_asuvat_ulkomaalaiset_2011.pdf.
Vierailtu 13.11.2012.

Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto (2012): Turvapaikkapäätökset vuonna 2011 [www-sivu].
http://www.migri.fi/download/31492_Tp-paatokset_vuosi_2011_.pdf. Vierailtu 27.03.2013.

Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto (2013): Maahanmuuton vuosikatsaus 2012 [www-sivu].
http://www.intermin.fi/download/43828_Maahanmuuton_tilastokatsaus2012_web.pdf?26ab1da2a6b4d088. Vierailtu 26.02.2014.

Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto (2014 a): Usein kysyttyä: Suomen kansalaisuus [www-sivu] http://www.migri.fi/asiointi/usein_kysyttya/kansalaisuus. Vierailtu 12.03.2014.

Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto (2014 b): Tilastokatsaus: Oleskeluluvat 1.1.2013-31.12.213. [www-sivu]

http://www.migri.fi/download/50381_Tilastokatsaus_Oleskeluluvat_2013_pdf.pdf?fa374e8b840dd188. Vierailtu 5.4.2014.

Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto (2014 c): Tilastokatsaus: Päätöksen kansalaisuuden mukaan, suurimmat ryhmät. [www-sivu] http://www.migri.fi/download/44458_Ratkaisut_top-10_myont_kielt_1.1.-31.5.2013.pdf?04fe0486840dd188.

Vierailtu 5.4.2014.

Sisäasiainministeriön maahanmuuttovirasto (*julkaisuvuosi tuntematon*): Turvapaikka- ja pakolaistilastot [www-sivu]. http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka-ja_pakolaistilastot. Vierailtu 20.05.2013.

SOCCA (Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus) (*julkaisuvuosi tuntematon a*): Asunnottomuus ilmiönä [www-sivu]. http://www.socca.fi/asunto_ensin/asunnottomuus. Vierailtu 18.04.2013.

SOCCA (Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus) (*julkaisuvuosi tuntematon b*): ETHOS-yleiseurooppalaisen asunnottomuuden muodot [www-sivu].

http://www.socca.fi/files/2060/Ethos_FI.pdf.

Vierailtu 18.04.2013.

SOCCA (Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus) (*julkaisuvuosi tuntematon c*): Pohjoismaisen asunnottomuustutkimuksen konferenssi [www-sivu].

www.socca.fi/asunto_ensin/asunnottomuus/.../tutkimus_pohjoismaissa.

Vierailtu 20.05.2013.

Stadin Asunnot (2013): Asukasvalinnan varallisuuden enimmäisrajat Helsingissä [www-sivu].

<https://www.stadinasunnot.fi/documents/10281/19272/varallisuusrajat%201.1.2012.pdf>.

Vierailtu 17.04.2013.

Stadin asunnot (2014): Usein kysyttyä [www-sivu]. <https://www.stadinasunnot.fi/usein-kysytytja-kysymyksiä>. Vierailtu 13.03.2014.

Statistics Sweden (*julkaisuvuosi tuntematon a*): Population Statistics, Summary of Population Statistics 1960-2012 [www-sivu].

http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____26041.aspx#Fotnoter. Vierailtu 02.04.2013.

Statistics Sweden (*julkaisuvuosi tuntematon b*): Immigration and emigrations by country of citizenship and sex [www-sivu].

http://www.scb.se/Pages/SSD/SSD_SelectVariables.aspx?id=340507&google=true&px_tableid=ssd_extern%3aImmiEmiMedb.

Vierailtu 21.05.2013.

Tilastokeskus (2011): Kuka on maahanmuuttaja? [www-sivu].

http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-02-15_003.html?s=2. Vierailtu 03.04.2013.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2006): Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma [www-sivu].
http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/mamu_ohjelma19102006.pdf. Vierailtu 4.04.2013.

Ulkomaalaislaki (301/2004): [www-sivu]. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>.
Vierailtu 27.03.2013.

UNDP (2013): A new Somalia: Political transition.
<http://www.so.undp.org/content/somalia/en/home/ourwork/democraticgovernance/successstories/political-transition.html>. Vierailtu 24.4.2014.

Valtioneuvoston julkaisut (2011): Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma [www-sivu].
<http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>. Vierailtu 15.04.2013.
Vierailtu 17.01.2013.

YLE (8.4.2013): Tomaattikunta Närpiö tunnetaan myös maahanmuuttajistaan. [www-sivu].
http://yle.fi/uutiset/tomaattikunta_narpio_tunnetaan_myos_maahanmuuttajistaan/6569077. Vierailtu 26.4.2014

Liite 1. Haastattelurunko

Koditon vieraalla maalla - Somalialaisten asunnottomuus ja arkinen selviytyminen Helsingissä

Haastattelurunko

Haastateltavan taustoja

1. Voisitko lyhyesti kertoa itsestäsi: Missä olet syntynyt? Minkä ikäinen olet? Missä asut tällä hetkellä? Käytkö koulua tai oletko jossain töissä? Mitä harrastuksia sinulla on, ja mitä teet mieluiten vapaa-aikanasi? Onko sinulla lapsia tai aviopuolisoa? Keitä kuuluu perheeseesi? Millaiset välit sinulla on perheenjäseniisi? Missä perheenjäsenesi ovat?
2. Milloin olet muuttanut Suomeen? Millä statuksella muutit Suomeen: Tulitko turvapaikanhakijana (ja sait pakolaisstatuksen), vai muutitko esimerkiksi perheenyhdistämisen kautta? Millainen oleskelulupa sinulla on? Onko sinulla Suomen kansalaisuus? Miksi muutit Somaliasta Suomeen (huom. **arka aihe**, käsitellään tilanteen mukaan)? Saavuitko maahan yksin (vai perheesi kanssa)?
3. Millainen oli saapumisesi Suomeen? Tiesitkö Suomesta mitään ennen tänne muuttoasi? Miten kylmä ja luminen Suomi valikoitui kohdemaaksesi?

Asunnottomuuden syyt

4. Asuitko aluksi vastaanottokeskuksessa, jos asuit, niin missä? Sijoitettiin sinut oleskeluluvan saatuaasi eri kuntaan kuin Helsinkiin? Muutitko vastaanottavasta kunnasta Helsinkiin, miksi?
5. Millainen asumishistoria sinulla on Suomessa? Missä kaikkialla olet asunut? Kenen kanssa? Oletko aina asunut vuokra-asunnossa? Ovatko vuokra-asunnot olleet kunnallisia vai yksityisiä? Oletko maksanut itse vuokrasi, ja kuinka valtio on tukenut vuokranmaksuasi? Millainen on taloudellinen tilanteesi? Rajoittaako vuokranmaksukykyysi asunnonsaantiasi?
6. Mitä tapahtui, että päädyit asunnottomaksi? (Häätö, avioero, vuokrasopimuksen päättyminen, muutto...?)
7. Mitä teit asunnottomaksi jäätyäsi? Asuitko väliaikaisesti ystävien tai sukulaisten luona? Onko sinulla paljon ystäviä tai sukulaisia Suomessa? Ovatko he somalialaisia vai suomalaisia? Oletko käyttänyt asunnottomille tarkoitettuja palveluita, kuten Hietaniemenkadun palvelukeskusta ja yökahvila Kalkkersia? (Miksi et?) Kauan olet ollut asunnottomana Helsingissä (yhteensä elämäsi aikana, jos asunnottomuusjaksoja on useita)?
8. Tiedätkö minkä tahon puoleen kääntyä asunnottomuusasioissa? Tiedätkö mistä etsiä asuntoa? Etsitkö aktiivisesti asuntoa?
9. Mitä syitä näet itse sille, että olet asunnoton?
10. Onko somalialaisuus vaikeuttanut asunnonsaantiasi? Oletko kokenut Suomessa rasismia? Koetko olevasi tasa-arvoisessa asemassa suomalaisten kanssa (esim. asuntoa hakiessa)?

Asunnottomuus ja arkinen selviytyminen

11. Missä asut tällä hetkellä? Miten viihdyt nykyisessä asuntolassasi tai väliaikaisessa majoituspaikassa?
12. Kertoisitko millainen tavallinen arkipäiväsi on? Mitä teet kun olet herännyt? Missä teet ruokaa? Mitä teit eilen (yksityiskohtaisesti)? Käytätkö päihteitä? Alkoholia, tupakkaa, muuta?
13. Mitkä asiat antavat sinulle voimaa, tai ovat hyvin mieluisia arjessasi tällä hetkellä? Oletko Islam-uskoinen?
14. Mitkä asiat ovat kurjia elämässäsi?
15. Mitä koti sinulle merkitsee? Onko kotisi Suomessa, vai jossain muualla?
16. Onko asunnottomuus suuri taakka elämässäsi? Mitkä asiat ovat arjessasi vaikeimpia ilman omaa asuntoa?

17. Miten koet kotiutuneesi Suomeen? Viihdytkö Suomessa? Haluaisitko muuttaa takaisin Somaliaan tai jonnekin muualle?

18. Millaisena näet tulevaisuutesi? Mitä toivot tulevalta?

Liite. 2. Haastatellut

H1: Yusuf on noin 40 –vuotias mies, joka on tullut Suomeen turvapaikanhakijana jo lähes kolme vuosikymmentä sitten. Nykyään Yusufilla on Suomen kansalaisuus. Alun perin hänet sijoitettiin Savoan, josta hän muutti omatoimisesti Helsinkiin. Hän oli haastatteluhetkellä ollut asunnottomana vasta noin viikon, pääosin avioeron takia, mutta ongelmia asunnon saamisen suhteen oli ollut aiemminkin. Yusufilla on 10 lasta, jotka kaikki ovat Suomessa.

H2: Warda on 32 –vuotias nainen. Hän on asunnoton pääosin avioeron ja siitä seuranneiden rahavaikkeuksien vuoksi. Hän on saapunut Suomeen perheen yhdistämisen kautta 2 vuotta sitten, ja ollut asunnottomana noin vuoden. Warda haaveilee lastentarhanopettajan ammatista.

H3: Aman on 26 –vuotias nainen, joka on saapunut Suomeen alunperin perheen yhdistämisen kautta alkuvuonna 2011. Hän on ollut asunnottomana muutamia kuukausia avioeron takia. Hänellä ei ole Suomen kansalaisuutta. Hänen arkipäivänsä koostuvat koulussa käymisestä, kotitehtävistä sekä ystävien kanssa olemisesta. Hän pitää paljonyhteyttä äitiinsä ja käy mieluiten viikonloppuisin moskeijassa.

H5: Fatima on 30 –vuotias nainen. Hän on tullut Suomeen turvapaikanhakijana muutama vuosi sitten. Hänellä on kotimaassaan lapsi. Fatima on asunnoton, koska joutui muuttamaan pois ystävänsä luota. Fatima on opiskelija.

H6: Zahra on 29 –vuotias nainen, joka on ollut asunnoton nyt 4 vuotta maan sisäisen muuton takia, jolloin hän muutti omatoimisesti Helsinkiin ystäviensä lähelle. Sen jälkeen hän ei ole saanut asuntoa. Hän muutti Suomeen turvapaikanhakijana. Zahra opiskelee suomen kieltä. Hänellä on lapsia kotimaassaan, joista hänen äitinsä huolehtii.

H7: Anisa on 21 –vuotias nainen, joka on saapunut Suomeen turvapaikanhakijana. Hän opiskelee ahkerasti. Hän joutui muuttamaan pois sukulaisensa luota, jonka takia alun perin joutui

asunnottomaksi noin puolitoista vuotta sitten. Hän on asunut Suomessa noin kolme vuotta. Anisa ei ole ollut naimisissa, eikä hänellä ole lapsia.

H8: Faisal on 28 –vuotias mies, joka on ollut asunnottomana noin vuoden avioeron takia. Faisal suorittaa lukiota, jonka jälkeen toivoo saavansa kokopäivätyötä. Faisal on saapunut Suomeen perheenyhdistämisen kautta, kun hän muutti Suomessa asuvan vaimonsa luokse.

H9: Liban on 22 –vuotias mies. Hän on tullut Suomeen turvapaikahakijana vuonna 2011 veljensä kanssa. Hän on ollut reilu vuoden asunnottomana, koska ei ole saanut omaa kotia. Hän opiskelee Suomen kieltä. Hän muutti vapaaehtoisesti pois veljensä luota, jonka jälkeen hän asui ystävillään.

H10: Ahmed on 30 -vuotias mies, ja hän on asunut Suomessa nyt noin 5 viisi vuotta. Alun perin hän saapui Suomeen siskonsa kanssa turvapaikanhakijana. Hän on ollut asunnottomana muutaman vuoden, jonka takia hänen koulunkäyntinsä on keskeytynyt. Hän on töissä sairaalassa. Alun perin asunnottomuuden aiheutti poismuutto siskon luota, jossa hän ei tilanpuutteen vuoksi voinut asua.